

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG
KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK
FOLYÓIRATA

EGYÜTT 2025/1

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben.

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábian László* (szépirodalom)

Szerkesztők:

Marczák Gergely (olvasószerkesztő)

Csordás László (kritika)

Zubánics László (tanulmány)

Dupka György (kultúra)

Fábian Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967),

Nagy Zoltán Mihály alapító-főszerkesztő (2002–2008)

Tanácsadók:

Botlik József, Finta Éva, Füzesi Magda

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap, a Nemzeti Kulturális Alap, valamint a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával.

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa–Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: kmmintezet@gmail.com, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-humán tudományok-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak az OSZK EPA archívumában: <http://epa.oszk.hu/00500/00595> és a KMMI honlapján: kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda, 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Posztolaki tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737

e-mail: dupkagyorgy@gmail.com

Közreműködők: *Fuchs Andrea, Szemere Judit*

Készült a RIK-U Kft.-ben
Lapengedély száma: 3T №682/274P
A folyóiraton nyereség nem képződik.

TARTALOM

BÍRÓ JÓZSEF: Virrasztások idején (versek)	4
SZÖRÉNYI LÁSZLÓ: Kétszáz éve született, de vajon megvénült-e Jókai? (tanulmány)	8
MARCSÁK GERGELY: Őszutó; Vízütőkör (versek)	13
FINTA ÉVA: Carmenek; Halottunk, hőstünk (versek)	15
ÁMORTH ANGELIKA: Felhőjósítás; Saját felelősségre (kisprózák)	17
SZ. KÁRPÁTHY KATA: Valami nem stimmel (vers)	21
MEGYERI EDIT TÜNDE: Akik gyufát árultak (regény, 3. fejezet).....	29
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: A kor embere (Kovács Sándor méltatása).....	47
KOVÁCS SÁNDOR: Hányatott sorsú magyar emlékek Rahó környékén (honismereti tanulmány)	49
DUPKA GYÖRGY: A kárpátaljai magyarság helyzetképe az orosz-ukrán háború árnyékában (tanulmány).....	71
KOPASZ GYULA: Az egykori Szernye-mocsár menti települések 1941–1979 közötti etnikai szerkezetének vizsgálata (honismereti tanulmány)	76
ZUBÁNICS LÁSZLÓ: A Perényi család hatalmi reprezentációjának példái a XIV–XV. században (tanulmány).....	93
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek.....	106

BÍRÓ JÓZSEF
VIRRASZTÁSOK
IDEJÉN

(- emlékezés Nagy Lászlóra -)

:

*hallhatom ugyanis visszazeng
verset deklamál tündérbűvölőt*

:

*aranyvesszővel rajzol hamuba
emberarcú embert teremtőt*

:

*i gé ző
hol na pot*

(- emlékezés Latinovits Zoltánra -)

:

*eleinte köszönésig mindössze
aztán óhatatlanul megtörténik*

:

*gyufaláng perzsel szívverést
csillagtalan csendről álmodó*

:

*tü kör szí lán kok
ta ka rás ban*

(- emlékezés Csoóri Sándorra -)

:

*néhányszori biztatásod vidéki
életidőmben megváltással felérő*

:

*angyalszárnyak érintése immár'
hálatelten gondolhatom törődés*

:

*kri zan tém
fe hér lik*

(- emlékezés Berek Katalinra -)

:

*valahány korsónyi frissítő
után tisztelettudó főhajtás*

:

*lépcsőfordulóban alig érintő
oldalazással is reménytelen*

:

*leg kö ze lebb
föl csil lan hat*

(- emlékezés Simonyi Imrére -)

:

*akkorra dágvány korszak pusztít
bölcsebbé érlelő besúgóhálózat*

:

*segédmunkák méltó mód helyett
pátosznak semmi keresnivalója*

:

*ke részt re
bú za szál*

(- emlékezés Raksányi Gelléltre -)

⋮
általában ajtó felőli karosszékben
szálfaegyenes kurucos tartással
⋮
társaságunk halk középpontja
megejtő szelíd bölcsességével
⋮
su gár zó
sze re te té vel

(- emlékezés Sütő Andrásra -)

⋮
dühödtre vedeltetvén ótvarcsöcselék
hazugságoktól holdtalanná vakuló
⋮
utca forgatagban csupán csak akkor
mégsem kakasülős színházjegyért
⋮
si ká tor szür ke
hét vé gé ken

(- emlékezés Takács Imrére -)

⋮
adomázások véghetetlen sora
savanykás lőrével koccintunk
⋮
körömmel hántott fűz vesszők
szerte később összefonódnak
⋮
hun cu tul
ka csin taz

(- emlékezés Fekete Gyulára -)

:

térközépről bágyadtan odaint
keserves magány veritékezve

:

rekkenő hőség aszalja tikkadt
redőit mélyülő szarkalábait

:

kéz fo gás
u tol já ra

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

KÉTSZÁZ ÉVE SZÜLETETT, DE VAJON MEGVÉNÜLT-E JÓKAI?

Könnyű föltenni a kérdést, válaszolni már nehezebb. Nem azért, mintha például én magam, mint fiatal, nem hinnék a vénülésben, hanem azért, mert lassan a vénülés szót sem fogják érteni az olvasni alig-alig tudó serdülők. Persze én vagyok a hibás, mert nem nézek elég reklámot, ezért például nem is értem, miért hirdetik ötpercenként a televízióban a „fullos karácsonyt”, amelyet a nézők nyilván a főpolgármesterről elnevezett ünnepnek tartanak. Ráadásul nemcsak Jókai írt rengeteget úgy, hogy összes művei még mindig nincsenek teljességgel összegyűjtve, illetve modern, kellően fölszerelt kiadásban nem tették őket közzé, hanem róla is annyit írtak, hogy az alig-alig áttekinthető. Éppen ezért például arról a regényről, amely ennek a cikknek a tiszteletlen vagy csúfondáros címéhez ihletet adott, vagyis a *Mire megvénülünk* (1865) című remekműről a legtüzetesebb és -ledorongolóbb értékelést Jablonkay Gábor jezsuita tanár írta, mégpedig azért, mert Jókait nyíltan szabadkőművesnek tartotta, aki a leggorombább módon gúnyolódik a katolikus valláson. Ezt főleg az ateistának tűnő Topányi és a hívő Árvaffy Loránd „hitvitájából” vett idézetekkel támasztja alá, holott figyelmesebb olvasással véleményem szerint megállapítható, hogy Loránd képes sarokba szorítani és önironikus gúnyolódásra kényszeríteni vitapartnerét, mert végül is rábizonyítja, hogy a teremtett világ természettudományos alapú megközelítése egyáltalán nem zárja ki, sőt valódi filozófiával ötvözve újabb érvekkel szolgálhatja Istennek mint a mindenség Teremtőjének és Urának létezését:

„– Értem – szólt az ateista, Loránd szemébe tekintve. – Te most megmutattad nekem, hogy amilyen végtelen a teremtés eszméje a rettenetes mindenségig, olyan végtelen az lefelé a képtelen semmiségig: és ez az Isten!

Loránd arcán a magasztos megnyugvás mutatá, hogy ez volt célja.

– Kedves öcsém – szólt Topányi, két kezét Loránd vállára téve. – Ezt az eszmét én régóta ismerem. A végtelenség előtt én is leroskadok, s azt is felfogom, hogy mi is egy osztályt képezünk felfelé a csillagokhoz, s egy fokozatot lefelé az ázalékférgekhez. Hanem azután eddig van. S tán ez a féreg, akit én megöltem, hogy a szárnyában gyönyörködjem, éppen úgy

hitte azt, hogy ő a mindenség közepe, aki körül a világ forog, mint Platón tollatlan kétlábú állatai, s midőn haldokolva utolsó zöngését hallatta, tán éppen úgy követelte, hogy e bosszúra hívó hangot feljegyezze valaki, mint mikor Varsóban négyezer mártír énekelte utoljára, hogy »Nincs még oda!«

– Nem az a hitem, uram. Az efemer rovar története: az egy nap; az ember története: az egy élet; a nemzetek története a századok, és a világok története az öröklét; s az örök igazság eljön mindenkire az elmaradhatatlan egymásutánban.”

Jókai világnézeti háttérét tulajdonképpen először Várkonyi Nándor értette meg, ő volt ugyanis az az egyetemes műveltségű tudós, aki értelmezte a kérdést *Sziriat oszlopai* című könyvének folytatásában, *Az elveszett paradicsom* című monográfiában, amelynek első részletei 1988-ban, egésze 1994-ben jelent meg.¹ Ő volt az első, aki megbízható módon tudta megmagyarázni a filozófia, a természettudomány és a költészet összekapcsolódásának korszakait. (Szinte fölösleges megemlíteni, hogy az ő hatása és művei nélkül Weöres Sándor világa elképzelhetetlen volna; így tehát Jókai és Weöres összekapcsolása is szükségszerű!)

A legutóbbi időben pedig Brunner Attila egy rendkívül izgalmas tanulmányában kimutatta, hogy a leghelyesebb a filozófia- és eszmetörténészek által bevett, irodalomtörténészek által viszont ritkán alkalmazott terminussal – a „vitalizmussal” – illetni azt a gondolkodásmódot, amely az idézett regényrészletet is érthetővé teszi. A vitalizmus – amelynek 19. századi újralfelfedezője Alexander von Humboldt volt – egyaránt megjelenik a képzőművészetekben és irodalomban. Brunner szerint ez az „életerő-hipotézis olyan princípium feltételezését jelenti, amely a holt anyagtól alapvetően eltérő élő anyag létrehozására törekszik; amely nem lélek, nem is pusztán anyag, de saját tulajdonságokkal bír és hatásában érzékelhető. (Hasonlóan működik, mint bátyjánál, Wilhelm von Humboldtnál az organizmusként értett nyelv.)”² Ha elfogadjuk a vitalizmus fogalmát, akkor rengeteg helyét fogjuk végre megérteni akár Jókai, akár Madách és még jónéhány magyar gondolkodó és író műveinek. Ezután nézzünk még egy eléggé elkoptatott és eléggé sokértelmű fogalmat is, a „miszticizmust”, amelyet nem akar ki, hanem maga Mikszáth Kálmán alkalmazott – inkább dicsérőleg, mint kárhoztatólag – Jókaira és általában a

¹ Várkonyi Nándor: *Az elveszett paradicsom*. Lektorálta és az *Utószót* írta Vekerdí László. Pécs, Pannónia Könyvek, 1988; illetve a második, teljes kiadás (utószó: Rajnai László), Széphalom Könyvműhely, Bp., 1994.

² Brunner Attila: *Jegyzetek a vitalizmus magyarországi történetéhez. Humboldt, Madách, Jókai*. Irodalomtörténet 95/3., 2014. 333-356. (334-335.)

„csecs-emöként” táplálkozó „poétákra.” Ugyanis az ő – bizonyos értelemben páratlan – Jókai-életrajzában van egy hely, ahol – kissé meghökkentő módon – Jókai siklósi képviselőségével, tehát egy politikai szerepvállalással kapcsolatban tér ki egyedül Jókai vallásosságára:

„Siklóson némi gyökere volt, mint a felsőbaranyai egyház-megye gondnokának, bár ezt a hivatalát nem vitte valami nagy hévvel. Vallásos volt ugyan, mint többnyire a poéták, kik a miszticizmus emlőin élnek, de nem tudott erős felekezeti ember lenni. Nagyon elütött e tekintetben szüleitől és családja tagjaitól, kik mind vastagnyakú kálvinisták. Sokkal fennköltebb lélek volt, sokkal hatalmasabb szellem, mintsem hogy beálljon ama hétköznapi munkások közé, kik korlátokat építenek emberek hite között – Isten nevében. »Minden hit jó, csak megtartsátok« – írja – »Legyen mindenki tisztelettel a másé iránt, s legyen a szívében szeretet, mely nélkül a hit megholt állat.«”

Ami Jókainak a felekezetiességét illeti, ott jobban állunk szakirodalmilag, mert viszonylag sok érdekes és értékes tanulmány tárgyalta a közelmúltban Jókai és a kálvinizmus viszonyát (mert hiszen az előbbi Mikszáth idézetben a derék biográfus megelégedett a „vastagnyakúság” emlegetésével, de azt is csak a családra vonatkoztatta). Ezek közül feltétlenül kiemelném Hermann Zoltán tanulmányát, aki két regény (*Az elátkozott család* és *A barátfalvi lévita*) komoly és ironikus állásfoglalásait tárgyalja ebből a szempontból.³ Viszont feltétlenül hozzá kell tennünk azt, hogy akármennyire is ismeri és használja a Jókai az antik görög-római valamint ókori keleti – tehát például egyiptomi, babiloni, héber, indiai stb. – mítoszokat és vallástörténeti mozzanatokat, azért központi helyre mindig is a Bibliában lefektetett teremtés- és megváltástörténetet emeli.

Ennek szerintem legszebb példája az 1855-ben írott *Oceánia* című kisregénye. (Sajnos ennek mai napig nincsen kritikai kiadása, és ezért még azt sem tisztázta eddig a kutatás, hogy milyen mértékben és hogyan használta fel Kőlcseynek *A ferrói szentfa* című töredékes elbeszélését Jókai...) Ebben az írásában ugyanis egyesíti a Platón által megőrzött Atlantisz-mítoszt és a bibliai özönvíz történetét. Ráadásul a történet főhőse megpróbálja megmenteni a legförtelmesebb bálványimádásba és bűnökbe merült, kontinens nagyságú Oceánia országát (amely azután Atlantisz módjára el is pusztul, és nem marad belőle egyéb, mint a Kanári-szigetek kis csoportja, ahová a kutatók egy része helyezi a mitikus Atlantiszt). Ez a hős Bar Noémi, egy Iz-

³ Hermann Zoltán: *A kálvinista Jókai. Az elátkozott család és A barátfalvi lévita*. In: Jókai & Jókai. Szerk. Hansági Ágnes, Hermann Zoltán, L'Harmattan, Budapest, 2013. 247-258.

raelből a föníciai Türoszba, majd Karthágóba vándorolt tengerész, aki végül is csekély számú követőjét és családját tudja csak megmenteni, mert minden kísérletét visszautasítják a magukat örök győztesnek hívó szigetlakók.

Ha a Jókai által adott 'Noémi fia' jelentésű nevet megvizsgáljuk, akkor könnyen rálelünk, hogy ez a hős nem másnak a fia, mint a bibliai Ruth könyve egyik szereplőjének, Noéminak. Ruth maga – adoptálás révén – bekerült Dávid király ősei közé, így szerepel a Megváltó nevelőatyjának, Józsefnek nemzetségtábláján is. Jókai tehát nem csinál egyebet, mint egy görög mítoszt biblikussá alakít, ráadásul akkor, amikor – hiszen a Bach-korszakban vagyunk – Magyarország is úgy volt allegorizálható, mint elsüllyedt ország, ritka csodaként megmaradt túlélőivel.

Nagyon érdekes, hogy egyik utolsó regényében (*Ahol a pénz nem isten*) megint mintha a kozmikus, az ország és a Föld pusztulásához vezető katasztrófa előszelét érzékelné (ezt kitűnően elemzi Szilágyi Márton *Az elhibázott teremtés* című tanulmányában⁴). Így ír Jókai: „Van boldog ország Európában? Van ország, amelynek nevére az én szívem nagyot dobbanjon? Van egy eszme, amiért fel tudjak lelkesülni? Ki az a haza? A dobszóra felvonuló hadcsapatok? A huzakodó pártok? A munkaképtelen parlamentek? A gyűlöletszító nemzetiségek? Az elégedetlen munkástömegek? Vagy talán az agráriusok és merkantilisták? Vagy talán az egymást elátkozó vallásfelekezetek? Akik alatt mind mélyen és következetesen ássa aknamunkáját az anarchia, a nihilizmus, a hontagadás és égtagadás hatalmas szelleme? Ez a haza?”⁵ És nem sokkal később kiderül, hogy a félelem mélyén ott lappang a Föld lehetséges Atlantisz-sorsa: „Te mint geológus ismerni fogod a földtani tudósoknak azt a számítását, miszerint Európa fölszíne egyre süpped, a kiszámított évek múltán csak az Alpeselek, az Appenninek, a Kárpátok fognak a tenger színéből kilátszani, mint szigetek. Én már most látom ezt a képet magam előtt.”⁶ (Csak félve merem megjegyezni Jókai prófétaságát abban, hogy, ha utánaszámolunk, a Senki szigetének az al-dunai Ada Kaleh szigettel való azonosítása esetén, akkor tudhatjuk, hogy a sziget fölötti kettős fennhatóság Jókai által adott ötven éve éppen 1914-ben járt volna le...)

⁴ Szilágyi Márton: *Az elhibázott Teremtés*. In: Hansági Ágnes szerk.: Mester Jókai, Ráció, 2005. 137–148.

⁵ Jókai Mór: *Ahol a pénz nem Isten* (1904), sajtó alá rendezte: Kókay György, Akadémiai, Bp., 1971 (Jókai Mór Összes Művei, szerk. Lengyel Dénes és Nagy Miklós, Regények 71.) – a továbbiakban: JMÖM 71. 161–162.

⁶ JMÖM 71. 162.

Talán hihető és elfogadható, hogy – mint annyi más kérdést Jókaiival kapcsolatban – az ő vallásosságát is érdemes lenne tovább és alaposan vizsgálni. Erre kiváló alkalomnak látszik a 200 éves évforduló. Addig is, amíg valaki magára nem veszi a feladatot, olvassunk bele a kétkötetes *Életemből* című mű első kötetébe, amely a maga a szerző által összeállított Nemzeti kiadás XCVI. részeként jelent meg. Ennek első fejezete *A márcziusi fiataltság*, a második pedig *A látható Isten* címet viseli.

„Minden nemzet addig él, amíg misszióját betölti; ha azon túlmegy, elmúlik, s ha új missziót talál, új alakban támad fel. A klasszikus korszak mítosza szerint a fátum fölötte állt még az isteneknek is; a bölcsészet ezt tagadja; de azt el kell ismernie, hogy az emberi szabad akarat egyenlő tényező az isteni hatalommal; mert enélkül a lélek nem volna lélek; s az a Teremtő, aki az embernek lelket adott, a hatalmát osztotta meg vele. És itt találunk rá a látható Istenre: amidőn az emberi szabad akarat valamit elront, hogy fordítja csoda módon ismét jóra. Néha óriási szenvedések, áldozatok árán, de amiknek díja az árát mindig túlhaladja.”

ŐSZUTÓ

Bubelényi László festménye alá

*Eső lesz megint. Gyérült lombok zúgnak.
Tisztul egyre a víz ezüsthéjű tükre,
s megáll a szél, mintha üstökét fognák.
A Mester képes egyedül e trükkre.*

*És a mindenségből, mely ismérve szerint
markomból kihullva percről percre tágul,
csak ő tud kinyesni egy ablaknyi teret,
majd összepréselni dús perspektívául.*

*Hogy elem teremtse a lényével bemért
távoli hegyek kéken ködlő körét,
míg a nedves fűvön fekvő félhomályra
rátelepszik az evilági sötét.*

VÍZTÜKÖR

Uram, nem látta Magyarországot?

*Az az ország innen elszivárgott
de ne búsulj a közelben van mégis
csupán összehúzódtak körvonalai
mint nadrágszija a hazavánszorgó
éhező emberek derekán*

*a következő kietlen falu után
bizonyosan megtalálod
határát most lebegő vízihullák
sápadt füzére jelzi
és néhány ideát hagyott lélek*

*mert ez az oldal afféle túlvilági táj
az élet torzult tükörképe
ebből kilépni nem lehet
de ha szemben önmagadra ismersz
tested akkor a folyóra bízhatod*

*az a másik pedig hátat fordít
tűnődve még vissza-visszanéz
s mint egy fogságban nevelt vadállat
eltűnik a lombok között
Magyarországot keresve tovább*

CARMENEK

1.

*válságos aratás partjain átjutok
vén vásznát lobogóm fürdeti harmaton
szél végigveri, sár megaranyozza, hogy
rétekhöz hasonítsa majd.*

2.

*selymében viruló vérpipacsok, hajas
vadzabszár lebeg, ég kék vizein inog,
mint csónak üregében fiú és leány
rejtőznek: titok és hideg.*

3.

*búzában tavi kék ring, a virága: hűs
bársonyban lapuló szikra, az ég üveg
tintája kiborult, így szökött el a fény,
kék láng jár a füvek között.*

4.

*termékeny nyaraim nádi sípon dalok,
mély körrajzok a búzában, a rozsban, vagy
kéklő árpavetésben, suhogó kaszák
mentén ellapuló arany.*

5.

*jelzések tititáját kopogom, betűk
titkos jelszavait, lenne szabad szavam,
lennék én szabad, s égő arabeszkjeim
felgyújtott gabonában út.*

HALOTTUNK, HŐSÜNK

*Nem bízunk Istenre a pusztítást.
Sem az időre – szól egy reszketeg.
Ölünk, s ölelünk új szülöttet.
Az ölelésért lenne az egész?
Vagy az ölés kedvéért ölelünk?
De szüntelenül vérzik a világ
és mindhiába fáj a szeretet.
A szerelem is szüntelen sajog.
Az utcazajban vajon hallani?
Valaki megszámolja a halált?
A statisztikából nem tudható
csak az öldöklők optimizmusa.
„Sose halunk meg!” – ordítja egy száj
s már földre rogy mellette valaki.
Halottunk? Drága hősünk? Ki lehet?
Majd eldöntik a nagyok asztalánál.
„In nomine Patris...” – kedves fiaim
aludjatok csak, csend van odaát.*

*Mondd, mennyit ér a lelked, drága testvér?
Széth otthonában mennyit adnak érte?
Arcod örökre elveszett, kivéste
a mindenségből egy fényes golyó
egy sokkal fényesebb, mint kurta léted.
Pohár rezeget és benne italod –
eztán soha többé nem tükröződöl.
A halál is csak egy sebes folyó
hömpölyget, ringat, túlsó partra lök.
Csak szíved marad itt, a megszökött.*

ÁMORTH ANGELIKA

FELHŐJÓSLÁS

*„Mit ettél, föld, hogy egyre szomjazol?
Hogy annyi könnyet s annyi vért iszol?”*

Petőfi

A pince fala nyirkos és hideg, kellemetlen nekitámaszkodni. Az előregörnyedéstől viszont hamar megfájdul az ember háta. A padlón régi matracok hevernek. Egy éve még minden matracra jutott egy család, de azóta szinte mindenki elment. A hruscsovka kiürült, csak azok maradtak, akiknek nincs veszítenivalójuk vagy nem mehetnek.

Már harmadik órája szól a légvédelmi sziréna. A hang is olyan, mint a szag, megszokod, ha sok ideje körülvesz. A sziréna hangja is olyan lett, mint a hűtő zúgása.

A sűrke paplan alatt Ványa bácsi gubbaszt a tizennégyes lakásból és a kutyáját simogatja. Jó kutya, nem kóborol el soha, türelmesen vár, míg kimehetnek, meg-megnyalja néha a gazdája kezét, és halkán nyüszít, hogy senkit se zavarjon szomorúsága.

Mellettük harmincliteres vizeskannák vannak a fal alá tolva. Kettő már kiürült, pedig nemrég lettek feltöltve. Néhány üres palack is hever a földön, az egyik WC-nek lett kijelölve.

– Mikor jön már vissza anya? – kérdi Vovka a nagymamáját halkán, már másodjára, és még szorosabban hozzásimul puha, meleg testéhez.

– Mindjárt itt lesz, csak ránéz papára, hogy nincs-e szüksége valamire.

Nagypapa nem jöhet le a pincébe, ágyban fekszik már nyolc hónapja a harmadikon. Csoda, hogy túlélte azt a legutóbbi agyvérzést is.

– Unatkozom – nyöszörög a kisfiú.

– Akkor aludj.

– Nem akarok, már kialudtam magam.

Reménytelenül nyúl a lemerült telefon után. Amíg van mese, addig az idő is csak eltelik valahogy. De ha nincs mit csinálni, a pincében töltött órák belefolynak a penészszagú végtelenségbe.

– Tudod, Vovka, amikor én kicsi voltam, nem volt sem telefonom, sem tévém.

– És mit csináltál, amikor unatkoztál?

– Sok mindent. Meséltem már, mi volt a kedvenc játékom? Illja bácsival, amikor szép volt az idő, kifeküdtünk a fűbe és néztük a fellegeket.

– Hát ez tök unalmas játék – vág a szavába a kisfiú.

– Várj, hallgass végig, ez nem minden! Mindig megbeszéltük, milyen formák rajzolódnak ki a felhőkből. Egy idő után viszont azt is észrevettük, hogy minden, amit megláttunk az égbolton, az valóra vált.

– Hogyhogy? – csillan fel Vovka varázslatra éhes szeme.

Ljudmila Vasziljivna megköszörüli a torkát és beveti minden mesemondó tehetségét, még Ványa bácsi kutyája is fülét hegyezve figyel.

– Hát úgy! Egyszer egy nagy bodzavirágot láttam az égen, és amikor hazamentünk a mezőről, otthon bodzaszörppel várt minket az anyukánk. Volt, hogy egy nagy kettést láttam kirajzolódni, a lemenő nap még pirosra is festette. Másnap kettést kaptam az iskolában...

– Mert leckét kellett volna írni, nem pedig az eget bámulni egész délután – szól közbe Ványa bácsi nevetve a szomszéd matracról.

– Csitt! – mordul rá a szigorúság látszatát magára öltve, majd folytatja a mesélést a nagymama. – De tudod, Vovka, mi volt a legkülönlegesebb felhőjölátom? Egy cica! Amikor megláttam a kismacska formájú bárányfelhőt, még nem is sejtettem, mi vár rám. Azt hittem, csak elszalad majd előttem a szomszéd Murcsik. De nem így történt. Hazamentem Illjusával, és otthon egy valódi kiscica várt ránk. Akkor hozta haza apa, a munkából jövet találta egy árokban. Olyan csöppnyi volt, olyan gyámoltalan, hogy apánknak megesett rajta a szíve, és magával hozta, hogy megetessük és rendbe szedjük kicsit. Ha otthagytá volna, biztos nem éli meg a másnapot. Vagy éhen hal, vagy őt eszi meg egy arra járó kóbor kutya. Aztán végül velünk maradt, kisírtuk magunknak. És jó sokáig a családunk része volt. Még anyád is emlékszik rá, kérdezd csak meg, ha nem hiszed! Öreg macska volt már, amikor anyád született, de mindig kitartóan tűrte a kis gyerekekzelek ráncigáló simogatását.

Ljudmila Vasziljivnának múltba réved a tekintete a kedves gyermekkori emléktől. Vovka ismét erősen hozzá simul. Kedvet kap ő is a játékhoz. A mennyezetet kémleli, a lepattogzó vakolatban próbál fellelni valami kirajzolódó formát.

– Nézd, mama, azt a foltot ott! Látod? Olyan, mint egy rakéta.

Válasz nem érkezik, a csönd betéri az egész pincét, csak a kutya halk nyüszítése töri meg a nyomasztó némaságot néha-néha.

– Biztos azt jelenti, hogy úrhajós leszek, ha nagy leszek – szólal meg végül Vovka jókedvűen.

– Biztos, kincsem, biztos – bólogat nagymama, és kitöröli szeme sarkából a zsíros cseppé hízott könnyet.

SAJÁT FELELŐSSÉGRE

Alulírott, Kovács Sándorné Tóth Éva

SAJÁT FELELŐSSÉGRE TÖRTÉNŐ KÓRHÁZI TÁVOZÁSOM KAPCSÁN NYILATKOZOM,

hogy fiatal korom ellenére a hajam hozzávetőlegesen úgy negyven százaléka ősz, és minden ősz hajszálam elfogadom, elismerem, hogy eddigi életutam következményeként fakultak ki, nem képezik jelenlegi egészségügyi intézményben történő tartózkodásom hagyatékát;

hogy szemem kék,

és hogy a jobb szemhéjam fölötti, szintúgy kék, bár néhol kissé sárgás árnyalatú sebhelyet, melynek rendbehozásánál csak három öltésre volt szükség, otthon gondosan ápolom, a doktor úr ajánlásainak pontosan eleget téve; továbbá nyilatkozom, hogy a sebhely keletkezése kapcsán semmilyen rendfenntartó szervnél nem szeretnék bejelentést tenni,

feljelentést pláne nem, megérdemeltem, igazán megtanulhattam volna már vigyázni a számra;

nyilatkozom, hogy semmilyen kardiológiai vagy pulmonológiai rendellenességgel, alapbetegséggel tudomásom szerint nem rendelkezem, nehéz légzésemről, légszomjamból és néha kellemetlenül magas pulzusszámomról kizárólag az erős dohányos mivoltom és a periódikusan kiújuló pánikbetegségem tehet;

tehát ÉN;

hogy két élő és egy halva született gyermek édesanyja vagyok, semmilyen nőgyógyászati beavatkozásom nem volt a szüléseken kívül.

hogy visszerproblémámmal tisztában vagyok,

nem ez áll lábaim remegésének és összecsuklásának hátterében, csak nehezen viselem a görcsöket,

és kissé fáj a combom felső részénél az a véraláfutásos rúgásnyom, amiről a traumatológián tegnapelőtt jegyzőkönyv is készült;

nyilatkozom, hogy saját felelősségre távoztam az egészségügyi intézményből, elutasítom a kezelőorvos által felajánlott művi befejezést,

jobb, ha a természet maga végzi a dolgát;

tudomásul veszem az ultrahangvizsgálat során megállapított diagnózist:

*foetus mortuus;
bizonyára nem volt életképes;
megismerkedtem döntésem minden kockázatával,
egy esetleges jövőbeli fertőzés esetén a kórház szakembereit nem vonom
felelősségre;
ha meg belehalok, hát...
lehet, én sem vagyok életképes, Sanyi is megmondta.*

SZ. KÁRPÁTHY KATA

VALAMI NEM STIMMEL

*Éjjel megint alig tudtam elaludni,
talán három órát sikerült pihennem,
hajnalban kimentem az erdőbe
futni,
egymagam,
nem érdekelt, hogy veszélyes,
szólt a fülemben a rádió és futottam,
valami iszonyú gagyi zeneválogatás ment,
futottam és próbáltam nem gondolkodni,
nem törvényellenes egyik sem,
elvégre nincs kijárási tilalom, tehát
este tíz és reggel öt között is oda mehetek, ahová jólesik,
a légiriadók eddig sem nagyon hatottak meg,
elfutni meg úgyse tudnék egy rakéta elől,
most csak én voltam, a zenék, az erdő és az út,
úgy éreztem, mintha csak kint lenne kora nyár,
bennem viszont késő ősz,
futottam, és nem akartam gondolkodni,
futottam, és mégiscsak gondolkodtam,
hogymit küldjek a következő kiállításra,
meg hogy összeveszttem tegnap a párommal,
ez a veszekedés más volt, mint az eddigiek,
azt kérdezte, ha nem akarom, miért vagyok vele,
ezt ilyen nyíltan soha nem kérdezte még,
hülyeségeket kezdtem mondani,
hogy jó veled, meg kedves,
nem akartam azt hazudni, hogy így meg úgy szeretem, meg nagyon szeretem,
ez is mekkora hülyeség már,
ha valakit szeretsz, azt egyszerűen szereted,
nem kicsit meg nagyon,
ha már hozzáragasztod, hogy nagyon szereted, az már gyanús,
nagyon szereted a csokis fagyit nyáron,*

*a pasidat simán csak szereted,
közben
megbotlottam egy kőben, és megfejeltem egy nagyobb fücsomót,
éles picikavicsok voltak körülötte,
most tudok örülni annak, hogy ezen az úton nincs aszfalt és fű nő két oldalon,
a szelfikamerával megnéztem a vérző homlokomat,
visszaindultam,
egy autó megállt mellettem,
ne vigyelek be? – kérdezte a sofőr,
egyedül volt, hozzám hasonló termetű nő,
köszí, nem, mondtam,
megállt, láttam, ahogy az elsősegélydobozhoz nyúl,
kivett két sebtapaszt,
legalább a sebedre tedd ezt akkor, mondta,
köszönöm, mondtam,
biztos ne vigyelek el? – kérdezte még egyszer,
nem, köszí, itt élek a közelben, válaszoltam,
oké, mondta,
visszaült és elhajtott,
nem szédültem, csak a fejem fáj egy kicsit,
visszatértem az eredeti gondolataimhoz,
vagyis a párkapcsolatomhoz, ami most válságban van,
igen, válság, tuti ezt mondaná rá egy szakember,
pedig nem válság ez, csak a távolság és kevés intimitás eredménye,
talán, ha itt lenne, vagy én ott, most nem lett volna ez az összeszólalkozás sem,
hazaértem,
írtam a páromnak, hogy este beszéljünk, ha tudunk,
látta,
ilyenkor legalább annyit visszairhatna, hogy jó, vagy valami,
ez a legidegesítőbb,
látta,
mintha csak az lenne oda írva,
leszarja,
letusoltam,
lecseréltem a sebtapaszt a homlokomon,
még mindig csak látta,
eldöntöttem, hogy nem nézegetem a telefonomat,*

*nem stresszelek feleslegesen,
és az első kliens érkezéséig fotókat fogok szerkeszteni,
napközben csináltam a munkámat,
baba-mama fotózás délelőtt,
egy harmincas egyedülálló anyuka jött és az alig pár hónapos gyermeke,
a kicsi nyűgös volt,
aludni akarhatott,
egy kép sem sikerült jól,
a baba izgett-mozgott, és úgy visított, mint a légvédelmi sziréna,
az anyuka ideges lett,
azt mondta, ne haragudjak, tegyük át,
szégyellte magát a kölyke miatt,
megkért, vigyázzak a kicsire pár pillanatra,
indulás előtt rágyújtana,
meglepett a kérése, de úgy gondoltam,
öt perc alatt nem fal fel egy öt kilónyi parazita,
a baba könnyezett a mózeskosárban,
felvettem óvatosan, határozottan,
de nem túl szorosan fogtam a hátánál és a fejénél,
rám nézett és
elkacagta magát,
a hisztigép helyett
egy nyugodt kiscicát tettem vissza a kosárba,
anyuka bejött és
el volt képedve,
maga csodákra képes, mondta,
megpróbáltuk újra a fotózást,
és most minden sikerült,
sőt,
kifejezetten jó fotók is születtek,
búcsúzáskor azt mondta az anyuka, hogy
kivételes tehetségem van a fotózáshoz és a gyerekekhez is,
látszott rajta, hogy bóknak szánta,
meglepődtem,
mert irtóztam a kicsinyektől,
ez a baba viszont megnyugtatót,
fel akartam hívni a páromat mindezt elújságotolni,*

de tudtam, hogy most, ha tudna se állna velem szóba,
miután elment a nő, percekig néztem a nyers felvételeket,
eldöntöttem, ezekből mindenképp kiállítok egyszer néhányat,
aztán jött az esküvői fotózás délután,
kimentünk a terepre,
a környék legelcsépeltebb helyére,
giccses és szerintem egyáltalán nem meghitt,
de a pár odáig és vissza volt érte,
ajánlottam különlegesebb, szebb helyeket,
nem tudtam meggyőzni őket,
nekik szokványos kellett,
„különleges”, mint XY és YZ párnál látták,
klisé-konfettizápor;
alig vártam, hogy lezavarjuk,
amúgy is volt még egy portréfotózás kora este,
katona, frontra vonulás előtt,
azt mondta, megbízik bennem,
szabad kezet kapok,
állítsam be,
kisértetiesen olyan volt a szitu,
mint mielőtt ő harcolni ment,
el is sírtam magamat,
megkérdezte, mi a baj,
máskor azt mondanám, hogy semmi, csak a szemembe ment valami,
ami egyértelmű füllentés, de a kliens érzi, hogy nem illik ilyet kérdezni,
most viszont
elmondtam neki, hogy
a párom a fronton van,
és utoljára őt fotóztam így,
bólintott,
azt mondta,
milyen szerencsés a pasim, mert valaki hazavárja, ő viszont árva, ha meg
is hal,
senki sem gyászolja majd,
nem akartam hülyeségeket mondani,
csak annyit mondtam, hogy nem fog meghalni, legyen ügyes,
mosolygott,

*elhívott kávézni a fotózás után,
megmutattam neki a párom fotóit,
közben azt kívántam,
bárcsak ő lenne most itt,
aztán hazamentem, a képeken dolgoztam,
majd elmentem tusolni,
aludni akartam,
de megint nem sikerült,
mostanság
éjjelente az ablak előtt ülök,
odahúztam az asztalomat, dolgozom,
jégeső pattogott az ablakpárkányon,
jégeső, este,
az öregek azt mondták, hogy jég nem tud esni éjjel,
meg azt is, hogy sohase lesz itt többé háború,
aztán most szakad a jég,
és évek óta tart a háború,
a muskátlik odakint maradtak a balkonon,
ha megmaradnak, jó, ha nem, az is,
eszembe jutott a májusi estém azzal a másikkal,
már biztos nem emlékszik rá,
lehet, meg sem ismerne,
eszembe jutott a kiállítás,
nemsokára itt van,
egész hónapban embereket fotóztam mindenféle érzelmekkel,
fáradt, dühös, egykedvű, boldog,
teljesen új téma ez nálam,
eszeveszett tempóban dolgozom,
a hétvégéim be vannak táblázva,
általában családi eseményekre megyek,
szeretnek, azt mondják, kedves vagyok és jók a munkáim,
nézem a párokat, és azon gondolkodom, hogy
majd a kiállításon újra bemutatkozik-e,
mert ha igen, én azt fogom hazudni, hogy
nem, soha nem találkoztunk még személyesen, de ismerem a munkásságát,
ha viszont megismer,
akkor kínosabb lesz nekem,*

vajon egyedül jön-e vagy a feleségével
és mosolyogva fogja a kezét,
nem értem magamat,
miért érdekel mindez engem,
hiszen párszáz kilométerre a szó legszorosabb értelmében
küzd az életéért az, aki tényleg akar engem,
abban biztos vagyok, hogy nem fogom elhagyni,
nem, jók leszünk együtt,
ő boldog, én elégedett,
szerintem más is így él, csak hazudozik másoknak és a közösségi oldalaknak,
nincs olyan, hogy örök szerelem, csak az életen át tartó lakáshitel, amit a
gyerek is nyögni fog,
van helyette kiszámíthatóság, lineáris párkapcsolat, ami nekem unalmas
ugyan, de
meg akarom szokni, mert kell végre valami állandó és nem csak háziállatban,
apropó,
a párommal közös kép mögül kiszedtem az övét és elégettem,
nincs ott helye,
épp az imént gyújtottam be, a hamutartóban füstölögnek az utolsó fecnik,
szerencsémre bent nincs füstjelző, máskülönben kint is, bent is áznék,
szépen elfüstölt a képe, lenyomtam a pörgős hamuzómat,
olyan, mintha a wc-t húztam volna le,
akkorát dörrent kint az ég, hogy beleremegett az ablakom,
az eső elállt, elvonulóban a jég,
kimentem a muskátlikért,
kicsit tépettek, de túléltek,
már épp le akartam feküdni,
amikor csörgött a telefonom,
videóhívás,
a párom volt,
felvettem,
beszélgettünk,
de inkább csak mellébeszélünk,
egyikünk se akarta felhozni a témát,
úgy tettünk, mintha nem azon agyalnánk, hogy talán
vége,
nem kerülgethettük a forró kását,

már csak azért sem, mert a háttérben hallatszott,
hogy talán lesz valami éjjel,
mintha készülne valamire az ellenség,
akarod-e ezt egyáltalán – kérdezte,
igen, feleltem csipőből,
nem vagy szerelmes, mondta,
mégis mit vársz, rózsaszín felleget hazugságokkal – kérdeztem,
ez még hozzám képest is túl irodalmi megfogalmazás volt,
én csak fejbenmozizáskor vagyok romantikus,
a való életben viszont praktikus és lényegretörő,
nézd, kezdte, ha nem akarod, csak mondd meg,
nagy levegőt vettem,
figyelj, ha nem akarnám, megmondanám, figyelj, nekem nem hülye nyáladzás
kell, hanem kiszámíthatóság, ez tetszik benned, hogy erős jellem vagy, az,
hogy te szerelmes vagy belém, ez számomra külön fantasztikum, sajnálom,
hogy nem tudom viszonzni úgy, ahogy te, de ez nem azt jelenti, hogy ne
maradnék melletted, mert az érzelmek elmúlnak,
basszus, gondoltam, ez tőlem is sok, majd folytattam hangosan,
a szerelem Hollywood, mi meg háborúban élünk, nem akarok játszadozni,
ez nem egy flipper, nekem stabilitás kell, neked meg valaki, akit szerethetsz,
úgy gondolom, szerintem mi jó pár vagyunk,
két szuszra szaladtak ki ezek a szavak belőlem,
néztem az arcát, vártam, hogy lekurvázzon, vagy azt mondja, hagyjam a
fenébe,
ehelyett azt mondta, hogy
igazam van, ő romantikus alkat én meg racionális,
láttam, hogy a szeme csillog,
akartam még valami szépet, nyugtatót mondani,
de berontott a felettese, hogy azonnal szedje magát,
mindenki kifelé,
támadnak,
a telefont sebtében kinyomta,
sokáig bámultam a képernyőt,
talán most beszélünk utoljára –
kérdeztem meg magamtól,
nekiálltam az aznapi képek feldolgozásának,
zenét kapcsoltam és képeket retusáltam,

*az ablakba tettem a hangszórót,
a nyári éjszakába repültek a dallamok,
kibámultam az ablakon,
azon gondolkodtam,
mi bajom van neked,
ebben a pillanatban
a frontra akartam szaladni
és szorosan megölelni, megvédeni a golyóktól,
éreztem, hogy valami történni fog,
valami, ami nem jó.*

MEGYERI EDIT TÜNDE

AKIK GYUFÁT ÁRULTAK

(REGÉNY)

3. fejezet

Ez az egész ügy Irénnel nem hagyott nyugodni. Otthon nem kaptam eligazítást arra nézve, hogy hasonló helyzetekben mi a helyes. Viszont a felnőttek beszédéből kiderült számomra, hogy Irénnek valami olyan viszonya van a drabális fiúval, amit nemhogy az ő szülei, de még az enyémekek sem néznek jó szemmel.

Rögtön gondoltam, hogy valami olyasmi ez kettejük között, amit titkolni kellene, és nem ország-világ előtt hirdetni, mint legutóbb ott az iskola előtt. Láttam, hogy milyen sóvárogva nézte Irén a fiút, én szoktam így a habrolóra nézni hétfőként, amikor még nincs rá pénzem. És ami sóvárgás, abban kell az önmegtartóztatás, ezt én otthonról tudom.

Minden hétfőn kapok húsz kopeket, az a zsebpénzem. Aztán kapok kedden is és szerdán és csütörtökön és pénteken is, sőt szombaton is ennyi jár. Legtöbbször kevesebb zsebpénzt kapnak, tehát nem panaszkodhatom. De a habroló huszonkét kopek. Hétfőn is és kedden is és szerdán és csütörtökön és pénteken, na meg szombaton is. Ebből kifolyólag legalább egy napon nem telik nekem habrolóra. De nem is ez a baj, mert van, aki egy héten egyszer sem kap effajta édességet. A baj az, hogy én mindig hétfőn vágyom legeslegjobban a habrolóra, mert akkor hozzák meg frissen a kávézóba. A kávézó szemben van az iskolával. Ez nem egy cukrászda, hanem egy igazi kávézó. Benne egy magas pult, a mögött főzik az illatos, sűrű feketét. Hallom, ahogy lecsavarják a fémkanalat, hozzáütik az alsó tálcához, kihullik a zacc, aztán megtöltik finom kávéval a szerkezetet. Zörög, csörög a gép, és ez a hang kedves mindenkinek, aki kávézóba jár. A végén, mint egy hirtelen robbanástól, fröcskölve lefő a feketekávé. Egy másik csövön még forró gőzzel belefújnak, fortyog az ital, mint a Vezúv. Anyu hagyja, hogy az ujjnyi habot kikanalazzam a poharából. Alacsony üvegpoharakban szolgálják fel a kávé, kockacukrot tesznek bele és úgy kevergetik kiskanállal. Közben cigarettáznak vagy süteményt esznek, ki-ki ízlése és pillanatnyi kedve szerint. A kávézóban csak két-három kis asztalka van, körülöttük székek kerek ülőkével és csőből hajlított háttámlával. Olyan kicsi minden,

hogy még egy babaházba is elmenne. Ha leül az ember, nem látja, mi folyik a magas pult mögött. Én mondjuk állva sem látom. A pult egyik részében vitrin van, abban sorakoznak a sütemények. Mindig ugyanazok: krémes, amit nálunk napóleonnak hívnak, piramis, amit viszont anyám szerint nem szabad megenni, mert a maradék süteményekből gyúrnak. Aztán van képviselőfánk, ekler és a kedvenc habrolóm porcukorral a tetején. Ezeket én mind nagyon szeretem, bármennyit meg tudnék belőlük enni. A sütemények mindegyike huszonnégy kopek, kivéve a piramist, mert az csak tizenöt. Egyszóval hétfőn, ha iskola után átmegyek a kávézóba, először is ki kell várnom a soromat. Jó pár ember zsúfolódik össze a talpalatnyi helyen. Férfiak támasztják a pultot, dohányoznak és röhögnek, konyakot kérnek a kávéhoz. A nők a kis asztalokon osztoznak, egymáshoz hajolva gyorsan és suttogva beszélnek. Félszavakkal utalgatnak, virágnyelven fogalmaznak. A férfiak tréfálnak velük, de ők csak nevetnek. Néha akad egy nagyobb szájú nő, aki visszavág, attól csak még harsányabb lesz mindenki. Én meg ott állok a sor végén, reménykedve, hogy a kiszolgáló néni meglát és megkérdezi, mit kérek. Legtöbbször nagyon sokáig kell itt állnom, akár annyi ideig is, hogy végül futok a buszhoz, hogy elérjem. És vannak napok, amikor még így sem jutok hozzá a süteményemhez. Egész egyszerűen a gyerek a mi világunkban olyan, mint egy szükséges rossz, aki mindig láb alatt van, ennek okán a felnőttek csak legutolsó sorban foglalkoznak velünk, és akkor is csak úgy, mintha a legnagyobb szenvedést jelentené nekik ez a cselekedet. Így van ez a kávézóban is. Elsőnek kerülnek sorra a Ferrari-pulcsis férfiak (mellesleg egy ilyen pulóverem remélem nekem is lesz, ha felnövök), aztán a tupírozott hajú nénik, és csak ha már mindenki háromszor is rendelt, meg elmesélt minden fontos pletykát, akkor esetleg jöhetnek én. Ez alól egyetlen kivétel van, mégpedig, ha a kávézó füsttel, kávéval és konyakkal átítatott sűrű, szinte szétfolyó levegőjében valami olyan téma forog közszájon, ami mindenkit egyformán izgat, de nem gyerekeknek való. Ebben az egyetlen esetben nagyon gyors a kiszolgálás, és aztán sipirc, mehetek is utamra.

Így sóvárgok tehát a habrolóért hétről hétre, ami ugyanakkor kiváltságos-sá is tesz, hiszen a legtöbb iskolatársam sosem jár át a kávézóba, legfeljebb az iskolai büfébe, ahol öt kopek a sósperec, de van, akinek még arra sem telik. A sóvárgásomat szüleim azzal próbálják lehűteni, hogy mindig csak húsz kopeket adnak – tanuljak meg takarékoskodni és lemondani. Így aztán szinte sosem eszem hétfőnként a friss habrolóból, amikor még ropog a tésztaja és száll a porcukor rajta, majd csak kedden, mire már van egy kis állott íze,

meg szerdán és a többi napon, amikor végleg kezd avasodni és visszaadni valamit a világnak abból az élvezetből, amit a kávézóban magába szívott, nevezetesen a cigarettafüst beivódott szagából.

Ez a habróló ügy csak egy a sok közül, ami által a családunk dacol a világ csábításaival szemben.

Othton a legtöbbet idézett vers Vörösmarty A merengőhöz, avagy Laurához írott költeménye. Ebből korlátlan számban és helyzetben tudnak a fejemre olvasni. Ha mondjuk bámulok ki az ablakon, és történetesen álmodozom magamban, akkor mindjárt jön a költői kérdés: *Hová merült el szép szemed' világa?* Ez már intés, hogy térjek vissza a valóságba, tegyem magamat hasznossá mielőbb. Amennyiben ebből nem okulok, és egy fél óra múlva még mindig ott találnak, akkor már csóválja anyám a fejét és mondja, hogy az ábrándozás az élet megrontója. És itt még van esély a megmenekülésre. Baj akkor van, amikor már a következő strófát kell meghallgatnom, mert ha a *Ne nézz, ne nézz hát vágyaid távolába; Egész világ nem a mi birtokunk; A mennyit a szív felfoghat magába, Sajátunknak csak annyit mondhatunk* rész hangzik el, akkor biztos lehetek benne, hogy áldott jó felmenőim elvárásainak nem feleltem meg, és nagy-nagy bánatukra a vágyakozás rettenetes bűnébe estem. Nálunk ugyanis a gyereknek nagyon sok dolgot szabad, de például bármi után sóvárogni szigorúan tilos. Olyat meg elképzelni is borzasztó, hogy egy gyerek követelőzik, ne adj Isten sír valamiért, amit nem kap meg.

Furcsa ellentmondás ez, mert alapvetően nekünk annyi mindenünk van, amiről más gyerek csak álmodik. Nemes egyszerűséggel elhalmoznak minket minden földi jóval. Nem fér a fejembe, hogy az a rengeteg luxus, amiben részünk van, miért kevésbé veszélyes, mintha én kérném. De valami miatt mégis így van. Ennek is a bűnökhöz van köze. Mert bűnökből aztán van bőven a világban, csak győzzük elkerülni.

Ezzel a kérdéssel először nagyanyámnál találkozom. Amikor templomba visz minket, mindig figyelmeztet, hogy meg ne merjünk mukkanni, mert az olyan nagy bűn, hogy a pap a hatalmas Bibliával rögvést fejbe vág. Én ettől rettentően félek, utálok a papot, a Bibliát és a templomot. Aztán meg attól félek, hogy, ha gondolatban még utálok is őket, az még fertelmesebb bűn. Ezt már nem is merem bevallani. Foglalkoztat a halál, gyakran eszembe jut. A szomszéd bácsi szerint – akihez tejért járok – nem kell félni, mert aki gyerekkorában hal meg, az mind a mennybe jut, kivéve aki nincs megkeresztelve, mert azt még a temetőbe se temetik, csak az árokpartra. Nem akarom, hogy az árokpartra temessenek, de még a temetőbe se. A felnőttek közül

a jók a mennyországba mennek, a rosszak a pokolba. Miska bácsi szerint a pokolban forró szurokban főzik az embereket éjjel-nappal, soha el nem múlik a fájdalom és a szenvedés, nincs hová menekülni, még meghalni se lehet, mert már meg vagyunk halva. A mennyországban viszont minden jó és mindenkinek minden mindegy, semmire és senkire nem emlékezik. Hát, ez engem nem kecsegtet, bár kétségtelenül jobb, mint a forró szurok. Mégis azon töprengök, milyen szörnyű lesz, ha nem ismerem fel a szüleimet és nem szerethetjük egymást ott, abban az áhított mennyországban. Remeg a gyomrom, míg várom, hogy Miska bácsi leszűrje a tejet és hazamehessek a kannával. Kérdezem tőle, hogy a Jóisten miből dönti el, hogy ki hová kerül, és ő erre magabiztosan válaszolja, hogy az Isten mindenkin átlát, mint a röntgen a tüdőkön. Nem lehet elbújni előle, a lelkünk minden titkát hamarabb tudja, mint mi. Szigorúan ítél, és amit mi, emberek jónak tartunk, az félig sem biztos, hogy jó az Isten szemében is. A legborzasztóbb az, hogy Miska bácsi szerint mi mind, a világ összes embere, az Isten megítélése szerint velejéig romlottak és pokolra valók vagyunk. Tehát nagyon kell igyekeznünk, hogy megmeneküljünk attól a szuroktól, mert az ördög ott dörzsöli lent a kezét, és alig várja, hogy nekünk befűtsön. Beszél valami gyeheknéről meg negyven napról, a holt lelkek bolyongásáról, de ez már tényleg nagyon bonyolult az én puritán református lelkemnek.

Otthon aztán próbálok mindenkit kérdezgetni. Anyai nagyanyám egyetért Miska bácsival. Hiába protestálok, hogy ugyan milyen bűne lehetne egy újszülöttnak, ő csak mérgesen rám rivall:

– Majd megtudod, ha eljön az ideje. A gyerek a bűn eredménye, bűn útján fogan. De ez még nem tartozik rád. A szülei bűne miatt vétkes. Ennyi és kész, a többit nem kell értened.

Ezzel az ügy részéről el van intézve. Apám más miatt haragszik, szerinte az a vén marha engem riogat azzal, amitől saját maga fél a legjobban.

– Vén kommunista, féljen csak! A kommunisták csak hadd égjenek a pokol tüzén!

Megriadok apám keménységén, szeretem Miska bácsit, szívesen üldögelek náluk, amíg várom a fejés végét, nem akarom a pokolban látni.

Bár igaz, ami igaz, hisz a kommunizmusban. Tavaly is magyarázta nekem, ha eljön a kommunizmus, akkor olyan jó életünk lesz, mint senkinek a világon. Mindenki ingyen kap majd bármit, amire szüksége van. Csodálkoztam ezen a dolgon, mert elképzelhetetlennek tartottam, hogy csak úgy bemegyek a boltba és leemelem a legszebb babát. Kérdeztem is tőle,

hogy ez mikor lesz. Azt válaszolta, hogy hamarosan, nézzem csak meg a tankönyveimben. Otthon aztán meg is találtam a történelemlkönyvben, hogy a kommunizmus a nyolcvanas években fog bekövetkezni. Ennek nagyon megörültem, mert már a nyolcvanas évek voltak. Másnap mondtam is Miska bácsinak, hogy már nem kell sokat várnunk, hamarosan itt a kommunizmus. Ennek aztán ő is örült. Bözsi néni viszont kinevetett minket, rá is szólt, hogy hülyeségekkel ne tömje a fejemet, nem lesz itt semmiféle kommunizmus. De Miska bácsi makacszkodott, mondta, hogy figyeld csak meg, Bözsikém (mert nagyon szerette a feleségét, mindig becézte), figyeld csak meg, hogy már jövőre vége a nehéz sorsnak és vénségünkre megkönnyebbülünk. Kérdeztem Bözsi nénit, hogy mit hozna haza a boltból, ha már kommunizmus lenne, és ő azt válaszolta, hogy egy hűtőt, hogy ne savanyodjon meg a tej. Nekem tetszett az ötlet, elképzelttem, hogy megáll a teherautó és lepakolják a nagy hűtőt Miska bácsiék kis konyhája elé. Nekünk volt hűtőnk és a nagyszüleimnek is, még fagylaltot is készítettünk nyaranta a fagyasztójában, tehát nem versengenék a boltban ezért a háztartási gépért.

Hazamentem és megkérdeztem nagyanyámat, hogy ő mit kér majd a kommunistáktól, azt válaszolta, hogy cukorkát és citromlikórt. Nagyapám jót nevetett rajta, hogy na hiszen, veled se sok gondjuk lesz az elvtársaknak. A másik nagyanyám, a szigorú, akivel templomba jártunk, tévét szeretett volna a kommunizmusban. Apám szerint, ha így folytatják, nemhogy tévé nem lesz, de még kenyér se. Kommunizmus meg aztán végképp nem. Annyira rossz kedvem lett ettől, próbáltam érvelni neki, hogy benne van a tankönyvben, de ő bánatosan csóválta a fejét, hogy nagyon sajnálja, ha ki kell ábrándítania, de ez hazugság, a kommunizmus soha nem jön el, ezzel csak ámítják az olyan hiszékeny, buta embereket, mint Miska bácsi, akinek jó, ha van négy elemije. Letörtén hallgattam tovább, hogy értsem meg, én okos kislány vagyok, az ember természetével összeegyeztethetetlen a kommunista eszme. Gondoljam csak el, vajon ki szabná meg, hány tévét vagy hűtőt vihetünk haza. Felülkerekedne a kapzsiság, és mindenki össze akarja harácsolni mindent. Az emberiség nincs még ezen az erkölcsi szinten. Amit a kommunisták vizionálnak, az maga a földi mennyország, az meg ugye tudvalévő, hogy itt, ebben az életben lehetetlen.

Ilyenek felett morfondíroztam mostanság. A hideg idő sokszor magányossá tett, bezárt a négy fal közé, nagy megfázások után különösen szigorúan fogtak otthon, márpedig nagy megfázásokból mindig tudtam eleget produkálni, abban nem volt hiba. Ilyenkor összekuporodtam az ágyamon,

odabújtam a radiátorhoz és rendületlenül olvastam. Pillanatok alatt megszire vitt a könyv: Robinsonnal jártam a hajótöröttek magányos útját, vagy vadásztam Bórharisnyával, esetleg átkeltem cirkuszkocsival a sarkvidéken. Mindegy is volt, hogy éppen melyik történetben vagyok benne, a fantáziám könnyű szárnyakon repített. Nem aggódtam a máért vagy a holnapért, jól éreztem magamat, a világ dolgait úgy fogadtam el, ahogyan voltak, nem gyötörtek kétségek.

Azt az egyet bántam, hogy egyke vagyok, de mondani nem mondtam senkinek. Eszemben volt a *ne nézz, ne nézz hát, vágyaid távolába* sor, jobbnak láttam erről is nagyokat hallgatni. A gyerek téma amúgy is kiverte a biztosítékot a felnőtteknél, ezt is megfigyeltem. Még egymás között se beszéltek róla szívesen. Akkortájt a legmenőbb az volt, ha valakinek csak egy gyereke van. A gazdagok, értelmiségiek, művészek maximum egy gyerekkel szaporodtak, jobban mondva nem szaporodtak, mert két szülőnek egy utód az matematikailag csökkenés és nem szaporulat. Több egyke is volt az osztályunkban, még több a baráti és családi körünkben. Sokféle egykéhez volt szerencsém, a legrosszabbak a beképzelt és elkényeztetett egykék voltak. Ezek maguk is elhitték, hogy kiváltságosak és mindennél menőbbek, úgy, mint a szüleik, akik nem vállaltak melléjük testvért. Vasárnaponként lehetett látni, hogy a gazdagabbak autóba ülnek, bevágják a hátsó ülésre egyetlen szemük fényét és elhajtanak valamerre. Az éttermek, strandok, tengerpartok főleg ilyen háromtagú családokkal voltak tele.

Az átlagosaknál két gyerek volt, lehetőleg egy fiú, egy lány. És csak a szegényebb emberek engedtek meg maguknak három vagy több utódot.

Én már értettem ezt az egyke menőzést, tudtam, hogy ez a felvilágosultságot jelképezi, a nők függetlenségét, a szexuális szabadságot (bármilyen is az), továbbá azt, hogy van pénz és kapcsolat abortuszra.

Az abortuszról elég sokat hallottam, ez a nagylányok között téma volt, de nagyon féltem tőle, borzalmasnak képzeltem el, majdnem olyanak, mint a Miska bácsi poklát. És hát ne szépítsük, a felnőttek titkos beszélgetéseiből is kiszűrtem, amit annyira szerettek volna elkendőzni. Csodálkoztam is magamban, hogy megint micsoda mellébeszélés: fel is vágnak vele, meg szégyellik is, rettegnék is tőle, meg közben alig várják. Ki érti ezt?

Mégis a világot ilyennek ismertem meg, benne egy voltam a sok divatos gyermek közül, akik várják a hétvégét, amikor találkozhatnak a hozzájuk hasonlókkal, és játszhatnak végre egy jó nagyot. Nem mondanám, hogy keseregtem emiatt. Szerencsés természetem, az örökké bennem égő kí-

váncsiság megóvott az unalomtól. Azt azért irigyeltem, amikor valakinek mégis született egy nem tervezett testvére, becsúszott – mondták ilyenkor heherészve –, mert ezeknek a babáknak olyan jó illatuk volt, hogy pusztigathatnékom támadt egyszerre. Meg aztán azt is észrevettem, hogy ezek a becsúszott gyerekek, annak ellenére, hogy szüleik miattuk kiestek a divatos státuszból, mégis valami nagy boldogságot hoztak magukkal. Talán kárpótlásul, hogy vigasztalják a családjukat az elvesztett menő pozícióért. Az anyák és apák szerelmesebben, csillogóbb szemmel néztek egymásra, nem úgy, mint a kiváltságosok, akik alapból fenntartottak maguknak egy általános rosszkedvre, életuntságra való jogot.

A testvér iránti vágyamra egyszer mégis fény derült. Az utcánkban megállt egy autó, abból kiszállt egy férfi, aki nagyapánkat kereste. Mivel pont többen voltunk ott unokatestvérek összeverődve, kórusban mutogattuk, hogy melyik a nagyapánk hídja, oda parkírozzon le, mi meg majd futunk és hívjuk is a nagyapát. Végül ugyanolyan lóhalálában visszavágtattunk, és bámultuk az idegent, aki szóba elegyedett velünk. Mindig én voltam a nagy dumás, most is velem társalgott, amíg várta, hogy nagyapa felgyalogoljon a kertből.

– Hát ti testvérek vagytok?

– Aha – vágtam rá büszkén.

Tudtam, hogy van a dologban némi csúsztatás, zavart is, de abban a pillanatban olyan jó érzés öntött el, hirtelen megéreztem, milyen büszkeség a testvér.

Az idegen még feltett pár kérdést a családról, láthatóan ismert minket, aztán, mielőtt ránk unt volna, már ott termett nagypánk, és mi a saját dolgunk után néztünk, hogy ne legyünk láb alatt.

Vacsoránál szóba került az eset, én meg nevetve meséltem a tréfát, hogy a bácsi most törheti a fejét, vajon miképpen vagyunk mi öten, közel egykorúak, testvérek. Anyám elvörösödött, faggatni kezdett, hogy megkérdezte-e az a férfi, kinek a lánya vagyok. Persze, hogy megkérdezte, és mondtam, hogy a tiéd. Ekkor már nagyon paprikás volt, rám kiabált:

– Micsoda dolog hazudni a felnőtteknek, te nem szégyelled magad? Meg ne halljak még egy ilyet! Most kislát a szemem miattad. Beszélsz össze-vissza hülyeségeket, kapcsolnád már ki néha azt a nagy fantáziádat. Mit fognak rólunk gondolni az emberek? Jó, hogy nem azt mondtad mindjárt, hogy egy egész utca a mi gyerekünk.

Rémülten ültem és utáltam magamat, amiért hazudtam, holott testvéreim voltak azok nekem, csak hát unokatestvéreim, akik éppúgy nem világosí-

tották fel azt az idegent a teljes igazságról, mint én. Szégyelltem, hogy a szüleimet másnak állítottam be, mint akik. Jogosan haragszanak rám, szégyent hoztam rájuk, és még nyomorult unokatestvéreimet is kisajátítottam.

Apám nem szólt semmit, recsegett az állkapcsát dühében, villogott a szeme. Végül az asztalra vágta a konyhakendőt és kifordult egy cigarettával a szájában. Kire haragudott? Rám, az idegenre vagy anyámra? Az este hátralévő részében, és még az elkövetkező napokban is, próbáltam láthatatlanná válni, észrevétlenül létezni. Ilyen kritikus volt ez a gyerek kérdés. Szerencsére mindig akadtak új események, ez is elfelejtődött pár napon belül.

Ezen a télen is, mint mindig, egy kis időre keresztanyámékhöz küldtek telelni, ott várt a másik egyke, aki szintúgy magányra lett volna ítélve a szünetében. Keresztanyám szülésznő volt, sok száz gyermeket segített már a világra. Nagyon szerettem őt, kicsit talán rajongtam is érte. Mindig jó volt a kedve, nem bonyolította túl a dolgokat, és rettentehetetlennek tűnt a szememben. Nem félt a szenvedéstől, a fájdalomtól, csak kacagott, ha elestünk és felszakadt a bőrünk.

– Ebscont beforr – mondta ilyenkor.

Gyors és szakszerű mozdulatokkal fertőtlenítette a sebet, mit sem törődve a keserves ordításunkkal, amit a jód maró hatására hallattunk. Olyan volt ő, mint aki a fájdalmat kacagással űzi el. Minél jobban jajveszékeltünk, ő annál jobban, szinte gurgulázva nevetett rajtunk, csillogó gyöngyszem fogsorát villogtatta, úgy mondta az esetleges szemtanúknak, hogy nézd már, olyan keservesen sírnak, mintha legalábbis a lábukat vágták volna le.

Semmi aggodalma nem volt, ha egyedül maradtunk a lakásban, vagy naphosszat flangáltunk a városban zezzugos utcákon tévelyegve. Nagyon szerettem itt lenni, vonzott az emeletes ház, a különleges színes paplanok, amiket külföldről hozattak, mindig másikat választottam, hol a sárgát, hol a lilát, máskor a kéket. De legjobban a hálószobájukat szerettem. Volt benne valami rendkívüli melegség. Néha csak feküdtem a franciaágyon, beszívtam magamba az édes púderillatot. Sárgák voltak a fények, sárga nagyvirágú függöny takarta az ablakot. A sűrű, áttört virágszirmok között éppen csak átbújt a napfény, szégyenlősen, mint aki belesett mások otthonába. A szüleim hálószobájában is ugyanezeket a dolgokat láttam, ott mégis máshogyan hatottak.

A fésülködőasztalkán hajkefe, parfüm, csavarók egy kosárában. Kezemen forgattam a gumis hajcsavarókat, nézegettem a beléjük ragadt szőke hajszálakat, fénylettek a napon, ha a szemem elé emeltem egy-egy

szálat. A keresztanyám volt az egyetlen szőke a családban, csodáltam ezt a ritkaságszámba menő mézes hajszínt. Ugyanilyen volt annak a gyönyörű lánynak a haja, aki egy hatalmas bonbonosdobozon pózolt arany spánieljével. A bonbont is valahonnan külföldről szereztek, konyak volt a csokoládék belsejében, ezért mi csak egyet-egyet kaphattunk belőle. Méretes doboz volt, előtte még sose láttunk ilyet, azt szerettük volna, ha örök időig tart a különleges édesség. Mikor végül több hét alatt az illusztris vendégek elszopogatták a csemegét, mi hosszú könyörgések árán megmenthettük a dobozt, és örök emlékül kiszégeztük a kivágott portrét a vécében. Ezután még jó darabig csokoládé és konyak kellemes illata szállt az illemhelyen.

A házban minden otthonos volt számomra. Végighúztam a kezemet a kristályóra foglalatán, hullámozott a metszett üveg az ujjaim alatt. Ugyanilyen állt a mi nappalinkban is, csak kék helyett zöld számlappal. Benéztem a vitrinbe – mintha a sajátunkat láttam volna. Aranyozott konyakospoharak, bohémia kancsó, porcelán kávéskészlet. Az ismerős dohányzóasztal polírozott fényében visszatükröződött a cukorkás tál, ezüst fogantyúján az ezerszer látott minta.

Ha átmentünk egymáshoz, nem kellett átvinnünk a különleges játékainkat, mert a másíknak is pont olyanjai voltak. Épp úgy keverte a kását a gumiarcú robotszakács, pont olyan fényes gombszeme volt a szürke plüss snaucernek, azonos sakktáblákon játszottunk, és a gyerekszobánk bútora is egyforma elemekből állt.

Néha hosszasan néztük valamelyik babánk arcát, és próbáltuk megfejteni, mégis mitől másak. Mi különbözteti meg őket azonosságukban? Olyan volt ez, mintha elmerültünk volna egy varázslatban. Máskor beültünk a vitrin elé és a csillogó poharak mögötti tükörben néztük a lányokat, akik ugyanolyanok, mint mi, és mégis másak. A tükörjáték különösen nekem volt a kedvencem. Az üvegen túli szoba élénkebb színekben pompázott, a lányok, ha lehet, még vidámabbak voltak, mint mi. Elképzeltem a tükörszoba folytatását. A hátuk mögötti ajtón mindjárt bejön az anyukájuk. A lányok felénk néznek, de nem látnak minket, azt hiszik, hogy mi vagyunk a tükörképeik. Ikreknek tűnnek, egyforma a ruhájuk, a hajuk, a fülbevaló a fülükben. Biztosan nagyon jó nekik, hogy nincsenek soha egyedül.

Meg is kérdeztem egyszer Anikót, hogy ő nem vágyik-e egy igazi testvérré?

– Milyen igazira?

– Hát olyan igazi igazira, mint például amilyen Andrisnak született.

– Nem. Nekem te vagy az igazi testvérem.

Erre elszégyelltem magamat, rögtön mardosni kezdett a lelkiismeret. Lám, én Anikónál is sajátabb testvérré vágytam, ő meg ennyire szeret engem, hogy nem kíván senki mást magának.

Ez a testvér ügy nem hagyott nyugodni, ha olykor el is felejtettem egy időre, újra és újra előbukkant. Később már rendszeresen ott ültem a vitrin előtt, és a kristályok csillogásában néztem a másik lányt a tükörszobában. Elolvastam Alice kalandjait Csodaországban és Tükörországban, ez még inkább meggyőzött arról, hogy a világ nem csak az ember által ismert dimenziókból áll. Néha összemósódott a képzelet és a valóság. Én én vagyok, a tükörben pedig a másik lány. Ő olyan, mint én. Néha mellé ül az ő Anikója, és akkor egyértelműen látom, hogy ők ikrek. Ez esetben mi van, ha mi is ikrek vagyunk? Ezt az elméletet felvázoltam Anikónak. Nem nagyon érdekelte ez az eshetőség, de benne volt a játékban.

– Oké, játszuk akkor azt, hogy ikrek vagyunk? De akkor kik a szüleink? A tieid vagy az enyémekek?

– Hát, ezt nem tudom.

Ilyen részleteken rágódtunk, néha megegyeztünk, hogy mindenki választhat egy szülőt. Legtöbbször apámat és az ő anyját választottuk. De akkor meg sajnáltuk a másik két szülőnket, akiket kihagytunk az új világunkból. Végül eszembe jutott egy igazán jó megoldás.

Keresztanyám mesélte anyámnak a szenzációs hírt, amit még valami újság is megírt (ugyan melyik, talán a Komszomol?), miszerint meghíusult egy házasság, mert a fiatalok szülei, amikor sok kilométer távolságból a helyszínre utaztak, felismerték egymást, és kiderült, hogy a fiú meg a lány igazából ikerpár, akiket örökbe adtak gyerekkorukban. Ezt a rémtörténetet ecsetelték, jajgattak, összecsapták a kezüket, felvázoltak minden szörnyűséget, ami megtörténhetett volna, ha időben nem derül ki a dolog.

– Miért, mi történhetett volna? – kérdeztem kíváncsian.

– Nagyon nagy baj. Testvéreknek nem lehet közös gyerekük, de még unokatestvéreknek, sőt igazából másodunokatestvéreknek sem. Mert az ilyen gyerekek nyomorékok. Tiltják a törvények, a Biblia. Egyszóval nem szabad.

Megértettem, mégis sajnáltam a fiatalokat. Elképzeltem, hogy egymásba szeretnek, mindenkinél jobban szeretik egymást, és akkor bumm, mindenek vége. Ez borzasztó! És hogy ezt még azzal büntetik, hogy a gyerekeik is nyomorékok lesznek, egyenesen rettenetes.

De a gondolat, hogy ikreket szét lehet választani és különböző szülőknek örökbe adni, tetszett nekem. Ez megmagyarázna mindent. Az egyforma ruhákat, játékokat, bútorokat, az egyforma életet.

- És mi van akkor, ha velünk is ezt tették?
- Mit? – csodálkozott Anikó.
- Hát szétválasztottak minket.
- Hogy mi?
- Nem érted? A te anyukád véletlenül szülésznő... Na?
- Na igen. És?
- És mi van, ha minket is szétválasztottak és elosztottak egymás között?

Anikó csak pislogott, próbálta mérlegelni a lehetőséget. Aztán nyugodtan csak ennyit mondott:

– Dehogy! Miért tennének velünk ilyet?

– Mit tudom én – vágtam rá –, talán nem lehetett gyerekük. Vagy megsajnálta anyukád minket, de kettőt nem tudott vállalni és engem odaadott anyuéknak.

– Hm. Jó, végül is ez is lehet. De most megyünk szánkózni?

Anikó ilyen volt. Mindig kész volt velem jönni meseországba, és ugyanakkor két lábbal a földön járt.

Telelésem egyik napján délutánra már nagyon elfáradtunk, örültünk a mesének, amit a tévében vetítettek. Mifélek lehetett fogni a magyar és a szovjet adást egyaránt. A magyaron csak hétvégén volt gyermekműsor, meg az esti mese. Az oroszon viszont délutánonként is elkaptunk egyet-egyét. Ilyenkor néztük ezt a számunkra alig érthető némafilmet, és próbáltuk kislabizálni, hogy miről szólhat. Én még tízéves koromban sem értettem jól oroszul. Az iskolában ukránul tanultunk, odahaza magyarul olvastam, a tévé meg oroszul sugárzott. Volt néhány mese, amihez nem kellett nagy nyelvtudás, mint a Nu pogodi. Ez volt a kedvencünk. A cigarettázó, részeges farkas, aki állandóan üldözi a kisnyuszit. A kisnyuszi persze jószívú, legtöbbször megbocsát a farkasnak, sőt kiségti a bajban, próbálja jó útra téríteni. A nyuszinak piros nyakkendője van, mint nekünk. Már nem vagyunk zsovtenyáták, már pionírok vagyunk, viselnünk kell a nyakkendőt. Minden reggel vízesen kivasaljuk, hogy szép legyen, és ne olyan gyűrött, mint Horváth Pistinek, aki az iskola előtt húzza ki a nadrágzsebéből, úgy köti a nyakába. Mellesleg vannak napok, amikor én is csak az iskola előtt teszem fel, addig őrizgetem a táskámban, izgulok, hogy össze ne gyűrődjön. Erre akkor van szükség, amikor kivételesen nagyapám fuvaroz autóval az iskolába. Nagyapám gyűlöli az oroszokat, a szovjeteket, a kommunistákat. Amikor egyszer meglátott a nyakkendőben, azt mondta, hogy azonnal vegyem ki a nyakamból, mert legközelebb a nyakkendőnél fogva felakaszt a fára. Annyira megijedtem, hogy szóhoz se tudtam jutni. Levettem

a vörös kendőt a nyakamból és gyorsan eldugtam. Nagypám feje, keze, de egész teste remegni kezdett, attól félttem, hogy menten agyvérzést kap ott az iskolakapu előtt. Csak mondta a magáét:

– Hogy a radai rosseb enné meg ezt a világot. Sehonnai bitang ember, ki hogyha kell, halni nem mer... Ezeknek áll most minden. Megnézhatték volna magukat, ha nem jönnek az amerikaiak.

Én nem válaszoltam egy szót sem, némán ültem a hátsó ülésen és megfogadtam, hogy nagypám előtt soha többé fel nem teszem azt a nyakkendőt, még akkor sem, ha az osztályfőnökünk szerint az utcán is büszkén kell viselnünk.

A nyuszika viszont vidáman rótt a várost, talán pont ez a piros nyakkendő védte meg minden alkalommal a farkastól.

Egyszóval ezen a mesézős, havas délutánon valamikor megszólalt a telefon. Keresztanyám felvette, jókedvűen beleköszönt, feltehetőleg egy férfi lehetett a vonal túoldalán, mert megkérdezte, hogy van a kis felesége. A választ persze nem hallottuk. Aztán hosszú történet kezdődhetett a vonal másik oldalán, olyan hosszú, hogy keresztanyám széket húzott, rágyújtott és úgy hallgatta tovább. A telefon a tévékészülék tetején volt, így ő közvetlenül a tévé mellett pörgött-forgott a kedvenc székünkön, ami inkább egy bársony fotel volt, fényes forgó lábon, és amiben mi magunk is szerettünk olykor elszédülni. Tupirozott haja minden fordultnál belelógott nyuszika édes pofijába, hanyagul a térdére tette a hatalmas hamutálat, azzal egyensúlyozott, folyton attól félttem, hogy leejti és összetöri.

Két slukk között megkérdezte:

– Mikor volt az utolsó menstruációja?

Mi erre összenéztünk, tudtuk már, hogy mi az. Mindketten korán letünk ilyen értelemben nagylányok, és nem mondhatnánk, hogy különösen élveztük volna.

Gondterheltté vált az arca, és már csak annyit mondott, hogy holnap beszél a doktor úrral, az illető másnap ugyanebben az időben hívja vissza, aztán elköszönt és letette. Éppen csak elnyomta a cigit, és már tárcsázott is egy újabb számot. Most már mi is figyelni kezdtünk, noha a farkas éppen átmászott egy nagy kerítésen és bejutott a zárt tengerparti strandra.

Anyut hívta, elmondta, hogy jól vagyok és miket ettünk ebédre, aztán rátért az előző telefonbeszélgetésre. A szüleink a legtöbb felnőtt dolgot titkolták tőlünk. De ez a titkolózás nem olyan volt, hogy mi még csak ne is sejtünk semmit. Ez csak olyan volt, hogy ne tudjuk beazonosítani az eseményeket és szereplőket.

– Képzeld, az előbb felhívott P. – mondta keresztanyám –, az a P., persze, gondolhatod, hogy meglepődtem. Mit akar ez tőlünk, csak ez járt az eszemben. Hamar rátért a lényegre.

Anikóval itt már reméltük, hogy mi is megtudhatunk valamit ebből a lényegből, de a telefonbeszélgetés továbbra is virágnyelven zajlott.

– Végül is igazak a pletykák... Szegény Malvin, nagyon sajnálom, várható volt, de ő persze nem hitt senkinek, csak felvágott, hogy P. elvette és micsoda módon tartja. Most meg egy taknyossal...

Anyám valamit megállás nélkül replikázott a túloldalon, de abból egy szót sem hallottunk tisztán. Már rég nem figyeltünk a mesére, csak a megfejtésre váró titkos és hallhatóan intrikus történetre.

– Holnap visszahív, remélem a főorvos még elvállalja, mert utolsó percben vannak. Ha nem, akkor mehet nagy hassal érettségizni... Igen, igazad lehet, tojik az már arra, szerintem szándékosan húzta az időt, azt remélte, így megtarthatja. Ebből micsoda botrány lesz! Nincs az a pénz, hogy ez ki ne derüljön.

Még pár percig szörnyülködtek, aztán elbúcsúztak egymástól, kölcsönösen biztosítva egymást a titoktartásról:

– Nehogy az legyen, hogy tőlünk szívárgott ki.

Nahiszen!

Anyáink imádták a szerelmi történeteket. Házasság, megcsalás, szeretők, huzavona, rajtakapás, sírás, békülés, elhidegülés, összeemelegedés. Folyton ez volt terítéken. Órák hosszat tudtak beszélgetni. Egymással szemben ültek a kanapén, maguk alá húzták csinos lábaikat, rágyújtottak az elengedhetetlen Stewardess cigarettára és fejüket kissé hátrahajtva fűjták a füstöt. Ilyenkor végigvették az ismeretségi körünkbe tartozó családokat, megbeszélték, kivel mi történt. A legtöbb családban, úgy tűnt, ugyanazok a történetek játszódtak újra. A férfiak csalták a feleségeiket vagy pont fordítva, hülye papucsférjek voltak és a feleségeik csalták őket. Mindez senkit nem akadályozott meg abban, hogy közben házat építsenek vagy vegyenek egy közös lakást, utódokat nemzzenek és előrelépjenek a karrierbéli ranglétrán. A szeretők a mindennapok divatos kellékeivé váltak, mint az egykék. Elképzelttem, hogy ez a sok egyke felnőtt, mindből szerető lesz, és akkor duplán menőnek érezhetik majd magukat.

Én imádtam, hogy a mi anyáink ilyen nagyvilági nők.

Estére már elfelejtettük az egész telefonos történetet, hiszen új kalandok, új játékok, új mesék vártak ránk. A gyerekszoba szőnyegén folyt a sakkparti, malmoztunk és álomba vihagtuk magunkat.

A tél legmulatságosabb eseménye a szilveszter volt. Szerettem a karácsonyt is, de abban mindig volt valami feszültség. A háromnapos rokonhadjárat, ajándékok, egyházfik látogatása, betlehem, minden feszített tempóban zajlott, és kimerítette a család összes tagját. Az év utolsó napja ellenben nagyon is lazának ígérkezett. Általában már hetekkel előtte eldőlt, hogy hol és kikkel ünnepelünk. A társaság nagyjából ugyanaz volt: a keresztanyámék és még egy-két baráti család.

A fa már állt a nappaliban, még frissek voltak a takarítás nyomai, mindenhol kikeményített terítők, kifényesített padló, habosra mosott függönyök. Az év többi napján a tévé a szüleim hálósobájában állt kényelmi okokból, de ezen a napon apám már reggeltől nekiállt átszerelni a nagyszobába. Szidta a technikát, a rendszert, a leszakadó antennát, a gyenge áramerősséget. Délre már elszívott fél doboz cigarettát, szikrázott a szeme, mindenkivel összeveszett, és otthagyt csapot-papot, hogy káromkodva becsapja maga mögött a bejárati ajtót távozás után.

Anyámat ezzel kikészítette, mert a dolgot úgy adta elő, mintha csak az ő bűne lenne ez az egész tévé ügy, holott apám akarta a legjobban, hogy a megszokott kényelemben nézhesse a szilveszteri műsort, miközben konyakozik és diskurál a barátokkal. Apám imádta a technikát, de annak nála tökéletesen kellett működnie. Nálunk minden műszaki újdonság fellelhető volt: színes tévé, kazettás táskarádió, lemezjátszó, porszívó, konyhai robotgép, hangszórók, fülhallgató és egy komplett fényképlabor. Ezeknek használatát nekünk, gyerekeknek is megtanította. És nemcsak a használatát, de a teljes működési elvet is. Imádta a fizikát, csillagászatot, folyton magyarázott, magyarázott, mi meg tátott szájjal hallgattuk. Ennél jobban már csak az élő természetet szerette.

A szilveszteri előkészületek között végül délutánra kristálytisztá képet varázsolt a tévéképernyőre, a konnektorokba elosztókat tett, hogy legyen áram a karácsonyfaégőnek, zenegépeknek. Szidta a rendszert, ahol még egy hosszabbító is hiánycikk, ami van, az is selejt, az áramellátás gyászos, leégnek a drága gépek az alacsony feszültség miatt. Minden ilyen esemény kész szenvedés volt a számára, ezerszer dühöngött azon, hogy a körülmények teszik idegronccsá ebben az országban a lakosságot. Gúnyosan ismételte, akárcsak nagyapám: Ilyen ország nincs több a világon, hol ily boldog és szabad a nép.

– Szabadon megdöglözhetsz!

Anyám reggeltől süttött-főzött, és maga is a haját tépte, ha történetesen elment az áram, miközben a fasiozott ott várt a sorsára a sütőben. Délutánra végül mégis minden rendbe jött, elkészült, megsült, kivasalódott, és egy-

szer csak megjöttek a vendégek. Lett nagy tolakodás a folyosón, ahonnan a szobák nyíltak, a háromlábú fogas inogott a bundák alatt, egy idő után már a gyerekszobába hordtuk a sok holmit, hogy végérvényesen el ne dőljön és be ne zúzza a katedrálüveget a kétszárnyú ajtón, mint egyik évben.

A ház megtelt hangokkal, kacagással, kristálypoharak csörömpölésével, ajtócsapkodással. Apám kinyitotta a bárszekrényt, felsorakoztatta a kínálatot és hirtelen nagyon jókedvre derült. A nőket becézve szólította meg, a férfiakat biztatta, hogy hallgassanak csak rá és ebből az ötcsillagos konyakból igyanak.

Vasalt ing volt rajta és V-nyakú finom angóra pulóver, amit hamarosan félredobott a nyakkendővel együtt. Anyám szeme fekete szemceruzával kihúzva, cakkos száján gyöngyház rúzs, a ruhája a legutóbbi divat szerinti, alighanem nagyapám hozhatta neki valamelyik budapesti nagyáruházból. A többi nő és férfi hasonlóan elegáns és finom illatú, a gyerekeken fehér harisnyák és tükörbársony ruhák.

Annyira szerettem ezeket az összejeveleteket, megtörték a hármunk hétköznapi csendjét, életet, zsvajt hoztak a házba. Néztem a szüleimet és a legszebbnek láttam őket. Fialok voltak és sikeresek, a társaság középpontjai, nagy házat vittek. Az év ezen napjaira félretették a szigort, és majdnem mindent lehetett: sokáig fent lenni, hangoskodni, még futkározni is a lakásban. Nem volt feltétlenül sok ilyen nap az évben, de a szülinapok és a szilveszter határozottan ide tartoztak.

A roskadásig megterített asztal mellől néztük a tévében a kabarét, szigorúan magyarul. Ha a társaságban voltak más nemzetiségűek, akkor néha átkapcsoltak az állami csatornára, de hamar kiderült, hogy unalomig egyhangú műsor megy, így maradtunk Hofinál. Moszkvában két órával előrébb volt az idő, így ott már tízkor beállt az újév. Ennek ellenére mi csak a magyar himnuszra bontottuk meg a pezsgőket és akkor énekeltünk. A pezsgőbontás szintén apám reszortja volt, nem adta át másnak, tartott tőle, hogy valaki kevésbé körültekintő és kilövi a szemünket vagy a csillárt.

Az éjféli koccintás után aztán még inkább fellazult a rend, táncparketté változott a nagyszoba, jöttek a közelben ünneplő társaságok, beköszöntek, boldog új esztendőt kívántak. Volt, aki ott maradt kis időre, mások továbbálltak. A party csúcán felnyitották a pianínót, és valaki zongorázni kezdte az aktuális slágereket. Anyám énekelt és táncolt, csillogott a szeme, a fotelekből magával rángatta a vendégeket, hogy a parketten minél többen legyenek. A hideg ellenére időről időre kinyitották az ajtókat, ablakokat, friss levegőt engedtek be, mert a sűrű cigarettafüsttől alig lehetett látni.

Nem tudom, mikor és hogy aludtunk el, de egyszer csak valahol elnyomott minket az álom ruhástól, csapzottan és végtelenül boldogan. Egy társaságra való egyke, aki jól mulatott ezen az éjszakán is.

Az év első napján nehéz volt az ébredés, a lakás leglehetősebb pontján is aludt valaki. Egyik alkalommal a nagybátyám a nagyszekrénybe kuporodott be egy hatalmas dunyhával. Reggel mi, gyerekek találtuk meg, jót neveltünk rajta, de nem keltettük fel, hagytuk tovább aludni ideiglenes ágyában.

Ezen az újévi reggelen a konyhából beszűrődtek a hangok, anyámék társalogtak a kávé mellett. Húzott az álom vissza a mély, bódító sötétségbe, de nyomott a bársonyruha varrása, szorított a bugyi, a hajamba beleragadva a szalag gyötört, nem volt mentség, fel kellett ébredni. Feküdtem a besötétített szobában, hallgattam a többiek szuszogását, a konyhából beszűrődő beszélgetést. Még nem tudtam odafigyelni, még nem ébredtem egészen fel. A tegnapira gondoltam, a boldogságra, ami átjárt ezen a fényes éjszakán. Pedig kint komoly dolgokról esett szó. A négy nő azt az esetet beszélte meg, amiről keresztanyámnál hallottunk véletlenül. Most óvatlanok voltak, nem számoltak az ébredőkkel.

– Péter egy aljas szemét, ezt mind tudjuk, de az a kis kurva is megéri a pénzét – mondta anyám barátnője –, egy takony, még a seggén a tojáshéj és már abortuszra megy. Nem tudom, mit képzelt. Azt hitte, hogy egy ilyen kis ócska ribancért Péter elhagyja a családját? Hülyéje.

– Azért ez a Péter is egy féreg – vágott közbe anyám dühösen –, mind-egy neki, csak lefektethessen valakit. Törődik is az Malvinnal vagy ezzel a Julissal! Csak magával törődik, a nőket emberszámba se veszi.

Julis? Megütötte a fülemet a név. Melyik Julis? A mi Julisunk, aki most fog érettségizni? És ki ez a Péter, aki emberszámba se veszi a nőket? Rettenetes gondolatok törtek rám. Mi lesz ezzel a nyomorult Julissal? Csak nem állt össze egy nős férfival? Á, ennyire hülye nem lehet. Irén is a melákkal hogy kihúzta a gyufát a szüleinél, most meg Julis. Végül is másnak is lehet ilyen neve, és amúgy is, ő még iskolás, még ha végzős, akkor is.

– A legnagyobb baj az, hogy túllépte a megengedett időt. A főorvos alig akarta vállalni, kétszeres árat fizetett Szilágyi, hogy csinálja meg. Nem tudom, hogy ezek után lesz-e valaha gyereke ennek a hülye lánynak. De úgy üvöltött, három folyosóval arrébb is lehetett hallani. Mondta is neki Rózsika, az asszisztens, hogy ordítottál volna, mikor széttetted a lábad egy nős férfinak, te kis liba.

– Abba a sötét házba nemigen lett volna hova hazavinni egy gyereket, ha-csak nem az anyja ringatta volna két fejezet között – mondta anyám komoran.

Szóval mégis Julis. Ez a hülye Julis megesett egy nősről. Ilyen borzasztó hír az év első napján, ez bizony balszerencse. Bárcsak aludtam volna tovább és ne hallottam volna ezt az egészet. Most már nem tudok többé Julisra úgy nézni, hogy ne erre gondoljak. Még nincs is tizennyolc, és lehet, hogy soha többé nem lesz gyereke. Hirtelen elmúlt a tegnapi eufória, minden hideg és undorító lett. A felnőttek, akik nem sajnálták a szerencsétlen Julist, a főorvos, az asszisztens és az az ismeretlen szörnnyeteg, az a Szilágyi Péter, aki se Julissal, se Malvinnal nem törődik.

A beszélgetésnek apám vetett véget, aki vidáman betoppant a konyhába. Nem láttam, csak hallottam a hangjából a jókedvet:

– Lányok, nem fáztok, ugye? Prima ez a központi fűtés, és az ideai antracitól elfolyik a rostély, olyan hőfokon izzik, arra kell vigyázni, hogy fel ne robbanjon a tartály. De nincs is hideg, mint tavaly, amikor azok a híres nagy központi-fűtés-szerelő mesterek megcsinálták, aztán egész télen sapkában aludtak Éváék. Misi helyrehozta a hibát! – dicsekedett magával büszkén.

– Nagy mester vagy te, Misi, mi azt tudjuk, csak győzze az ember kivárni, hogy nekiállj – mondta anyám.

– A jó munkához idő kell, nem igaz, Ildikó? – nevetett apám.

– Ki minek mestere, annak nem elrontója – válaszolt keresztanyám.

Lassan beindult az élet, ébredezett mindenki, hozzánk is bejöttek, keltegették a többieket. Rossz kedvem láttán anyám már aggódott, az kell még, hogy az évet betegséggel kezdjem. Biztosan kiugráltam magamat, aztán jól megfáztam az éjjel. Tudta ő, hogy nem vagyok képes magamra vigyázni. Nem érdekelt a korholása, elmerültem a gondolataimban. Az ebédkor felszolgált reggelinél is szótlán, kedvetlen voltam, ha kérdezték, mi bajom, a fáradtságra hivatkoztam, meg hogy bánom, hogy véget ért a mulatság. Egyszer csak mindenki szép sorjában elköszönt, hallottam, hogy beindítják az udvaron álló autókat, a ház kiürült, váratlanul nagy csend lett. Anyámék hangulata is leeresztett, nem volt kedvem most ebben a pompájától megfosztott házban maradni. Átkéredzkedtem apai nagyanyámékhöz, szívesen engedtek, nem bánták, ha nem kell most még velem is foglalkozni.

Nagyanyám a felnőttekre egyáltalán nem jellemző módon most is mesét nézett, nagyon megöregült nekem. Mellé feküdtem, elbújtam az ölelésében. Megcsókolta a fejem, rám csodálkozott, hogy már megint mekkorát nőttem, végigérek lassan az ágyon.

– Én nem akarok felnőtt lenni, nagymama.

– Ne beszélj butaságokat! Hogy jutott ilyen eszedbe? Már hogy ne akarnál? Ilyet ki se ejts a szádon!

– Márpedig én nem akarok. Én örökre gyerek szeretnék lenni és itt feküdni melletted mindig ebben a kis szobában.

– Butaság, elfáradtál. Megbántott tán valaki?

– Nem, csak egyszerűen nem tetszik a felnőttek világa.

– Akkor nincs semmi baj. Még van bőven időd, most még legyél csak gyerek, az én drága kis csillagom. Láttad már ezt a mesét? Tavaly is vetítették, a Tizenkét hónap, nézzük csak, miről szól.

Nagy nehezen hagytam magamat megnyugtani, elvégre tizenkét hónap vetélkedett a figyelmemért, nem engedhettem meg magamnak, hogy csalódást okozzak.

A KOR EMBERE

(KOVÁCS SÁNDOR MÉLTATÁSA)

A magyar kultúra napjának beregszászi ünnepén – a tetet-lelket nyomasztó háború árnyékában is – igyekszünk magunkat jól érezni a magyar kultúra méltatására összejött közösségben. Magyarságunkban mindenképpen, s jó lenne, ha hasonlóképpen érezhetnénk magunkat ukrán állampolgárként is.

Az Együtt folyóirat nívódíjának átadása fontos mozzanata az ünnepnek. Hamarosan üdvözölhetjük azt az alkotót, akire mátol fogva kiemelt figyelemmel tekinthetünk. Nem költőt, prózáírót vagy képzőművészt szólítunk az oklevél átvételére, amint azt az utóbbi években többnyire megszoktuk. Ez alkalommal a tudománnyá fejlesztett honismeret legrangosabb kárpátaljai művelőjére, az eszenyi születésű Kovács Sándorra irányul a tekintet, aki néhány éve a Magyar Örökség Díjat is átvehette a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében.

Jól emlékszem még a kárpátaljai helytörténetírás múlt századi kezdeteire. Néhai S. Benedek András barátunk – sokan személyesen is emlékezhetnek rá – valamikor a '70-es évek elején elsőként tartotta fontosnak, hogy hely- és kultúrtörténeti hagyományainkat feltárjuk és közösségi emlékezetünk részévé tegyük. Jó húsz évvel később erre az útra lépett és ezt járja ma is Kovács Sándor honismereti író. Ha önálló művei közül csak a legjelesebbeket említem, a kárpátaljai honismereti szakirodalomnak így is tekintélyes, a témát átfogó és feldolgozó gyűjteményére tekinthetünk.

1. *Máramarosi bércek között – Kárpátalja máramarosi térségének kalauza.* Romanika Bt., 2007;
2. *Bús düledékeiden – Kárpátalja vár- és kastélykalauza.* Romanika Bt., 2008;
3. *Honfoglalásunk hét emlékműve.* Romanika Bt., 2010;
4. *Verecke – a honfoglalás kapuja.* Romanika Bt., 2015;
5. *Eszeny – egy falu a kanyargó Tisza mentén.* Romanika Bt., 2018;
6. *Egy kárpátaljai születésű szobrász – Ungvári Lajos élete és munkássága.* 2023.

Fontosnak tartom leszögezni, hogy a művek a legapróbb részletekre kiterjedően dolgozzák fel a témát, s ehhez – a kutatók tudják – a szerzői célkitűzés és az alkotói kreativitás mellett még nagyon sok türelem és idő

szükségeltetik. Mindezek mellett hangsúlyoznom kell azt is, hogy Sándor barátunk egyre tudatosabban és szakmailag felkészültebben végzi a saját maga számára választott feladatot.

A kor embere ő, aki a filmes technikát is elsajátította. Ezen a téren mindenképpen szólnunk kell az *Ahol a Tisza születik* című honismereti filmjéről, amelyet a Hungarovox Kiadó jelentetett meg DVD-lemezen 2005-ben, valamint a *Verecke. A honfoglalás kapuja* című ismeretterjesztő kisfilmről.

S hogy sokoldalúságát tovább érzékeltessük, méltassuk térképészeti tevékenységét is. Mondjuk el, hogy időnként – az érdeklődő utazók nagy meglepedésére – kiadott mintegy kéttucatnyi, a brezsnyevi kor turisztikai térképeinél sokkal pontosabb, megbízhatóbb Kárpátalja-térképet, amelyekkel jelentős hiányt sikerült pótolnia.

Hogy Kovács Sándor honismereti munkájának jelentőségét érzékeltessem, leginkább Dupka György GULAG-kutató tevékenységéhez hasonlítanám. Ahogyan ő feltárta a szovjet korszak közösség- és nemzetellenes bűneinek minden egyes részletét, olyan alapos és pontos, minden lehetséges forrást felkutató, feltáró tevékenységet végez Kovács Sándor is. Ki emlékezne nélküle – például – az egykori magyar emlékművek hányattatásaira, a máramarosi országházslókra vagy a Rákóczi-szabadságharcból származó apszai Rákóczi-lobogóra, a magyar alapítású ipartörténeti emlékekre?

Kovács Sándor előtt hajtunk meg fejünket, mert a meglévő alapokra felépítette a kárpátaljai magyar honismeretet, megírta hozzá a legalapvetőbb szakkönyveket és létrehozott sok egyéb segédanyagot.

Fogadja ezért elismerésünk mellé az Együtt folyóirat 2025. évi Nívódíját!

Vári Fábíán László

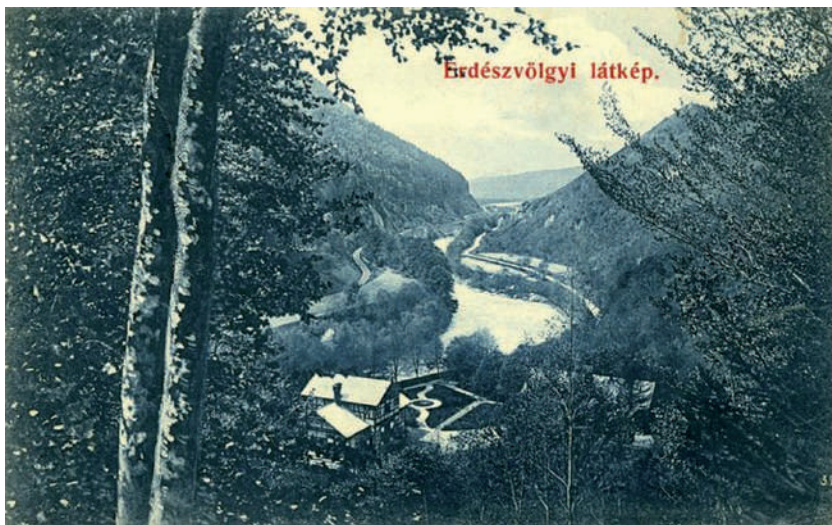
KOVÁCS SÁNDOR

HÁNYATOTT SORSÚ MAGYAR EMLÉKEK RAHÓ KÖRNYÉKÉN

ERDÉSZVÖLGY

A Tisza-menti H09-es országúton kelet felé haladva Lonka (Лонка) után utunk a Tisza által kialakított szűk szurdokba vezet. Mintha a folyó tudta volna, hogy a félelmetes magasságú hegyek között a völgyben majd a közútnak és a vasútnak is el kell férnie. A bal parton a Curgó (*Ciurdi*)-patak tör utat a Hajas-tető (*Volosanca*, 645 m) lábánál. A Tisza jobb partján pedig a Kuzi (*Kuzij*)-patak esdeklően kér bebocsátást a folyóba. A patak elnevezése a kecske szláv nevéből származik. Érdeemes a főútról letérni a Kuzi völgyébe vezető szerpentinútra. A hely jelentőségének megértéséhez visszatekintünk a múltba.

A gyertyánligeti fürdő kapcsán már említettük (*lásd előző számunkat*), hogy Rudolf trónörökös 1880 novemberében három napig a környéken vadászott. A szépreményű királyi sarjnak nagyon megtetszett a vidék. A

Képeslap 1908-ból a szerző gyűjteményéből

magyar állami hivatalnokok úgy gondolták, hasonlóan a királynak 1869–70-ben a gödöllői uradalomhoz tartozó Galgamácsán közpénzen épített vadászkastélyhoz (amit Ferenc József egyetlen egyszer sem keresett fel) itt Rudolfnak építenek egy vadászkastélyt.

1884-ben a Kuzi-patak csodálatos völgyében meg is kezdődött egy favázas vadászkastély építése, amit aztán a következő évben be is fejeztek. A trónörökös először és utoljára 1887 júniusában látta a kastélyt. Erről a látogatásról a *Budapesti Hírlap* 1887. június 12-én számolt be. A cikkből képet kapunk a kastélyról is: „Küzi (sic!) vadász-kastély előtt nagy tömeg élén Belházy titkár fogadta a kastély magas urát és körülvezette a gyönyörű telepen, mely négy ritka pavillonból áll s melyek mindegyike a legnagyobb kényelemmel van berendezve. A vadász-kastély az elragadó tájrészletekkel lépten-nyomon bővelkedő vadászterület közepén fekszik. Rudolf trónörökös nagy érdeklődéssel kérdezősködött a vadászállomány után s kilátásba helyezte, hogy még az idén eljön ide nejevel: Stefánia trónörökösnével és vadászatonkat fog tartani. Egy óra hosszat tartózkodott itt a trónörökös és több izben meglegedését fejezte ki a sikerült berendezés felett. Átvévén egy Laxenburgból érkezett sürgönyt, derült időjárás mellett a trónörökös tovább utazott.”

A korabeli lapok egymást túllicítálva igyekeztek beszámolni a kastélyról. Idézzünk a *Nemzet* című lap 1885. január 4-i számából:

Képeslap 1901-ből a szerző gyűjteményéből

Képeslap 1907-ből a szerző gyűjteményéből

„A főépület, melyben Rudolf trónörökös és Stefánia főhercegné lesz, egy emeletes. Az emeleten három nagy ablak szolgál az utra, három ablak az udvari terrassera; a földszinten hat szoba van berendezve. Az épület barna sávolyokkal van tarkázva az ezüstszinü alapon; a földszinti lakás kis kertre nyílik, honnan a kanyargó Tiszához belátni egész Lonkáig s a zsidó szikláig. E szikla egy természeti tünemény; három sziklacsucsnak a formációja három imádkozó lengyel zsidóhoz hasonlít s innen kapta nevét is.

A melléképületek téglaszinüek s az épület egyes téglái ép úgy láthatók, mint a budapesti zsidó templomon. A kiséret számára épült közép házban minden vendég kényelmes nagy szobája mellett van egy kisebb szoba is, az inas számára. A szolgálzat számára nagy konyhás hely van készítve pompás takaréktűzhelyekkel. Lesz még egy kis épület az erdő véd számára is, de ezt csak tavaszkor készítik.

A vadászkastély előtt nagy kőfalat húztak és a feljáratot planirozták. A kőfal vadrepkénynyel lesz befuttatva. A kastélylyal szemben, a Tisza másik partján, van a gyönyörű ültetett fenyves, melynek egyes példányai magasra nyúlnak mint a czedrusok s oly zöldek voltak novemberben is, mint a nyár derekán. Fölséges contrastot képeznek az élsárgult bükkfákkal, a kopár kvarcz tömegekkel, a gyertyánfákkal s a vadbogyókkal, melyek nyári diszöket teljesen elvesztették.”

Régi képeslap a szerző gyűjteményéből

A kastély előtti parkot a Kuzi-patak vizével táplált szökőkút tette még látványosabbá. A Tisza túlsó partján vasúti megálló is épült. A trónörökös halála után Erdészvölgyet József Ágost főherceg használta, aki a vadászatok alkalmával gyakori vendég volt itt.

A vadászkastély sajnos a második világháború idején teljesen elpusztult. Az eredeti épületek közül csupán az egykori gazdasági épület maradt fenn. Ebben ma a Nagybecskői Állami Erdőgazdaság természetvédelmi múzeuma van.

A Kuzi-patak völgye egyike Kárpátalja leggazdagabb vegetációjú vidékeinek. Nem véletlenül működik itt a Kárpáti Bioszféra Rezervátum egyik természetvédelmi kutatórészlege. A kialakított 4100 m-es tanösvény a korabeli kastélypark másfél száz éves fáitól indul, ahol az esőbeállót helyi fafaragók remek alkotásai díszítik. A hársak, gyertyánok, fenyvesek ölelésében a patak völgy megannyi csodája vár a látogatóra: források, vízesés, sziklafalak, mészszirtek, fokozott védettségű növényritkaságok, az aranykutatók során vajt barlangok denevérei, a patakban ficánkoló pisztrángok és a Palánki-tető (Poljanszkij, 1087 m) oldalában a Súlyom-szikla (560 m). Ha türelmesek vagyunk, megleshetünk őzeket, szarvasokat, vaddisznókat és még a kihalás szélére jutott kőszáli sasokat is.

*A vadászkastély fennmaradt gazdasági épülete a korabeli fákkal 2004-ben.
(A szerző felvétele.)*

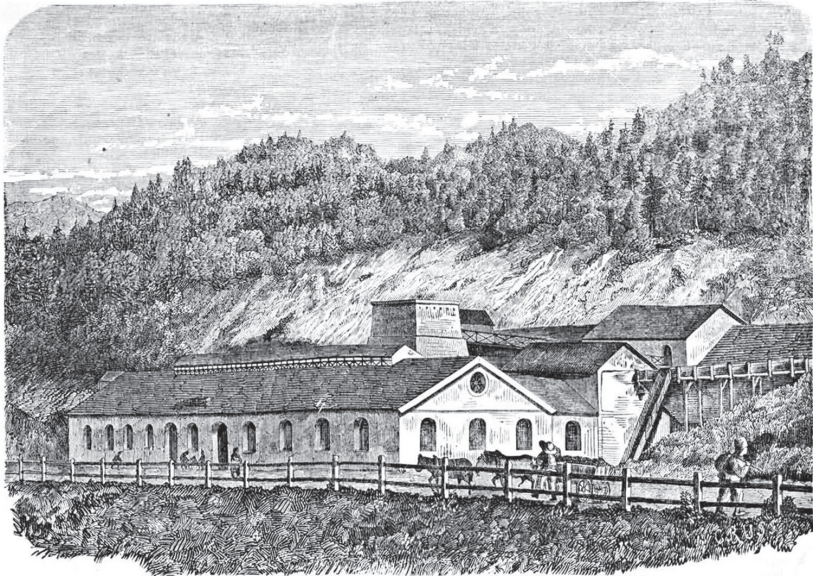
TEREBESFEJÉRPATAK

A Tisza első nagy kanyarulatát a 80 km-es Visóval való találkozás alakította ki. Itt a magyarság folyója irányát délről nyugatira változtatja. A trianoni békediktátum a Visó-torkolattól a „nemzetek önrendelkezési joga” határvonalának a Tiszát kiáltotta ki. Hivatalosan a tulajdonképpeni országhatár a folyó sodrásának a közepe. Ennek szellemében a folyó egészen Fenestelep (Яблунівка)/Ferencvölgyéig (*Kövesláz, Franzenthal, Valea lui Francisc, Piatra*) csehszlovák–román határ lett. 1939-ben, Kárpátalja Magyarországhoz történt visszacsatolása után az erdélyi részek újraegyesítéséig ez a vonal magyar–román határ szerepét töltötte be. A II. bécsi döntés után a határ megszűnt. A második világháborút követően ugyanez a vonal már szovjet–román határt képezett. Jelenleg itt húzódik Ukrajna és Románia határa.

A Visó torkolatánál, a román oldalon fekszik Visóvölgy (*Valea Vișeuului*). Északabbra, a kanyarulat előtt a Tisza még teljes egészében Kárpátaljái. A Tisza két partján egykoron egy-egy önálló falu jött létre. A bocskói uradalom

a nyugati oldalon a 16. század végén telepítette a rutén Trebusát, a keletin pedig, a Fejér-patak torkolatánál, a 17. század második felében a szintén rutén Fejérpatakot. A 19. század végén, a helységnevek rendezésekor a két települést összevonták, a neve hivatalosan Terebesfejérpatak lett. Igaz, neve előfordult Trebusa-Fejérpatak, Trebusafejérpatak alakban is. Trianon után mindkét falurész Csehszlovákiához került. Az egyesített falut újra külön emlegették – Trebušany és Bilyj Potik néven. 1939-ben, az anyaországhoz történt visszatérés után a falu neve újra Terebesfejérpatak lett, és külterületként ide csatolták az északabbra fekvő Kismezőt (Полянка) és Körtelepet (Круглий), valamint a délebbre fekvő Komlóst (Хмелів) is. 1946-ban a szovjet hatóságok oroszul: Деловое, ukránul: Ділове névre keresztelték. Körtelep és Komlós önálló falu lett és ma is az. Terebesfejérpatak ma a Rahói kistérséghez tartozik, lakossága 2671 fő, ebből 84 fő magyar nemzetiségű.

A környék vasérclelőhelyeire felfigyelt a bécsi udvar, ezért az 1850-es években úgy döntött, hogy a lelőhelyekhez közel és a szállítási útvonalak (Tisza folyó, Kassa–Tatár-hágó országút) mentén, Fejérpatakon egy új vasgyárat épített. Az építkezés 1856-ban kezdődött meg, és a termelés 1861 októberében indult be. A kincstári vasgyárat Ferenc József Kohó (Franz

A fejérpataki vasgyár. (Vasárnapi Ujság 1864/19.)

Josef Hütte) néven 1861-ben helyezték üzembe. A vasmű fő része volt a nagyolvasztó és két kupoló (másodolvasztó), valamint egy kis minta- és gépműhely. 120 állandó munkást foglalkoztatott. Évente 5-6 ezer q nyersvasat és 3-4 ezer q öntöttvasarut termelt. 1879-ben a gyár zománczó üzemmel bővült. Ezt Kötz Ferencz vállalkozó szerződéses viszonyban üzemeltette, aki a szakembergárda biztosítására Csehországból 20 családot telepített a faluba. Megkezdődött a zománczott vasedények gyártása. A zománczó üzem évente 1000 q terméket állított elő.

1880-ban a nagyolvasztót felújították. Ennek ellenére a gyár nem volt hosszú életű. Nyitása után két évtizeddel, 1883-ban beszüntette a működését. A gyártelepet 1892. április 2-án megvásárolta a Rössner és Schöppe nevű aussigi (csehországi) cég. A magánosítás feltétele volt egy üvegyár létesítése. Rövidesen a cég a feltételeket megőrizve továbbadta Káhán (Kahán) Kálmánnak. Káhán fiaira íratta a gyárat, így lett a cég neve Káhán Kálmán fiai üvegyár. Az egykori kohó létesítményeit 1894-ben síküvegyárrá alakították át. Kezdetben egy regeneratív kohó nyolc, egyenként 18 q térfogatú olvasztó (forrasztó) fazékkal működött. Az üzem mellékesen agyagipari termékek előállítására is berendezkedett.

A Káhán Kálmán fiai üvegyár. (Várady Gábor: Máramarosi emlékkönyv, M. Sziget, 1901.)

A fűtőanyagot a kincstári erdők fája, az energiát pedig a Fejér-patakon működő 75 LE-s vízikerek biztosította. Utóbbi szolgálta ki a két zúzóhengert és a körfűrészst. Néhány év múlva a gyár évente 170 000 m² síkűveget termelt, ennek összértéke 240 000 koronára rúgott. 70 állandó munkást alkalmazott. Termékeit Galíciában, Bukovinában, Romániában, Boszniában és Hercegovinában is értékesítették.

A cseh korszakban a prágai hivatalnokok a csehországi üvegyárak konkurenciáját látták a fejeápataki gyárban, ezért ellehetetlenülésre ítélték. A lakosság megélhetését biztosító ipari létesítményt 1925-ben számolták fel.

A korabeli képeslap bal oldalán az üvegyár. (A szerző gyűjteménye.)

A falu déli szélén, a Tisza bal partján a folyót hűen követő, a Tatár-hágó felé vezető vasút, átszelve az országhatárt, a mai román területől megérkezik Kárpátalja földjére. A Nagybocksót a határszéllel összekötő új, 76,8 km-es vonalszakaszt *Gregersen Guilbrand* és fiai budapesti vállalkozó cége 1893 márciusától 1894 decemberéig építette meg. Az első világháborút követő békediktátum értelmében a Taracköz/Hosszúmező (*Câmpulung la Tisa*) és Terebesfejéápatak/Visóvölgy közötti 40,56 km-es vonalszakasz román fennhatóság alá került. A két világháború között a román vonalszakaszon péage, azaz közös csehszlovák–román használatú, útlevél- és vámvizsgálat nélküli forgalom üzemelt. A csehszlovák vasút személyvonatai (a leghosszabb járat a

Prága–Kőrösmező volt) a román szakaszon lezárt ajtókkal és román határőri kísérettel közlekedtek.

A vonalszakasz másik érdekessége a rendszerváltás idejéhez kapcsolódik. Ekkor Taracköz és Hosszúmező között, a Tiszán átvezető vasúti hídon a kishatárforgalom keretein belül gyalogos határátkelőt nyitottak. 1996 decemberétől kezdve pedig Taracközről Máramarosszigetre napi két személyvonat párral a vasúti forgalom is beindult. 2008-ban a román fél szorgalmazására a vasúti közlekedést beszüntették, 2011-ben pedig a határátkelőt is felszámolták. 2022 novemberében viszont ukrán kérésre újraindították a vonatforgalmat.

1996 decemberétől Terebesfejérpatak és Visóvölgy között hasonló vasúti kishatárátkelőt nyitottak, amelyen keresztül Rahóról 2008-ig kisebb-nagyobb megszakításokkal személyvonatok közlekedtek. Ezen a vonalon 2023 januárjától ukrán szerelvényekkel újraindult a vasúti forgalom.

Terebesfejérpatakon a kis magyar világ idején a községháza előtt Országzászló Emlékművet emeltek. Sajnos az állítás pontos időpontját nem sikerült megállapítani, viszont az emlékműről sikerült egy régi képeslapot találni. Szomorú, hogy a szovjetrendszer ez sem élte túl.

A régi képeslapon kivehető a terebesfejérpataki Országzászló Emlékmű. (A szerző gyűjteménye.)

„EURÓPA KÖZEPE”

Körteleptől északabbra, a folyó egy kisebb kanyarulatában, idilli környezetben a megszámlálhatatlan információs tábla, a szuvenirárusok, az impozánsan kialakított, európai országok zászlóival feldíszített térség, mind arra hívják fel a figyelmünket, hogy nem akármilyen helyre érkezünk. Az emlékhely büszkén hirdeti: Európa földrajzi középpontjában járunk.

Ahhoz, hogy megértsük az emlékhely létrejöttét, kalandozzunk el a 19. század végére. 1873–1913 között az Osztrák–Magyar Monarchia Bécsi Katonai Földrajzi Intézete a birodalom területén először végzett olyan szintezési méréseket, amelyekkel kijelölték a magassági alappont-hálózatot. Alapszintnek az Adriai-tengeren, a trieszti Molo Sartorion lévő mareográf (*a tengerszint változásait önműködően mérő műszer*) által mért 1875. évi középvízszintet határozták meg. Erre az alapfelületre vonatkoztatott abszolút magasságot nevezzük adriai magasságnak.

A főalappontok a monarchia területén. (Saját szerkesztés, DIMAP-térkép.)

Megjelölték a magassági alappont-hálózat 7 főalappontját. Valamennyi helyen ugyanolyan obeliszket állítottak. Mindegyik obeliszken ugyanaz a latin nyelvű szöveg volt, csupán az állítás dátuma volt eltérő:

**LOCUS PERENNIS
DILIGENTISSIME CUM LIBELLA LIB-
RATIONIS QUAE EST IN AUSTRIA
ET HUNGARIA CONFECTA CUM MEN-
SURA GRADUM MERIDIONALIUM
ET PARALLELORUM QUAM EUROPEUM**

Magyarul értelmezve:

Állandó alappont, melyet egy nagyon pontos Ausztria-Magyarországon készült szintezővel, az európai hosszúsági és szélességi fokok szerint állapítottak meg.

Az elsőt 1878 nyarán Klagenfurt és Maribor között, a Dráva völgyében, Dravogradnál átellenben, Maria Raston állították (magasság: 295,5644 m). Az obeliszk ma is eredeti helyén, a vasúti sínek mellett áll. Csupán Maria Rast neve ma Ruše és Szlovéniához tartozik.

1887 nyarán két helyet jelöltek meg. Az egyiket a Felső-Tisza mentén, Terebes falu közelében (magasság 367,6820 m). Ma ez az obeliszk Ukrajnában van. Terebes, a későbbi Terebesfejrpaták ukrán neve ma Gyilove. Ez vált Európa középeként frekventált emlékhellyé. A másikat a Vörösto-

Az alappontok a mai Rušen, Vrútkyn és Lišovban. (Baranyi Elek felvételei.)

ronyi-szorosban állították (magasság 736,4520 m), ott, ahol az Olt folyó, elhagyva Erdélyt, áttör a Kárpátokon. Sajnos mára ez az obeliszk nem maradt fenn, helye ma Romániában keresendő.

1888 nyarán szintén két hely megjelölésére került sor. Az egyik a Vág-völgyében, Zsolna mellett, Ruttkán (magasság 371,0933 m). Ma ez az obeliszk nem az eredeti helyén áll. Kétszer is áthelyezték. 1937-ben alagútépítés miatt. Eltávolítása előtt a magassági pontot kb. 750 méter távolságra, négy segédjelzésre vitték át. 1942-ben pedig vasútépítés miatt helyezték át.

Az alappontok Nadapon és Franzensfesten. (A szerző és Baranyi Elek felvételei.)

A főalappont jelét ekkor kb. 950 méterre, a Margit-sziklára tették át. Az eredeti obeliszket a jelzés mellé helyezték. Egyébként Ruttká ma Szlovákiához tartozik, neve Vrútky. A másik főalappontot Nadapon állították (magasság 173,8385 m). Ma ez az obeliszk Magyarországon, a Velencei-tó közelében Nadapi szintezési ősjegyként közismert.

1889 nyarán szintén két főalappontot jelöltek meg. Az egyiket Česke Budejovice mellett Lišovban (magasság 565,2065 m). Ma ez az obeliszk Csehországban található. A másik jelet Innsbruck és Bolzano között Franzensfesten létesítették (magasság 736,4520 m). Ma ez az obeliszk az Olaszországhoz tartozó Dél-Tirolban áll.

Érdekes, hogy a főalappontok közül mindegyik más-más országba került, és a történelmi fordulatok szeszélyeként egyik sem maradt osztrák területen.

A második világháború után a terebesfejrpataki obeliszk Kárpátaljával együtt szovjet fennhatóság alá került. Az állítás után közel egy évszázaddal,

az 1970-es években a megkopott obeliszket szépen felújították. Az eredeti obeliszken a betűket újrafestették. Sajnos a nagy igyekezetben a szövegbe, de főleg annak értelmezésébe hiba csúszott. Jóllehet korábban egyetlen útleírás sem említi ekképpen ezt a helyet, ettől az időtől kezdve Európa földrajzi középpontjaként emlegetik.

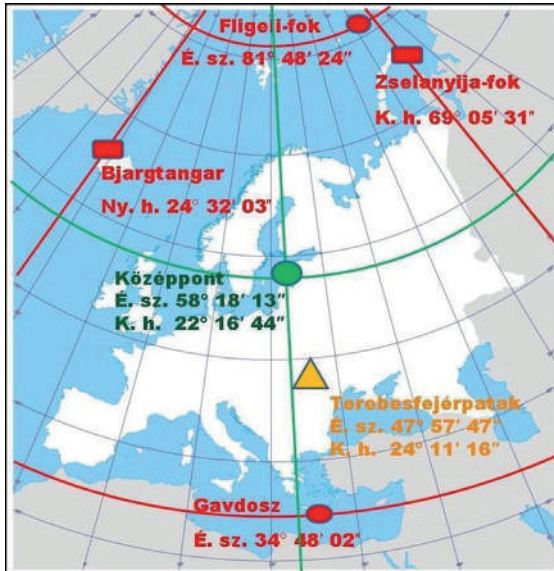
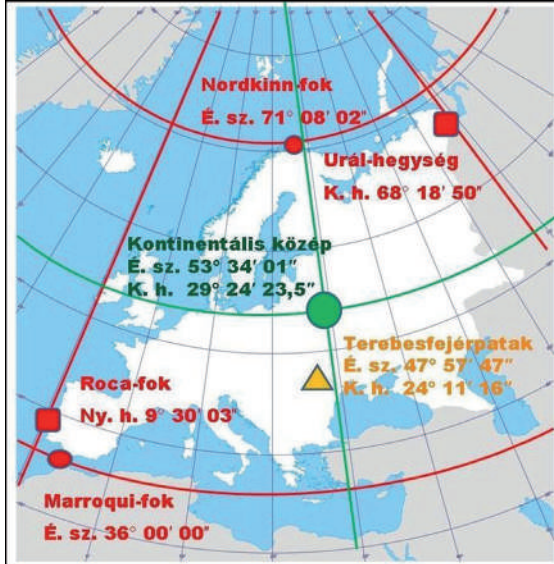
1977-ben az obeliszk mellett Kozurak építész tervei alapján egy új, monumentális, 7 m 20 cm magas fémemlékmű is készült.

A terebesfejrpataki emlékjel a felújítás után, 1972-ben. (20 rokov spolupráce ČSSR a ZSSR na hraničných vodách, Košice, 1975.)

A 2000-es években az emlékhely kiépítése újabb lendületet vett, vendéglátóhelyek jelentek meg, ekkor vonták fel az európai államok zászlóit. Az erre járó vándort minden igyekszik meggyőzni – Európa közepén áll.

Kontinensünk határait, mivel nem különálló szárazföld, többféleképpen állapították meg. A legközismertebbek a kontinentális határokkal illetve a szigetekkel együtt számítva. Ezek megértését két térképmellékleten szemléltetjük:

Európa középpontjának meghatározása. Felül a kontinentális határokkal, alul a szigetekkel számítva. (Saját szerkesztés, DIMAP-térkép.)

Az „Európa közepének” elnevezett obelisz k és felirata Terebesfejrpatak és Rahó között 2012-ben. (A szerző felvételei.)

Összevetve a Terebesfejrpataknál lévő obelisz k koordinátaival, láthatjuk, hogy a különbség szembeötlő, az egyszerű matematikai számítások nem támasztják alá, hogy itt lenne Európa kontinentális vagy a szigetekkel számított középpontja.

Ennek ellenére itt, Közép-Európa eme kedves kis szegletében dobjuk sutba a matematikát, ha már ez a hely kontinensünk középpontjaként vonult be a köztudatba, erősítsük meg magunkban a hitet, hogy megérinthettük Európa szívét.

2022-ben a rahói járási hatóság elrendelte az obelisz k felújítását. A felújítás azonban meglepő módon fejeződött be. A latin nyelvű feliratot bevakolták. Később a járási és a megyei vezetők szorgalmazására a feliratról eltávolították a vakolatot.

RAHÓ

A Drágffyok korában, a 15. században, az addig lakatlan térségben az első telepesek a Rahó-patak völgyében jelentek meg. Valószínűleg ezért említették a helyet 1477-ben, amikor Forintverő János, lonkai földesúr zálogba vette *Raho Mezeu*-ként. Rahómezőn az összeírások még a 16. század első felében is mindössze egy lakott portáról szólnak. Jelentősebb település később, 1555-ben a Tisza jobb partján alakult ki, *Raho* névvel illeték. A Drágffyok kihalása után a birtok a bocskói kincstári uradalom tulajdonába

ment át. Az uradalom 1572-ben az egész vidéket, így Rahót is előbb Büdi Mihálynak, majd Károlyi Lászlónak zálogosította el. A 17. század derekán a Tisza bal partján sót találtak, ami megalapozta a balparti település létrejöttét. Ezt először 1672-ben Akna-Rahóként említették. Az okmányokban a jobbparti település ezután Bocskó-Rahó néven szerepelt. Akna-Rahót huculok népesítették be.

A 18. század végén Mária Terézia a szakszerű fakitermelés, fausztatás meghonosítására zipsereket (*szepességi németeket*) telepített be. Az iparszerű fakitermelés még több német telepest vonzott ide, 1814-ben kissé északabbra új német település, Rahóújfalú (*Neudorf, Novoszelice*) jött létre. A környéken később egész sor kisebb település alakult ki: Láz-telep (*Lazi*), Borkút, Zipserei (*Némettelep*) és Szelszkipatak (*Szilszkij*). A 19. század derekán a modernizálásnak, a klausurák építésének köszönhetően az iparosítás újabb lendületet vett. Bocskó-Rahó és Akna-Rahó még a 19. század végén egyesült.

Az első világháború borzalmi után, 1919-ben román csapatok foglalták el Rahót, majd 1920 tavaszán helyettük más megszálló csapatok érkeztek – csehszlovákok. Trianon után, a cseh fennhatóság alatt neve *Rachov* lett. A 20. század derekán a kisebb települések beolvadása révén Rahó jelentős településsé vált. Ma a kárpátjai hucul fővárosként számon tartott, 1958-ban városi rangra emelt Rahó (Paxiv) járási székhely és egyben hat másik települést egyesítő kistérségi központ. Lakossága 15 241 fő, ebből 1037 fő magyar nemzetiségű.

1939 tavaszán, az anyaországhoz történt visszatérés után Szeged város tisztviselői felvetették, hogy testvértelepüléssé kellene fogadni Rahót. Erről a magán jellegű beszélgetésről a rádió tudósítója beszámolt a budapesti rádió adásában. A rahóiak az éteren keresztül értesültek a nemes gesztusról, noha ez még korántsem volt hivatalos. Május elején Rahó teljes vezetőségének aláírásával meleg hangú levélben köszönték meg Szegednek a testvértelepüléssé fogadást, és tisztelettel egy Országzászlónak szánt lobogót kértek a várostól. A levél teljes szövegét a *Szegedi Új Nemzedék* című lap május 9-én közölte. A város hivatalosan nem küldött értesítést Rahónak. Csupán a Pusztaszeri Árpád Egyesület tudatta velük, hogy önként felajánlanak egy szép lobogót Országzászlónak, amit a rahóiak júniusban el is fogadtak. Aztán Szeged város soron következő közgyűlésén, 1939. július 12-én hivatalosan is döntöttek a testvértelepüléssé fogadásról. A pergamenre írott, ünnepélyes okirat szövegét a *Délmagyarország* című lap augusztus 20-i számában közzé is tette. A város vállalta egy Országzászló Emlékmű felépítésének költségeit is.

Bár a rahóiak reménykedtek abban, hogy még 1939 nyarán-őszén sikerül az Országzászlót felavatni, erre nem került sor. Négy év elteltével, 1943 októberében készült el a Hősök Emlékművével kombinált Országzászló. Az október 10-i avatásáról a *Kárpáti Híradó* 1943. október 13-i száma részletesen beszámolt:

„Régi vágya teljesült Rahó nagyközség vezetőségének és közönségének: megtarthatta régen készülő hősi emlékművének és országzászlójának felavatását. A hősi emlékművet a község áldozatkészsége emelte, míg az országzászlót a pusztaszeri Árpád egyesület ajándékozta.

Délelőtt a keresztény felekezetek templomaiban megtartott istentiszteletek után a római katolikus templom előtti téren, ahol a hősi emlékmű és az országzászló vannak elhelyezve, vette kezdetét az ünnepség. A fenyőágakkal díszített emelvényen a megjelent előkelőségek között ott voltak: Tomcsányi Vilmos Pálnak, a kárpátaljai terület kormányzói biztosának képviseletében dr. Kóczán Gáspár miniszteri osztálytanácsos, a kassai kerület parancsnokának képviseletében Nyáry Ernő alezredes, dr. Dudinszky Béla, a máramarosi közigazgatási kirendeltség vezetője, dr. vitéz Kökényessy Hápka Péter országgyűlési képviselő, Padányi Gulyás Jenő országgyűlési képviselő, Budaváry László az Ereklés Országzászló Nagybizottságának kiküldöttje, azután a lelkészek, a hivatalok vezetői, a Bercsényi- és Baross-szövetség delegátusai és a szomszéd községek képviselői. Kivonult a helyőrség díszszázada és a leventék díszszázada is.

A rahói leventék fuvószenekeara a Himnuszt adta elő, míg a Kárpátaljai Himnuszt a kőrösmezői leventék fuvószenekeara játszotta el. Ezután Retyiznek János községi bíró üdvözölte a megjelent vendégeket és megnyitotta az avatási ünnepélyt. Pazovác Vendel honvéd nagy hatással szavalt.

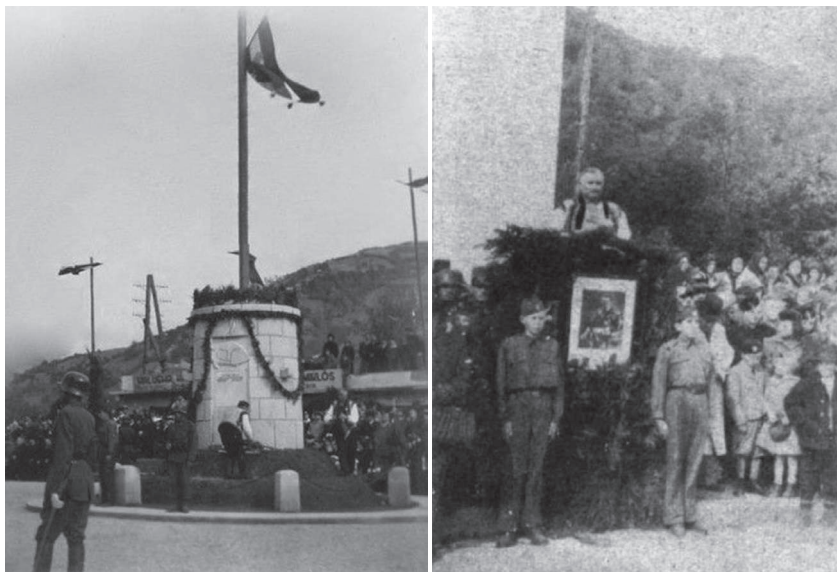
Az ünnepi beszédet Padányi Gulyás Jenő országgyűlési képviselő mondotta. Beszédében rámutatott arra, hogy amint Tisza csak egy, eredetétől a torkolatáig, úgy a magyar történelem is csak egy. Ahogy nem lehet a Tiszán fölfelé tutajozni, úgy nem lehet a magyar történelmet – amely ezzel a földdel egyetemes – visszafordítani.

Magyar és ruszin együtt védelmezték évszázadokon ezt a földet, ezért egyetemes joguk és kötelességük azt a jövődőknek is megtartani. (kiemelés az eredeti szövegben – KS)

Ezután Weinrauch Géza levante szavalt, majd dr. Németh Sándor püspöki tanácsos ruszinnyelvű ünnepi beszédet mondott. Kifejtette, hogy a hősiesség lényege az áldozat, melyet szívesen, őszintén, bátran kell meghozni a haza

védelmében. Rámutatott, hogy a hősök megtanítanak szeretni ezt a hazát az utolsó leheletünkig, önzetlenül és készségesen. A rahói hősök emlékművén **magyarok és ruszinok nevei állanak egymás mellett, akiknek az ellenes golyó által kiontott vérüket egyszerre szívta be a föld,** (kiemelés az eredeti szövegben – KS)

létezvén ezáltal, hogy egy hazának a védelmében, egy szent eszméért hozták meg a legnagyobb áldozatot. Megmagyarázta a kettős kereszt és a félárbocra eresztett országzászló jelentését és hogy miért áll első helyen a hősi halált halt kormányzóhelyettesnek a neve.

Balról a rahói Hősök Emlékműve és az Országzászló (Foto Marcsik Tamás, Vigyázók gyűjteménye.) Jobbról Retyiznek János községi bíró, Horthy volt tengerésze tart avatási beszédet. (Magyar Futár, 1943. december 22.)

Miután az egyházak részéről a hősi emlékművet és az országzászlót megáldották, a kőrösmezői leventék fuvószenekara a „Hiszekegyet” játszotta el. Ezt követte Budaváry Lászlónak, az Erekyés Országzászló Nagybizottság kiküldöttjének beszéde, amellyel az országzászlót át is adta. A nagyhatású avatóbeszédet lélekzet (sic!) visszafojtva hallgatta a közönség. Elmondotta az első országzászló felállításának előzményeit és hogyan keletkeztek szerte az országban a többiek. Majd rámutatott az országzászló jelentőségére.

Amikor az országzászló felszökött az árboc tetejére és onnan leereszkedett félárbocra, nem maradt szem szárazon a hallgatóság között, (kiemelés az eredeti szövegben – KS)

nem maradt férfikéz, amely ne szorult volna ökölbe azzal a szent fogadással: nem engedjük, hogy még egy Trianon bekövetkezessen.

A község részéről dr. vitéz Galambos Zoltán körjegyző vette át a hősi emlékművet és az országzászlót. Fogadta, hogy Rahó lakossága megőrzi ezt a szent ereklyét és a hősök példáját követve hű fia maradnak hazájuknak.

Babér és fenyőkoszorúk tömege takarta be a hősiemlékművet és a „Szózat” elhangzása után a kivonult alakulatok díszmenetben vonultak el a hősi emlékmű előtt.”

A kombinált emlékmű a római katolikus templom előtt, a Tisza-híd bal oldali hídfője mellett állt. Kör alakú talapzatának templom felé néző oldalán a történelmi ország kontúrjának domborműve volt látható. Sajnos a feliratokról nincs pontos információnk, csupán a fentebbi idézetből derül ki, hogy a hősök nevei között első helyen az 1942-ben hősi halált halt Horthy István, a kormányzó fiának neve szerepelt. Az Országzászló árboc a talapzat közepéből emelkedett ki. Az emlékművet kör alakú zöld szigettel és köpillérekre erősített díszláncsal emelték ki az utca forgatagából.

Sajnos az emlékmű nagyon rövid életű volt, a szovjetrendszer idején elbontották, a helye ma üres.

A RAHÓ ÉS ALSÓKÁLINFALVA KÖZÖTTI HEGYI ÚT

Kárpátalja meglévő útjai az anyaországhoz történt visszatéréskor nagyon elhanyagolt állapotban voltak. Az autózható úthálózat pedig nagyon gyér és hiányos volt. A magyar kormány már az első perctől kezdve nagy erővel kezdett hozzá az utak gyökeres javításához, és ami nem akármilyen vállalkozás volt – hozzáláttak a hegyes vidékeken a folyóvölgyeket összekötő új közlekedési utak építéséhez. Mindezt egy nyugtalan, háborús idő közepette. Ezek az utak gazdasági, turisztikai szempontból egyaránt fontos szerepet játszottak. Ám okvetlenül említést kell tennünk ezeknek az utaknak még egy lényeges küldetéséről. Ebben az időben épült ki a Kárpátok vízválasztó gerince alatti folyóvölgyekben az országérodítés 20. századi védelmi rendszere – az Árpád-vonal. Célszerű volt a folyóvölgyeket és az ott épült katonai völgyzárakat a hegyek között harántutakkal összekötni. Megjegyezzük, hogy a védelmi vonal és annak építése szigorúan titkos volt. Természetesen

a Kárpátokban folyó hadi építkezésről a korabeli sajtó mit sem tudott, de ha sejtett is volna valamit, akkor sem is írhatta volna meg. Amikor 2001-ben Szabó József János hadtörténésszel elsőként kutattuk végig az Árpád-vonal kárpátaljai szakaszát, ő informált arról, hogy 1944 őszén, a nyilas hatalomátvétel után, a Kárpátok feladásakor az Árpád-vonal iratait megsemmisítették. Nehogy az ellenség kezére jusson Európa egyetlen támadással át nem tört védelmi vonalának a tervdokumentációja. Furcsa mód a védelmi vonal legrészletesebb leírása egy szovjet hadmérnöki folyóiratból maradt ránk. O. Ignatov mérnök-százados és A. Kuznyecov százados Árpád-vonalról szóló tanulmánya már 1945 nyarán megjelent a *Военно-инженерный журнал* 5–6. számában. Bizonyosan fontos volt számukra annak a hadászati vonalnak a tanulmányozása, amelyet több hónapos támadással sem sikerült áttörniük.

A helyi ruszinság ezeket a hegyi utakat még jóval később is magyar utakként emlegette. Sajnos a szovjetrendszer alatt a századelőn és a '40-es években épült utak a karbantartás hiánya és a nemtörődőség miatt nagyrészt tönkrementek. Változás pedig a rendszerváltás után sem történt. Csupán egyes szakaszok maradtak személyautóval járhatóak.

1943 októberének elején, ugyanazon a napon két jelentős útszakaszt adtak át a forgalomnak. Az egyik a több folyó völgyet a hegyek között összekötő nagy fontosságú harántút, a Rahó–Kaszómező–Gyertyánliget–Kisapsa–Alsókálfalva közötti 70 km-es főközlekedési hegyi út volt. A másik Körösmezőről indult ki. Ezt a Fekete-Tisza kapcsán később mutatjuk be.

A Rahóról kiinduló út avatásakor a Borkút utca végén, a forrásnál és a fürdőnél, ahol az útszakasz egyik végpontja volt, fenyőgallyakból címerrel és piros-fehér-zöld zászlókkal izlésesen ékesített díszkaput építettek. A *Kárpáti Híradó* 1943. október 8-i számában számolt be az avatásról:

„A megnyitóünnepségen megjelent dr. Zsindely Ferenc kereskedelmi miniszter, Csataj Lajos honvédelmi miniszter, dr. Markos Olivér államtitkár, dr. Tomcsányi Vilmos Pál, Kárpátalja kormányzói biztosa, dr. Halász Géza és Mágocsi-Dietz Sándor miniszteri tanácsosok, dr. Tantó Pál, a minisztérium hídepitési osztályának főnöke, dr. vitéz Karácsony Jenő miniszteri tanácsos, az útosztály vezetője, Ambró János miniszteri tanácsos és Háros Ferenc mérnök, építésvezetők. A vármegyét kálfalvi Jurka Fláviusz főispán, dr. Illinyi László alispán és vitéz dr. Kökényessy Mihály nyugalmazott miniszteri tanácsos, törvényhatósági bizottsági tag képviselték. A máramarosszigeti államépítészeti hivatal részéről jelen voltak: Simay Antal, a hivatal főnöke, Lukács András és Bereczky Sándor mérnökök, a rahói járást pedig dr. Gorzó Ernő főszolgabíró képviselte.

A Rahó és Alsókálfalva közötti új út megnyitójára épült díszkapu előtt beszédet mond Tomcsányi Vilmos Pál, Kárpátalja kormányzói biztosa. (Fortepan 265016.)

A Rahóról kiinduló szakasz ünnepélyes megnyitása a Borkúti utcában történt, ahol dr. Tomcsányi Vilmos Pál kormányzói biztos meleg szavakkal üdvözölte a minisztereket, majd dr. Markos Olivér államtitkár ismertette az útépités történetét, és fölkérte a minisztert az út megnyitására.

Dr. Zsindely Ferenc kereskedelmi miniszter röviden válaszolt az üdvözlésre, válaszában kihangsúlyozva a magyar-ruszin testvériség szükségességét. Beszéde befejeztével megoldotta az útelzáró szalagot és az új utat átadta a forgalomnak.

Ezután a megjelentek bemutatkozása következett, aminek során a miniszternek bemutatták az építésben részt vett mérnököket és az előmunkásokat is.

A miniszterek és kíséretük ezután gépkocsikba ültek, hogy áthajtsanak a brusztura–kőrösmezői útra. Útközben Rahó fölött kegyelettel állottak meg az útépitésnél elhalt négy munkás emlékére emelt oszlopnál.”

A képen szemben, középen Zsindely Ferenc közlekedésügyi miniszter; mellette jobbra Csatay Lajos honvédelmi miniszter áll. A fentebb megvilágítottak tükrében talán érthető, hogy miért volt jelen az átadáson a honvédelmi miniszter. A képen jól kivehető, hogy az avatási szalag a közepén meg van kötve, tehát azt az átadáskor nem átvágták, hanem kioldozták. (Fortepan 265018).

Az út mentén állami útórház is épült. Itt tartották a két út avatása utáni díszebédet. (Fortepan 265020).

Sajnos a bemutatott út már a múlté. A szovjethatalom pusztulásra ítélte. Ennek az útnak több megmaradt szakaszán volt módunkban autóval közlekedni. Erre csak azt lehet mondani: „Még romjaiban is csodálatos!”

DUPKA GYÖRGY

A KÁRPÁTALJAI MAGYARSÁG HELYZETKÉPE AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚ ÁRNYÉKÁBAN¹

A független Ukrajnában élő kárpátaljai magyarság több mint három évtizedes időszaka a szakértők szerint is két korszakra osztható.

Az első korszak: 1992–2014. Ez volt a kárpátaljai magyarság kulturális autonómiájának virágkora. Az akkori kisebbségbarát törvények biztosították a szabad nyelvhasználatot a helyi közéletben, senki és semmi nem akadályozta a magyarság intézményeinek fejlődését, az egyház és az iskola harmóniáját stb. Például a közel 100 magyar tanintézetbe mintegy 17-20 ezer gyerek járt. Abban az időben csupán 5 ezer kárpátaljai magyar települt át végleg az anyaországba családgyesítés, családalapítás, munkavállalás jogcímén.

A második korszak: a 2014–2024 közötti, illetve máig tartó időszak. Tömören fogalmazva ez a jogszűkítés korszaka, egy sor nem kisebbségbarát törvény, rendelet, szabályozás bevezetése.

2014–2024 között a kijevi központi hatalom végrehajtó szerve tovább folytatta azokat a Majdan utáni ukrajnai törvényalkotási intézkedéseket, amelyek az ukránosítás jegyében a nemzetiségek jogainak jelentős mértékű szűkítését eredményezték.

A 2014. évi Majdan-forradalom Ukrajna társadalmi életének számos területén idézett elő gyökeres változásokat: megbomlott a szociális béke, Oroszország annektálta a Krím-félszigetet, mindmáig megoldatlan a donbánszi fegyveres konfliktus, az ember- és értékpusztító háború, valamint tart a gazdaság visszaesése. Időközben felerősödtek a magyarellenes hangok is. Az eddigi adatok ismeretében 2014-től – a KMKSZ adatbázisa szerint (https://kmsz.com.ua/wp-content/uploads/2023/04/brossura_a5_hu_new.pdf) – közel 500 esetet rögzítettek az ukrajnai magyarellenesség megnyilvánulásaiából. Ez a kárpátaljai magyarságot érintő negatív folyamat máig tart. Magyarellenes, a magyar kormányt és személyesen Orbán Viktort kritizáló szópárbaj, kommentvita uralja az ukrán médiát, az internetet, az

¹ Dupka György történész, a MÉKK elnökének előadása, elhangzott 2025. január 22-én a beregszászi Európa-Magyar Házban megrendezett Értelmisségi Fórumon.

online felületeket, ahol napi szinten szidják a magyarokat, és a szülőföldjük elhagyására szólítják fel őket.

Továbbra sem született megnyugtató megállapodás a kisebbségekkel az oktatási törvény, a kisebbségi nyelvtörvény kapcsán, amelyek végrehajtása – Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásait megsértve – lerombolja a kisebbségek anyanyelven történő oktatásának meglévő rendszerét, elindította a megállíthatatlan kivándorlást.

Az orosz–ukrán háború miatt napjainkban a statisztikai összkép nem megnyugtató. Közéletünk minden területén csökkenés, zsugorodás, fogyás tapasztalható, mindez a háborús helyzet számlájára írható. Hogy példákat is említsek: Kárpátalját is elérte a háborús helyzetre jellemző demográfiai válság, a kivándorlók és a betelepülő menekültek hullámai: az őshonos népesség fogyása mellett gyarapodó nemzetiségek kerülnek a statisztikai élvonalba.

Az orosz–ukrán háború kitörése óta mintegy 200 ezer fővel lett kevesebb az itt élő lakosok száma, vagyis veszélybe kerültek az őshonos kisebbségek, köztük a helyi ruszin/ukránok, magyarok, románok, szlovákok, németek, zsidók, lengyelek és a csehek. Folyamatosan növekszik az elvándoroltak száma. Ezzel szemben Kárpátaljára eddig a keleti régióból közel 400 ezer menekült érkezett, telepedett le, akik túlnyomórészt orosz ajkú ukrán állampolgárok.

A háború miatt a 150 ezres (2001) kárpátaljai magyarság száma 100 ezer alá csökkent. Becslések szerint több mint 50 ezren, más adatok szerint 70 ezren vándoroltak ki az anyaországba és más régiókba. Eddig ennyibe került a háború és a „jogszükités elvét” alkalmazó különféle intézkedések: a szülőföld politikai, gazdasági, vallási okokból történő elhagyása.

A katonaköteles férfiak valódi üldözése 2022. február 24. után következett be. A fronton harcoló kárpátaljai magyar származású katonák száma meghaladja a félezret. Eddig több mint félszázan harcban estek el. Az eltűntek száma több száz főt tesz ki. Koporsók jönnek, férfiakat harctérre visznek, miközben a falvainkban, tanintézményekben, templomainkban és másutt 30-40 százalékos emberhiány tapasztalható. Az összkép: lassan csak nyugdíjasok, nők, gyerekek lakják a településeket.

Az ember- és értékpusztulást csakis a béke állíthatja meg, ezért imádkoznak lelkipásztorainkkal egyetemben az itthon maradók, és azért, hogy – ha béke lesz – szülőföldjükre visszatérjenek, akik elmenekültek.

Mint ismeretes, az ukrán állam kormányzati szintű anyagi támogatást nem nyújt sem a magyar, sem pedig az országban működő más kisebbségi szervezeteknek, mivel ezt a hatályos törvények nem írják elő. Ebben a

helyzetben a kárpátaljai magyarság a jövőben sem nélkülözheti az anyaország fokozott támogatását. A kárpátaljai magyar kultúrának és a közművelődésnek alapvetően döntő forrása a magyarországi alapítványi támogatás.

A hatóság háborús politikájának számlájára írható például az is, hogy 2014–2024 között a Kárpátaljai Nemzetiségek Kulturális Központja frissített adattárában a 2024. januári állapot szerint 93 nemzetiségi szervezetet vettek nyilvántartásba. Ezek szerint az 1989–2014 között regisztrált 131 nemzetiségi szervezetből a háború árnyékában ennyi maradt talpon. Például a megyei szinten bejegyzett magyar érdekvédelmi, szakmai szervezetek hivatalosan regisztrált száma 1989–2014-ben: 62, míg 2024-ben már csak 28, ebből is csupán egy tucat szervezet működik.

A háborús helyzet a magyarság kulturális, anyanyelvi intézményeinek összezsugorodásához, megszűnéséhez vezet. Például a háború előtti magyar állománnyal rendelkező mintegy 100 közkönyvtárból a 2020-as adminisztratív reform következtében a könyvtárak száma minimálisra csökkent, forráshiány miatt működésüket felfüggesztették, illetve felszámolták. Nincs megbízható magyar könyvterjesztés, a korábbiak megszűntek.

A korábbi hat papír alapú magyar folyóiratból csupán a 2002-ben újraindított *Együtt* című irodalmi, művészeti, humán tudományi, kulturális folyóirat maradt talpon. Jelentősen visszaesett a helyi magyar könyvkiadás, a korábbi nyolc-kilenc kiadóból csupán az Intermix Kiadó állja még a sarat Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozatával, amely a kárpátaljai magyar irodalmároknak, képzőművészeknek és a humán tudományok művelőinek nyújt publikálási lehetőséget.

Irodalmi életünket, a magyar írástudók önszerveződését szintén erősen beárnyékolja a háború (író-olvasó találkozók, irodalmi karavánokat egyre ritkábban szervez a MÉKK, a KMMI, a KVIT). Megjegyzem: 2014–2025 között az *Együtt* folyóiratunk közel 30 mérvadó szerzőjéből a háború miatt csak 3-7 fő maradt Kárpátalján.

A fontosabb magyar képzőművészeti műhelyek, kiállítások száma jelentősen csökkent (a Bereg Alkotó Egyesület, az ArtTisza művészeti egyesület, a Szevljush Képzőművészeti Egyesület stb. megszűnt működni). A művészeti frontot a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága tartja (táborok, kiállítások, rendezvények stb.).

A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház Társulata is súlyos gondokkal küzd, hiszen az ismert okok miatt férfi tagjai az anyaországban tartózkodnak, ott kamatoztatják tudásukat.

A magyar zenei életre is a válság jellemző. Nem működik a Zádor Dezső Zenei Társaság, a Magyar Melódiák kamaraegyüttesnek is beszűkültek a

lehetőségei, a magyarlakta településeken egyre ritkábban lépnek fel. A Credo Verséneklő Együttes főleg az anyaországban aratja sikereit, vidékünkön egyre ritkábban lépnek fel.

A korábbi, háború előtti, mintegy 30 magyar sajtókiadvány közül a *Kárpátalja*, a *Kárpát Igaz Szó* és a *Kárpátinfo* jelenik meg erősen csökkentett példányszámban, a folyamatos kivándorlások miatt elfogynak az olvasóik.

Az államilag fenntartott magyar nyelvű TV- és rádióadások szerkesztősége megszűnt. A hiányát a magyar kormány által támogatott TV21 Ungvár, a beregszászi Pulzus Rádió igyekszik pótolni.

Az elhúzódó háború miatt meggyengült a kárpátaljai magyarság politikai érdekvédelme és érdekmegjelentése az ukrán parlamentben, minisztériumokban, a megyei és járási katonai közigazgatásokban, tanácsokban, a kistérségi önkormányzatokban. A két mérvadó magyar szervezet (KMKSZ, UMDSZ) csak úgy lesz sikeres, ha az összefogás jegyében lépnek fel a helyi magyarság érdekében, ha mindkét szervezet programjai kellő anyaországi támogatásban részesülnek.

Nagy felelősség és szerep hárul az anyaországi civil szervezetekre és intézményekre, amelyek a háborús időszakban teret adnak a magyar kultúra kárpátaljai művelőinek (könyv- és folyóirat-bemutatók, konferenciák, kerekasztal-beszélgetések, koncertek stb.), lehetőséget biztosítanak különböző fórumok lebonyolítására és sok más projekt megvalósítására.

A szülőföldön való maradás, visszatérés elengedhetetlen feltétele az egzisztenciális biztonság, a megélhetést biztosító munkahelyek megőrzése, újak teremtése. Halaszthatatlan feladat: új gazdaságfejlesztési koncepció kidolgozása, támogatást elősegítő projektek indítása a kis- és középvállalkozóknak. Különös figyelemmel kell kezelni az agrárgazdálkodást, hiszen a kárpátaljai magyarság mintegy 75 százaléka falusi környezetben, kistelepüléseken él. Ha ezt nem csináljuk meg, kiürülnek, előregednek falvaink, végveszélybe kerül a templom és az iskola.

Naponta egymásnak szegezzük a kérdést: menni vagy maradni? Ha maradunk, hogyan tovább? Van-e megnyugtató jövőképünk?

A szakértők, kisebbségi politikusok a negatív forgatókönyv szerint úgy vélik, az eddig elfogadott és a már említett, kisebbségbarátnak nem nevezhető törvények nem biztosítanak megfelelő intézményi alapokat és jogi mechanizmusokat a nemzeti kisebbségek jogainak érvényesítéséhez, védelméhez. Semmiképpen nem a társadalmi békét, a közmegegyezést, a gazdasági felvirágzást szolgálják. A nemzeti kisebbségek – különösen az anyanyelvét mindezidáig széleskörűen

használó kárpátaljai magyarság – számára a nyelvi diszkrimináció kiteljesedését és az erőszakos asszimilációt jelentik – még a háború árnyékában is.

Pozitív fejleményként értékelhető, hogy 2024 júliusában Kijevben megalakult a kisebbségi törvény által előírt Ukrajnai Nemzeti Kisebbségek Társadalmi Szervezeteinek Tanácsa. A testületben 18 ukrajnai nemzeti kisebbség – a román, az azeri, a szlovák, a lengyel, a zsidó, a magyar, a roma, a gagauz, a német, a bolgár, a török (meskheti), a cseh, a moldáv, a görög, a pakisztáni, az örmény, a grúz és a horvát – képviselői kaptak helyet. Összetételét a kisebbségi szervezetek ajánlásai alapján az Ukrajnai Etnopolitikai és Vallásszabadság Állami Szolgálat hagyta jóvá, majd Ukrajna Igazságügyi Minisztériuma jegyezte be. A magyar kisebbséget dr. Zubánics László történész, az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar karának tanszékvezetője, az UMDSZ elnöke képviseli a testületben.

A kárpátaljai magyarok megmaradását, további sorsát meghatározó nyelvpolitikai ügyben is váratlan fordulat történt. A 2024 júniusában zajló brüsszeli tárgyalások során a magyar kormány javaslatára bekerültek a nemzetiségi kisebbségek jogait érintő feltételek az Ukrajnával folytatandó EU-csatlakozási tárgyalások keretdokumentumába. A médiában is futótűzként terjedt a hír, hogy az *„Ukrajnával folytatandó tárgyalások keretdokumentumába minden magyar feltétel bele került”*. Kárpátalján is üdvözölték a tárgyalásokon elért előre mutató eredményeket.

A nemzetiségi szervezetek hangadói, a józan gondolkodású vezetők abban látják a kárpátaljai őshonos közösségek léthelyzetének biztosítását, anyanyelvi kultúrájának megmaradását, ha Ukrajnát a jövőben felveszik az Európai Unióba, és az európai nyelvi, emberi jogi normák kötelező betartása garantálja alapvető jogaink érvényesítését, ahogy ez a környező országokban (Magyarország, Szlovákia, Románia, Szerbia stb.) tapasztalható.

A pesszimista jóslattevők szerint: ha nem veszik fel Ukrajnát az Európai Unióba, bekövetkezhet az itteni népcsoportok „kulturális halála, teljes körű asszimilációja”.

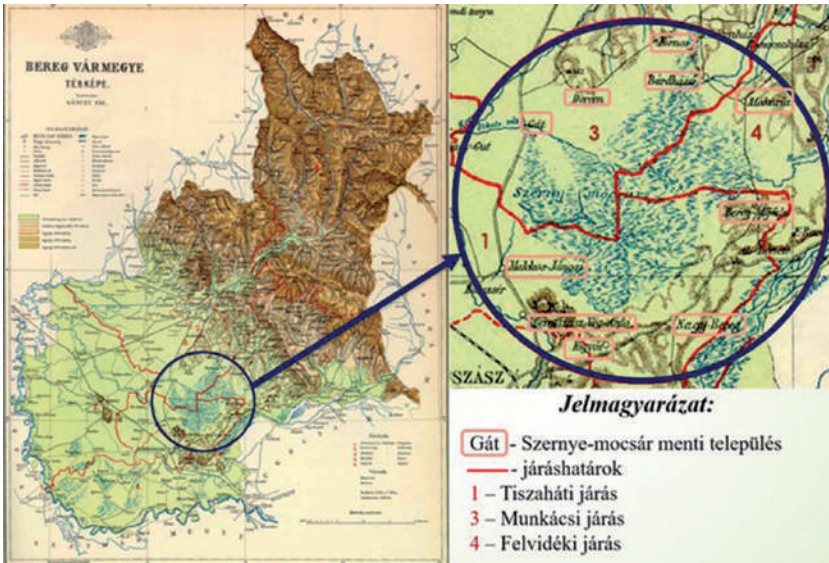
Ettől függetlenül a legfontosabb tennivalónk – a magyar kormány támogatásával – megőrizni a közel 100 intézményből álló magyar tannyelvű iskolahálózatot, a történelmi egyházakat, az anyanyelvi kulturális intézményeket, a béke esetén előkészíteni az elmenekültek visszaköltözését, a magyar jelenlét megerősítését.

Beregszász, 2025. január 22.

KOPASZ GYULA

AZ EGYKORI SZERNYE-MOCSÁR MENTI TELEPÜLÉSEK 1941–1979 KÖZÖTTI ETNIKAI SZERKEZETÉNEK VIZSGÁLATA

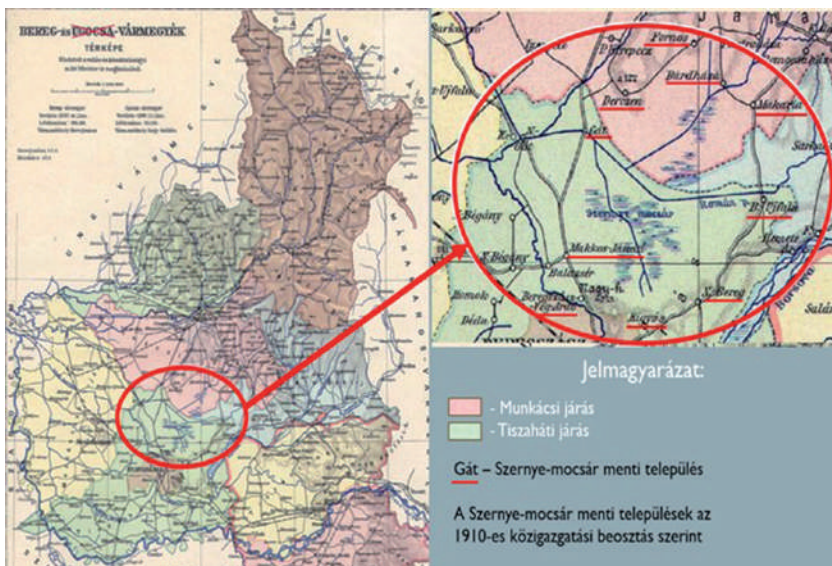
Az egykori Szernye-mocsár (vagy Fekete-mocsár, népiesen Szörnyei-láp, ukránul pedig Болото Серне, Чорне Болото) vidéke a mai Kárpátalja alföldi részének középpontjában található, az egykori Bereg vármegye, a mai Beregszászi- és Munkácsi járás tíz településének területét érinti (Botlik, 2001b). Ezek közül napjainkban Bárdháza és Makarja ruszin-ukrán település, Beregardó pedig közigazgatásilag már Beregszász város részét képezi. A többi kutatótt község lakosságának döntő többsége magyar nemzetiségű, és

1. térkép. Bereg vármegye domborzati térképe a Szernye-mocsárral és a partján elterülő településekkel 1880-ban (saját szerkesztés Gönczy, 1880 alapján)

a történelmi viszontagságok ellenére megőrizték magyar többségű településszerkezetüket (Kopasz, 2017).

Bereg vármegye 1880-ban öt járásra volt felosztva (Munkácsi, Tiszaháti, Kaszonyi, Vereckei és Felvidéki). 1890-től hét járás (Alsóvereckei, Felvidéki, Latorcai, Mezőkaszonyi, Munkácsi, Szolyvai és Tiszaháti) és két rendezett tanácsú város (Munkács és Beregszász) alkotta. A vármegye központja 1867-től Beregszász volt (Molnár D., 2013). A kutatott települések közül a Munkácsi járás része volt Dercen, Gát (Csikósgoronnal), Bárdháza és Fornos. A Tiszaháti járáshoz tartozott Nagyberég, Beregújfalú, Makkosjánosi, Beregardó (Tasnáddal) és Kígyós. Makarja község a Felvidéki járás részét képezte (1. térkép), 1890-től pedig a Munkácsi járáshoz csatolták. Gát község 1890-től a Tiszaháti járás kötelékébe tartozott (2. térkép).

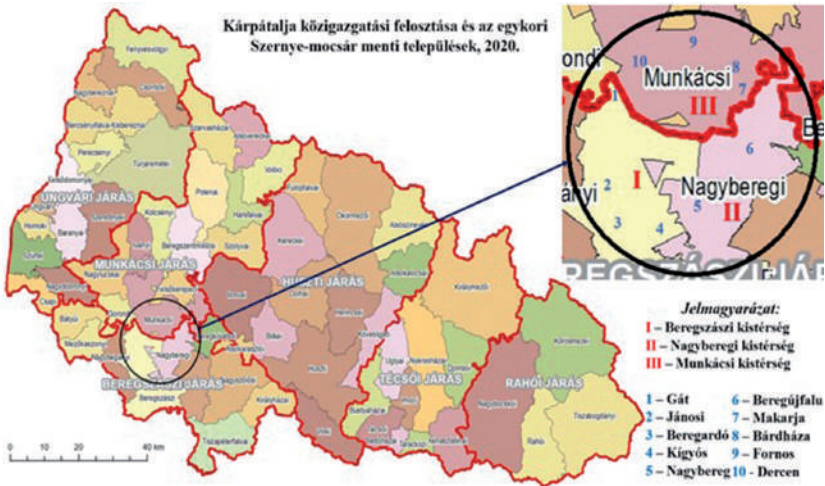

2. térkép. Bereg vármegye közigazgatási beosztása a Szernye-mocsár menti településekkel 1910-ben (saját szerkesztés Gönczy, 1910 alapján)

Beregardó települést 1946-tól Beregszász városához csatolták. Napjainkban Dercen, Fornos, Makarja és Bárdháza a Munkácsi járás részét képezi, a másik hat település pedig a Beregszászi járás része (Kopasz, 2017). A 2020-as decentralizációs közigazgatási reformot követően a kutatott települések három kistérség kötelékébe tartoznak: a beregszászihoz Gát, Jánosi (1995-től a tele-

pülés hivatalos neve) és Kigyós, a nagyberegihez Nagyberég és Beregújfalú, a munkácsihoz pedig Dercen, Fornos, Bárdháza és Makarja (3. térkép).

Jelen tanulmányban szeretném bemutatni a térség falvainak etnikai folyamatait az 1941-es magyarországi népszámlálástól az 1979-es szovjet censzusig, a kutatót települések nemzetiségi összetételének és népességszámának változásait, majd összehasonlítom a vizsgált perióduson belüli eredményeket.

3. térkép. Kárpátalja közigazgatási felosztása és az egykori Szernye-mocsár menti települések, 2020 (saját szerkesztés Molnár D., 2021 alapján)

ETNIKAI FOLYAMATOK ÉS A NÉPESSÉGSZÁM VÁLTOZÁSAI (1930–1941)

Az 1941-es népszámlálás idején a mai Kárpátalja területe a Szernye-kistájat is beleértve ismét Magyarország kötelékébe tartozott. Az egykori mocsár partján elterülő községek már az első bécsi döntést követően (1938. november 2.) visszakerültek Magyarországhoz. 1939. március 16-án a magyar honvédség csapatai az egy nappal azelőtt kikiáltott Kárpát-Ukrajna teljes területére bevonultak, így a csehszlovák időben Podkarpatszka Rusznak nevezett terület teljes egészében Magyarország része lett. Ezzel együtt megváltozott a közigazgatási felosztás is – a terület megnevezése Kárpátaljai Kormányzóság lett. Az 1939-ben visszaszerzett területeket előbb Ungi, Beregi és Máramarosi közigazgatási kirendeltségekre, majd a második bécsi

döntést követően (1940. augusztus 30.) az újjáalakult Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékre osztották fel. Bereg vármegye (1938–1940 között Bereg és Ugocsa közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegye) 3 járásból állt: Beregszászi, Munkácsi és Vásárosnaményi járásokból (*Csatáry et al., 2021*). A Beregszászi járáshoz tartozott ekkor Makkosjánosi, Beregardó, Beregújfalu, Nagybereg és Kígyós, a Munkácsi járáshoz Gát, Dercen és Fornos, a Beregi közigazgatási kirendeltség Munkácsvidéki járásához pedig Bárdháza és Makarja.

Kárpátalja lakossága a legutóbbi csehszlovákiai (1930) és az 1941-es magyarországi népszámlálás között 100 ezer fővel növekedett, és meghaladta a 850 ezer főt. Az államhatalom újabb változásának következtében a csehszlovák (cseh és szlovák) nemzetiségűek nagy része kitelepült vagy kitelepítették őket a területről (*Molnár D., 2013*).

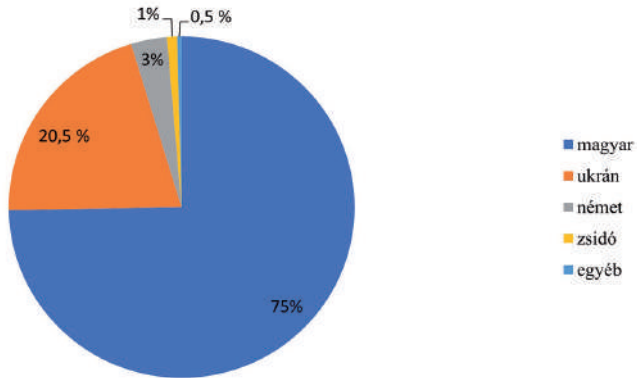
Az 1941-es magyarországi népszámlálás tartalmazza az anyanyelvi és a nemzetiségi kérdéskört egyaránt. Mivel az 1930-as, majd a szovjet érában megtartott népszámlálások is csupán a nemzetiségi kérdést vizsgálják, ezért az összehasonlító táblázatunkban a nemzetiségi adatokat vesszük alapul (amit összehasonlítunk az anyanyelvi mutatókkal).

Az etnikai folyamatokra nagy hatással volt az 1938-as első bécsi döntéssel kezdődő hatalomváltás, ami egy kisebb migrációt, illetve asszimilációs hullámot is elindított Kárpátalján. A 850 ezres lakosságból 500 ezren vallották magukat ukránnak (ruszinnak), magyarnak pedig 233 840 fő, ami kis híján duplája az 1930-as 117 ezres mutatónak. A népesség 27,3%-át tette ki ezzel a magyarság és 58,1%-át az ukrán közösség. Ez a magyarságot érintő ugrás-szerű növekedés annak köszönhető, hogy a kettős identitásúak ezúttal magyarnak vallották magukat, a csehszlovák érában idegen állampolgárságúnak nyilvánított személyek pedig (akiknek döntő többsége magyar nemzetiségű volt) visszakapták magyar állampolgárságukat. A csehszlovákok száma ezzel együtt ötödére csökkent, a Szernye-kistáj településein pedig mindössze 1 nagybereg-i lakos vallotta anyanyelvének, 2 gáti lakos pedig nemzetiségének a szlovákokot. A cigányság száma 1941-ben még alig haladta meg az ezer főt, a kutatott településeken pedig csupán Makkosjánosi és Beregújfalu területén telepedtek le (*Molnár D., 2013*).

A népességszám növekedése és a magyarság arányának gyarapodása (71-ről 75%-ra) az egykori Szernye-mocsár partján elterülő települések összalakosságát tekintve is észrevehető (1. ábra), sőt a településenkénti lebontásban is jól látható. Itt nemcsak a magyarlakta falvakat hozhatjuk fel példaként,

hanem az ukrán településszerkezetű Makarját is, ahol, ha minimálisan is, de nőtt a magyarság száma és aránya. Ennél jóval szembetűnőbb Bárdháza lakosságának a nemzetiségi összetétele, ahol a legutóbbi népszámláláshoz képest 99 fővel többen vallották magyar nemzetiségűnek magukat, bár a 106 főből csupán 9-en jelölték meg anyanyelvüknek a magyart, ami összefüggésben van a fentebb említett tényezőkkel, miszerint a hatalomváltás után „divattá” vált magyarnak lenni.

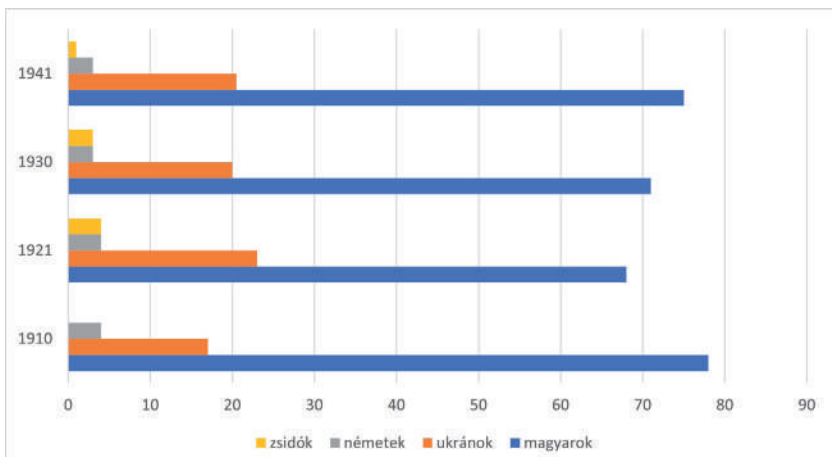
A Szernye-mocsár menti települések összlakosságának nemzetiségi összetétele 1941-ben

1. ábra. A Szernye-mocsár menti települések összlakosságának nemzetiségi összetétele 1941-ben (saját szerkesztés Sebők, 2024 alapján)

A legutóbbi népszámlálás óta közel 1700 fővel nőtt a kutatott települések összlakossága, a magyarságé pedig kis híján 1800 fővel (Gát magyar lakossága 433 fővel, Nagyberégé 356 fővel, Dercené 207 fővel gyarapodott). A legnagyobb mértékben Makarja, Gát, Beregardó és Beregújfalu összlakossága növekedett. Az ukránok száma 400 fővel lett több, mint 1930-ban, Makarján például 337 fővel nőtt a számuk. Gáton 130 fővel csökkent az ukránok száma, Beregújfaluban pedig 97 fővel nőtt a számuk, de Beregardóban is 157-tel több ukránt regisztráltak. Itt megemlíthetjük, hogy Tasnádtanya, amelyet a XIX. század végén alapítottak, a község külterületéhez tartozott (1945-ig). A csehszlovákok telepítési mozgalmának keretein belül, a lakosságkeverés céljából, a hegyvidéki járásokból (Ilosvai, Szolyvai, Ökörmezői) érkező ruszinok részére 25 telket osztottak ki, így 1933-ban 90 fővel gyarapodott az ukránok (ruszinok) száma (Sebestyén, 2020).

A németek száma 8 fővel emelkedett, de már csak két településen voltak jelen, Bárdházán 470-en (miközben 522-en vallották anyanyelvüknek a németet), és Gáton 3-an (de 9-en vallották anyanyelvüknek). A zsidók száma 398-ról 153 főre csökkent, de a kárpátaljai kormányzóság lakosságának még mindig a 9,2%-át alkották. A legtöbb zsidó a kistájon belül Makarján (58 fő) és Beregújfaluban (37 fő) élt, Bárdházán és Makkosjánosiban pedig nem találhatunk zsidó nemzetiségű lakost. A főbb etnikumok arányának változásait az 1910–1941 közötti időszakra vonatkoztatva a 2. ábrán szemléltetem.

2. ábra. A főbb nemzetiségek arányának változásai 1910 és 1941 között a Szernye-kistáj összlakosságán belül (saját szerkesztés a Magyar Statisztikai Közlemények, 1912 és Sebők, 2024 alapján)

A legutóbbi népszámláláshoz képest feltűnő változás, hogy már nem találkozhatunk a statisztikában idegen állampolgárságú személyekkel (1930-ban még 211-en voltak). A cigány nemzetiségűek 1930-ban még csak Beregardóban voltak jelen, 1941-ben már Makkosjánosiban (37 fő) és Beregújfaluban (40 fő) is megjelentek, viszont Beregardónál már nem szerepeltek a kimutatásban. Az egyéb kategóriába összesen 5 személyt sorolhatunk a 10 településről, 2-2 gáti és nagyberegi, illetve 1 makarjai lakost (az 1. ábrán a cigányság is ebbe a kategóriába lett besorolva). A települések nemzetiségi összetételét és az összlakosság számát az 1. táblázatban foglaltam össze.

1. táblázat. A Szernye-mocsár menti települések nemzetiségi összetétele 1941-ben (saját szerkesztés Sebők, 2024 alapján)

Település neve	Összlakosság (fő)	Magyar (fő)	Magyarok aránya (%)	Magyar anyanyelvűek (fő)	Ukrán (fő)	Német (fő)	Zsidó (fő)
Dercen	2017	2009	99,6	1989	4	-	4
Fornos	989	982	99,3	986	1	-	6
Bárdháza	1372	106	7,72	9	796	470	-
Makarja	1940	38	1,96	41	1843	-	58
Gát ¹	2240	2033	90,75	1990	174	3	26
Makkosjánosi	1219	1173	96,2	1205	9	-	-
Beregardó	1203	973	80,9	969	220	-	10
Kígyós	668	653	97,75	664	7	-	8
Nagybereg	2504	2471	98,7	2465	27	-	4
Beregújfalu	1755	1480	84,3	1487	198	-	37
ÖSSZESEN	15907	11918	74,92	11805	3279	473	153

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ÉS A SZOVJET POLITIKA HATÁSAI A TÁJEGYSÉG ETNIKAI SZERKEZETÉRE. A NÉPESSÉGSZÁM VÁLTOZÁSAI (1941–1979)

A magyar közigazgatás 1944. október 15-én szűnt meg Kárpátalján, miután a magyar vezetés elrendelte Ungvár városának kiürítését, amit nem sokkal később elfoglalt a Vörös Hadsereg. 1944. november 26-án a kommunisták a munkácsi Peremoha moziban hívták össze Kárpátontúli Ukrajna Népi Bizottságát, amely kikiáltotta a terület egyesülését az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasággal. Ezzel Kárpátalja a hatalmas Szovjetunió részévé vált (*Vehes*

¹ Csikógoronddal és Nyárasgoronddal együtt

et al., 2011). 1946. január 26-án az SZSZKSZ Legfelsőbb Tanácsa létrehozta az USZSZK új közigazgatási egységét, a Kárpátontúli területet (Zakarpatszka oblaszty) (*Csatáry et al., 2021*). A Szernye-kistáj településeit is érintette az új közigazgatás, mivel 1945-ben megszüntették a tanyarendszert, így települési státuszt kapott az addig Gáthoz tartozó Csíkosgorond és Nyárasgorond (1991-ben megszűnt, mivel elnéptelenedett teljesen), és a Beregardó részét képező Tasnádtanya (új nevén Tasnád). 1946-ban pedig Beregardót Beregszász városához csatolták. Az új felosztás szerint a kutatott települések két járás kötelékébe kerültek: Gát, Makkosjánosi, Kígyós, Nagyberg és Beregújfalu a Beregszászi járás része, míg Dercen, Fornos, Bárdháza és Makarja a Munkácsi járás része lett (ami napjainkig sem változott).

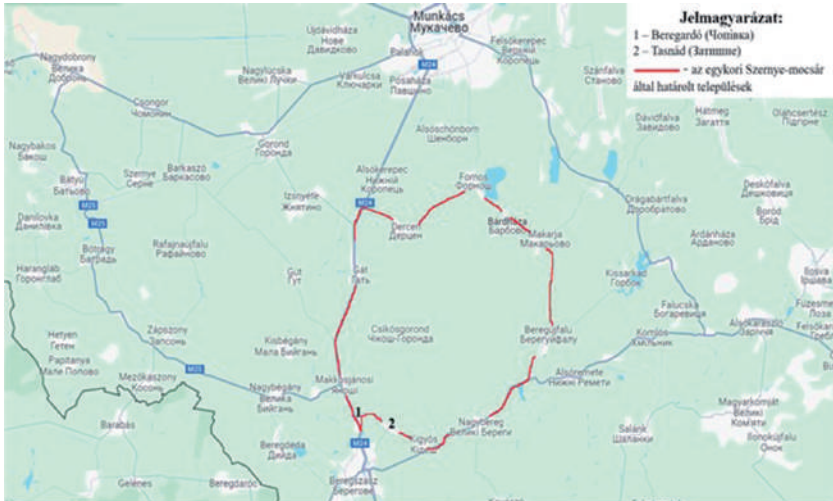
A szovjet hatóságok először 1959-ben, majd ezt követően 1970-ben, 1979-ben és utoljára két évvel a Szovjetunió megszűnése előtt, tehát 1989-ben tartottak népszámlálást.

A II. világháború (1939–1945) következtében jelentős változások történtek Kárpátalja népességén belül. 1946-ra 95 ezer fővel csökkent a terület lakossága az 1941-es adatokhoz képest (758 700 főre). Ennek egyik oka, hogy a Lengyelországból ide menekült zsidókat, akik nem tudták igazolni állampolgárságukat, kitelepítették. Számuk elérte a 13 ezer főt, de az 1944-es német megszállás alatt még további 84 ezer zsidót deportáltak (*Tóth, 2008*). A magyar lakosságot is érintették a következmények. A bevonuló Vörös Hadsereg elől több mint 5 ezer magyar menekült el a mai Magyarország területére (*Kocsis, 2001*). Ezenkívül a kárpátaljai magyar holokausztként emlegetett úgynevezett háromnapos munka, a malenykij robot is komoly veszteséget okozott a kárpátaljai magyar és német családoknak: 1944 őszén legalább 30 ezer 18 és 50 év közötti férfit hurcoltak el vidékünkéről a szovjetek (*Molnár D., 2012*). A kényszermunka halálos áldozatainak számáról nincsenek pontos adatok, de a források egy része 5 ezer fő körülire, más források ennél jóval többre teszik a számukat. Egy biztos, a kárpátaljai magyarság tragédiájává vált a szörnyű esemény (*Kocsis, 2001*). A korábban magyar többségű városokba ukránok és oroszok ezrei költöztek be a magyarok, zsidók és németek helyére.

Kárpátalja népességének etnikai összetétele lényegesen megváltozott a szovjet hatalomváltás, a magyarok és németek ellen elkövetett sztálini megtorlások (kényszermunka) és a zsidók deportálása (még a megszálló német csapatok által) folytán. Az 1941-ben és 1880–1910 között ruszinként bejegyzett lakosság ezután ukránként lett feltüntetve a népszámlálásokban, és az arányuk is jelentősen megugrott, mégpedig 58%-ról 82%-ra. A magyarok

aránya viszont drasztikusan csökkent, 27,4-ről 8,7%-ra, ahogy a zsidóké is 9,2-ről 3,1%-ra. Hirtelen a megye negyedik legnépesebb nemzeti közösségvé lépett elő az orosz, számuk meghaladta a 19 ezer főt (*Molnár D., 2013*).

A szovjet hatalom a magyar településneveket is megváltoztatta, így Dercen községből Driszina, Fornosból Liszkovoje (Liszkoje), Makkosjánosiból Ivanovka (Ivanyivka), Kígyósból Zmijovka (Zmijivka), Beregújfaluból Novoje Szelo (Nove Szelo) lett 1946-ban (*Lizanec, 1990*). Az említett települések közül Kígyós és Beregújfalu 1991. szeptember 21-én, Jánosi (1995-től a hivatalos neve magyarul is ez), Dercen és Fornos pedig 1995. március 2-án kapta vissza régi nevét (*Csatáry et al., 2021*). Az egykori Szernye-mocsár menti falvakat a visszkapott településnevekkel és a már Beregszászhoz tartozó Beregardó és Tasnád falvakkal (illetve a Gáthoz tartozó Csikósgoronddal) a 4. térképen ábrázolom.

4. térkép. Az egykori Szernye-mocsár menti falvak az 1991-ben és 1995-ben visszkapott régi nevükkel magyar és ukrán nyelven (saját szerkesztés a Google Térkép alapján)

A továbbiakban az egykori Szernye-mocsár partján elterülő magyarlakta települések második világháborús és a sztálini lágerek okozta veszteségeit ismertetem. Az etnikai tisztogatásnak és a pusztító háborúnak a kistáj férfilakossága is áldozatul esett.

Beregújfalu: malenykij robotra 139 férfit hurcoltak el a településről, közülük 45-en estek áldozatául az embertelen kényszermunkának. A községből 20-an veszítették életüket magyar katonaként a második világháborúban.

Dercen: a faluból 402 férfit hurcoltak el a „háromnapos munkára”, ebből 72-en veszítették életüket a zord körülmények között. A második világháborúban 23 derceni férfi esett el magyar katonaként védve hazáját.

Fornos: 1944 őszén 42 fornosi férfit hurcoltak el a sztálini légerekbe, közülük 20-an veszttek oda (*Botlik–Dupka, 1993*).

Gát: a szovjet csapatok a Kárpátaljára való betörést követően egy hónap alatt, 1944. október 25-re a Dercen–Gát–Makkosjánosi vonalig nyomultak előre. Gát települést október 26-án harc nélkül foglalta el a Vörös Hadsereg, miután a magyar hadsereg visszavonult. Novemberben 131 gáti férfit vittek el malenykij robotra, akik közül 51-en haltak meg a légerek borzalmaiban. A községből 103-an harcoltak a magyar hadsereg kötelékében és 58-an haltak hősi halált a haza védelmében. Kárpátontúli Ukrajna és az USZSZK „újraegyesítésének” kikiáltása előtt javában zajlott a szovjet-ukrán propaganda, bár inkább megtévesztésként, csalásként emlegethetjük a történeteket. A szovjetek aláírásokat gyűjtöttek a magyar falvakban azzal az ürüggyel, hogy a helyiek akarják-e, hogy az elhurcolt férfiak hazajöjjenek a lágerből, valójában viszont azt írták alá velük, hogy kéri Kárpátalja „újraegyesülését” Szovjet-Ukrajnával. A turpisság akkor derült ki, amikor az ungvári múzeumban kiállították a magyarok aláírásaival is ellátott petíciókat, amit a gáti és derceni magyarok természetesen felismertek (*Botlik, 2001a*). Gát híres szülötte, Kovács Vilmos költő, a *Holnap is élünk* című regényében (1965) örökítette meg, hogyan élték meg a helyiek a 1944-es borzalmakat (*Botlik–Dupka, 1993*).

Kígyós: a településről 76 személyt kényszerítettek sztálini légerekbe, akik közül 28-an veszítették életüket.

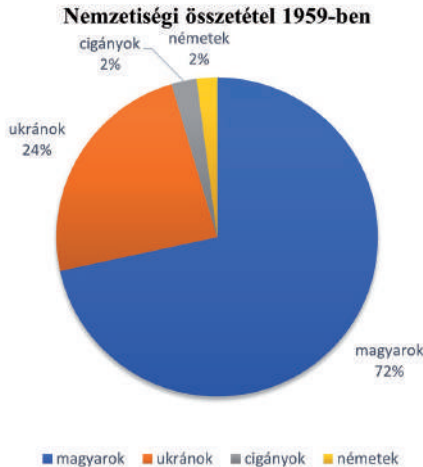
Makkosjánosi: a község lakosaiból 106 férfit hurcoltak el malenykij robotra, közülük 22-en estek áldozatául a szándékos népirtásnak.

Nagybereg: a településről 221 férfit hurcoltak el, a sztálini terror halálos áldozatainak száma pedig 33 fő volt (*Botlik–Dupka, 1993*).

1947-től a kárpátaljai magyar fiatalok közül sokakat vittek munkaszolgálatra Donbasz (Donyec-medence) újjáépítésére, ahol sokan odaveszttek a kegyetlen körülmények miatt. A történelmi egyházak – főleg a református és görögkatolikus – lelkeszei közül többeket elítéltek, munkatáborba küldtek vagy likvidáltak (*Véhes et al., 2011*). Mindezek ellenére Kárpátalja lakossága folyamatosan növekedett 1989-ig, köszönhetően az oroszok és ukránok tömeges betelepülésének.

1946 és 1989 között a Kárpátontúli terület összlakossága majdnem 500 ezer fővel növekedett, és meghaladta az 1 millió 252 ezer főt. A Beregszászi járásban 152%-os, a Munkácsiban pedig több mint 120%-os növekedés volt megfigyelhető (Szabó, 1993). Az 1959-es népszámláláskor az ukránok már a megye lakosságának 74,6%-át tették ki, míg a magyar nemzetiségűek aránya 15,8% volt (146 972 fő). A magyar nemzetiségűek között még ekkor is voltak, akik félték a szovjet hatóságok megtorlásától, így nem mindenki vallotta nemzetiségének a magyart. Ezenkívül fontos megemlíteni, hogy a görögkatolikus vallású magyarokat ukrán vagy szlovák nemzetiségűnek jegyezték be sok helyen. Tovább csökkent a német és zsidó lakosok aránya a megyében, viszont nagy mértékben gyarapodott a cigányok és románok száma, illetve aránya (Molnár D., 2013). 1959-ben közel ezer belarusz is élt már Kárpátalján, a Szernye-kistájon belül Gáton is telepítettek le néhány családot (Botlik, 2001a).

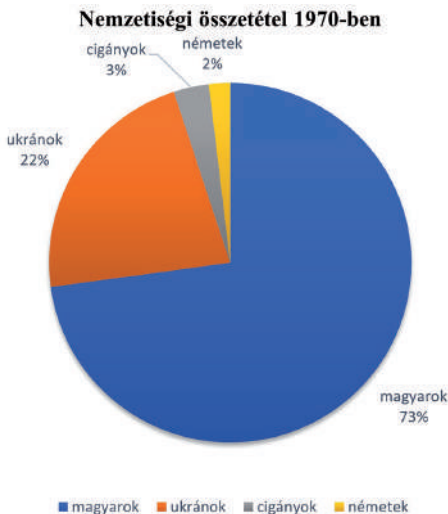
A kutatott települések összlakosságának etnikai összetétele (3. ábra) jól mutatja, hogy a megyei tendenciák a kistájon belül is érvényesültek: csökkent a magyar és német nemzetiségűek aránya, illetve nőtt az ukránoké.

3. ábra. A Szernye-mocsár menti települések összlakosságának nemzetiségi összetétele 1959-ben (Saját szerkesztés Szabó, 1993 és Botlik–Dupka, 1993 alapján)

1970-ben már túllépte az 1 millió főt Kárpátalja lakossága (pontosan 1 millió 56 ezer 799 fő). A magyar nemzetiségűek száma ebben az évben 151 949 fő volt, ami 1979-re 158 446 főre növekedett (az összlakosság

13,7%-a) (Molnár D., 2013). A kutatott települések összlakossága 2352 fővel nőtt és 18 460 főre emelkedett. A magyarok aránya nőtt a két népszámlálás között, számbelileg pedig az összes etnikum gyarapodott 1959-hez képest (4. ábra). A magyarok népességszáma közel 2 ezer fővel, az ukránoké és a cigányoké csaknem 200 fővel gyarapodott.

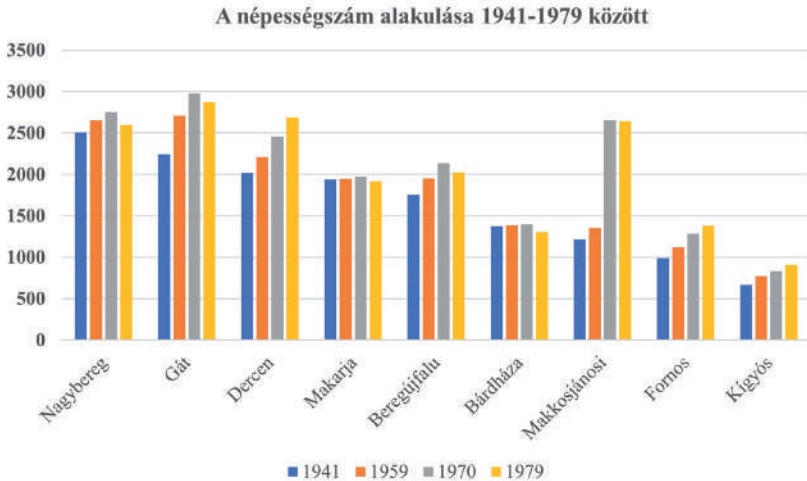
4. ábra. A Szernye-mocsár menti települések összlakosságának nemzetiségi összetétele 1970-ben (saját szerkesztés Szabó, 1993 és Botlik–Dupka, 1993 alapján)

Ami az általunk kutatott településeket illeti, Gáton 1976-ban 60 gyermek született, ami jóval magasabb, mint a halálozások száma (26 fő). 1982–1988 között a halálozások száma már sok esetben felülmúlta a születéseket, 1983-ban például 45-en haltak meg és csupán 38-an születtek a településen (Botlik, 2001a).

A felekezetiileg egységes Dercen (1989-ig 98%-a református vallású) lakosságát kutatva folyamatos növekedést figyelhetünk meg 1970-től 1984 decemberéig, majd 1986 januárjától 1993 végéig úgyszintén (1985-ben 4 fős csökkenés). A legnagyobb számú növekedés 1974-ben volt, amikor 57 született gyermekre 24 halálozás jutott (+33 fő a természetes népszaporulat) (Kopasz, 2015).

1959–1970 között a Szernye-mocsár menti települések népességén belül a magyarok aránya 1%-os növekedést mutat, ahogy a cigányoké is, viszont az ukránoknál 2%-os csökkenést figyelhetünk meg (4. ábra).

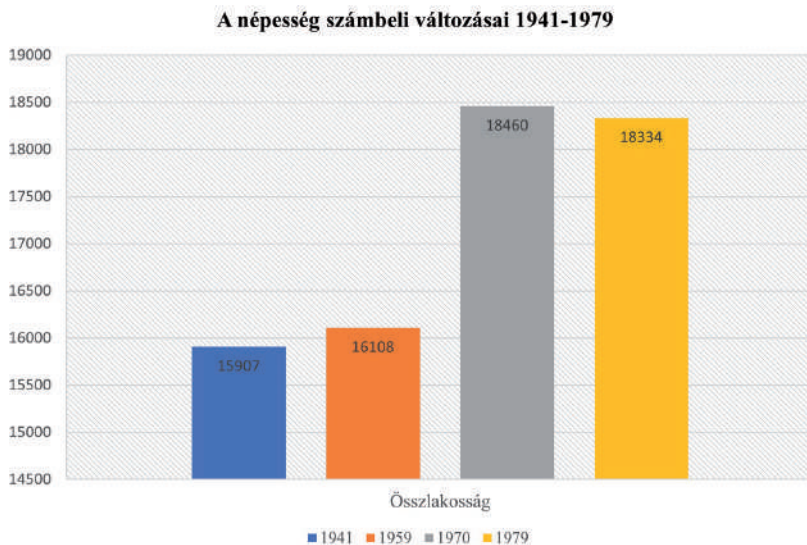
Az 5. ábra segítségével megállapítható, hogy 1941–1979 között Makarja és Bárdháza települések esetében nem történt jelentős változás a népesség számának alakulását illetően. Kígyós, Fornos és Dercen lakosszáma dinamikusan növekedett az időszakban. 1979-re a 2690 fős Dercen utolérte Nagybereget (2599 fő), a térség legnépesebb településévé pedig Gát lépett elő 2873 fős lakosságával. Nagybereg és Gát esetében 1970–1979 között némi népességcsökkenést fedezhetünk fel. Gát település népessége 1970-ig folyamatosan növekedett, ami a cigányok (200–250 fő) betelepülésének is köszönhető. Beregújfalu lakosszáma is átlépte a 2 ezres határt, bár 1970 után kisebb népességcsökkenés figyelhető meg. Szembetűnő a változás Makkosjánosi esetében, ami azzal magyarázható, hogy 1967–1993 között a társközsége, Balázsér lakosságát is ide számolták. Makkosjánosi 2640 fős lakosságával 1979-re az egykori Szernye-mocsár partján elterülő települések közül Gát és Dercen után a legnépesebbnek számított, megelőzve a 2600 fő alá csökkent Nagybereget.

5. ábra. A népességszám alakulása 1941-1979 között (saját szerkesztés a Sebők, 2024, és Botlik–Dupka, 1993 alapján)

A 6. ábra szemlélteti a kutatott települések összlakosságának számbeli változásait. Annak ellenére, hogy 1959-ben már Beregardó nélkül szerepelnek az összesített adatok (mivel 1946-tól Beregszász része az addigi

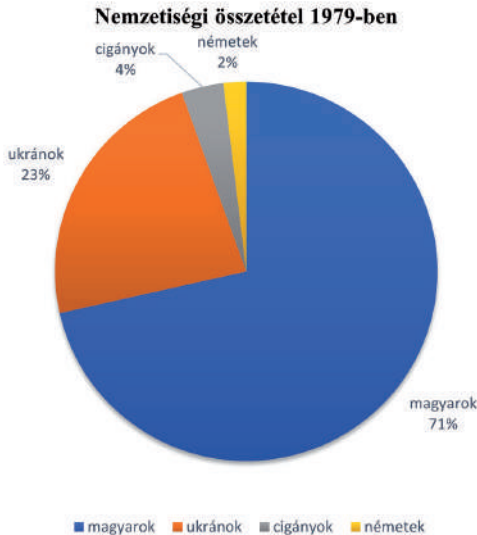
önálló község), mégis nőtt a lakosság száma. 1970-re jelentős gyarapodás figyelhető meg, amihez a pozitív népszaporulaton kívül hozzájárult az is, hogy Makkosjánosihoz csatolták Balazsér községet. 1979-ben kis mértékű csökkenés látszik a diagrammon, ami ellentétes a megyei mutatókkal.

6. ábra. A Szernye-kistáj összlakosságának számbeli változásai 1941-1979 között (saját szerkesztés a Sebők, 2024, és Botlik-Dupka, 1993 alapján)

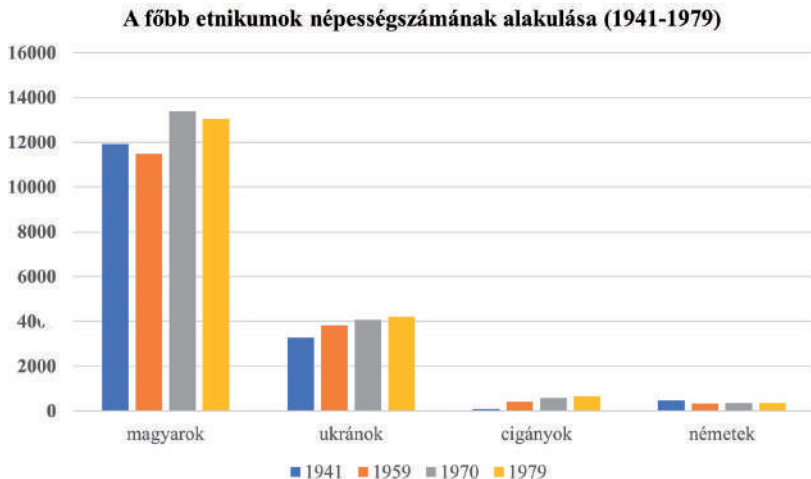
A megyei tendenciához hasonlóan az egykori Szernye-mocsár menti településeken is nőtt az ukránok száma, ahogy a cigányoké is, de a legtöbb község nemzetiségei között találhatunk már oroszokat, sőt románokat is (a betelepített moldovaiak egy része vallotta magát a román etnikumhoz tartozónak). Csökkent viszont 1941-hez képest a németek száma (1959–1979 között kis mértékben gyarapodott), és fokozatosan eltűnt a magát zsidónak valló népesség. A magyarok és ukránok után hosszú évtizedekig a németek és a zsidók alkották a legnagyobb nemzeti közösséget, 1959-re pedig már a cigány volt a harmadik legnépesebb etnikum a kistájon belül (8. ábra). A legtöbb magyar Dercenben, Gáton és Makkosjánosiban élt 1959–1979 között, míg a legtöbb ukrán Makarján, Bárdházán és Makkosjánosiban. A cigányok Gáton, Beregújfaluban és Nagyberegen éltek nagy számban,

míg Dercenben, Fornoson, Kígyóson, Makarján és Bárdházán nem találkozhattunk az etnikum képviselőivel. Ezenkívül oroszok Nagyberegen és Kígyóson vallották magukat a legtöbben, németek pedig csupán Bárdházán éltek a kutatott települések közül. 1979-ben minimális csökkenés figyelhető meg a magyar etnikumon belül (-344 fő), az ukrán, a cigány, a német és az orosz nemzetiségű népesség száma pedig valamelyest gyarapodott 1970-hez képest (7. ábra). 1970–1979 között a Szernye-mocsár menti települések népességén belül a magyarok aránya 1%-kal esett, a cigányoké és az ukránoké pedig 1-1%-kal gyarapodott.

7. ábra. A Szernye-mocsár menti települések összlakosságának nemzetiségi összetétele 1979-ben (saját szerkesztés Szabó, 1993 és Botlik–Dupka, 1993 alapján)

Láthatjuk, hogy a legnépesebb nemzetiség továbbra is a magyar volt. A II. világháború fentebb említett következményei kihatottak a magyar és a német etnikum létszámának csökkenésére is, azzal a különbséggel, hogy a magyarság száma 1959 és 1970 között ismét megnőtt, majd 1979-re valamelyest csökkent. A német nemzetiségűek száma az 1959–1979 közötti időszakban számottevően már nem változott. Az ukránok és a cigányok népességszáma 1941-hez képest dinamikus növekedést mutat 1979-ig.

8. ábra. A főbb etnikumok népességszámának alakulása a Szernye-kistáj összlakosságán belül 1941–1979 között (saját szerkesztés a Sebők, 2024, Szabó, 1993 és Botlik–Dupka, 1993 alapján)

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Botlik József, 2001: *Gát*. Száz Magyar Falu Könyvesháza. Budapest. 230 o.
2. Botlik József, 2001: *Volt egyszer egy Szernye-mocsár II.* – Honismeret, 29. évf. 6. sz. Budapest. 76–85. o.
3. Botlik József–Dupka György, 1993: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján.* - Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest. 359 o.
4. Csatáry György et al (Braun László, Csatáry György (szerk.), Császár István, Dancs György, Darcsi Karolina, Dobos Sándor, Hires-László Kornélia, Kész Barnabás, Molnár D. Erzsébet, Molnár D. István, Molnár Ferenc, Orosz Ildikó, Rác Béla, Suslik Ádám, Szakál Imre, Szamorovszkyné Nagy Ibolya, Szőlősi Nóra, Váradi Natália), 2021. *Kárpátalja története: örökség és kihívások*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, RIK-U Kiadó, Beregszász–Ungvár. 788 o.
5. Gönczy Pál, 1880: *Bereg vármegye domborzati térképe*. Elektronikus forrás. Hozzáférés módja: https://hu.wikipedia.org/wiki/Bereg_v%C3%A1rmege. Letöltés ideje: 2022. 11. 25.
6. Gönczy Pál, 1910: *Bereg vármegye közigazgatási térképe*. Elektronikus forrás. Hozzáférés módja: <http://lazarus.elte.hu/hun/maps/1910/vmlista.htm>. Letöltés ideje: 2022. 11. 25.
7. Kocsis Károly, 2001: *Kárpátalja mai területének etnikai térképe*. Magyar Tudományos Akadémia. Kisebbség Kutató Intézet. Budapest.
8. Kopasz Gyula, 2017: *A Szernye-mocsár menti települések nemzetiségi összetétele 1880 és 1910 között*. Historia est magistra vitae. Lehoczky Tivadar Helytörténeti és Néprajz-tudományi Konferencia anyagai. Ungvár–Budapest. 71–77. o.
9. Kopasz Gyula, 2015: *Dercen község demográfiai változásai 1784–2013 között*. Scientia Denique, V. évfolyam, 1. kiadás. Uzsdruk. Ungvár. 57–64. o.

10. Lizanec Péter, 1990: *Helységnevek Kárpátalján*. Ung-vidéki Hírek. 1990. december 25.
11. *Magyar Statisztikai Közlemények, 1912: A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása*, Első rész, A népesség főbb adatai. Szerk.: Dr. Vargha Gyula – Atheneum. Budapest. 880 o.
12. Molnár D. Erzsébet, 2012: *A polgári lakosság Magyarországról és a Szovjetunióhoz csatolt Kárpátaljáról történő kényszermunkára hurcolásának összehasonlító elemzése*. „Így maradtok meg hívivőnek...” In memoriam Soós Kálmán. Tanulmányok Soós Kálmán emlékére. PoliPrint. Ungvár. 256 o.
13. Molnár D. István, 2013: *A hatalmváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig* (egyetemi doktori értekezés). Debreceni Egyetem, Földtudományok Doktori Iskola. Debrecen. 142 o.
14. Molnár D. István, 2021: *Kárpátalja lakosságának területi eloszlása az újonnan kialakított közigazgatási rendszer tükrében*. Társadalomtudományi tanulmányok. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának tanulmánykötete. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszász–Ungvár. 348 o.
15. Sebestyén Zsolt, 2020: *Kárpátalja helységnevei*. Pro Print Kft., Nyíregyháza. 530 old.
16. Sebők László, 2024: *Kárpátalja településeinek etnikai és felekezeti statisztikája, 1870–2001*. Elektronikus adatbázis. Hozzáférés módja: <https://kisebbssegkutato.tk.hu/sebok-laszlo-karpatalja-statisztikaja-1870-2001>. Letöltés ideje: 2024. 01. 03.
17. Szabó László, 1993: *Kárpátaljai demográfiai adatok*. Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest. 87 o.
18. Tóth Gábor, 2008: „Az eltávolítás haladéktalanul végrehajtandó”. Deportálások Kárpátalján a második világháború idején. Műhely tanulmány 32. Budapest.
19. Vehes et al. (Vehes Mikola, Molnár D. István, Molnár József, Osztapec Jurij, Oficinszkij Roman, Tokar Marian, Fedinec Csilla, Csernicskó István), 2011: *Kárpátalja évszámokban 1867–2010*. Studia Regionalistica. Hoverla Kiadó. 388 o.

ZUBÁNICS LÁSZLÓ

A PERÉNYI CSALÁD HATALMI REPREZENTÁCIÓJÁNAK PÉLDÁI A XIV–XV. SZÁZADBAN

A XIII. századig visszavezethető Abaúj vármegyéből származó család a XIV–XVI. században meghatározó képviselője volt a magyarországi arisztokráciának, képviselői országos és udvari méltóságokat viseltek, emellett jelentős birtokokkal rendelkeztek, amelyek többsége Északkelet-Magyarországon összpontosult. A két jelentősebb ág (rihnoi és terebesi) kihalását követően az ifjabb (nyalábi) ág képviselői (Perényi Gábor királyi főkamrás – magister cubiculariorum) számára II. Ulászló király 1505. január 26-án Budán kelt oklevelében „*királynak az országba jövele óta őt és a kúriát követte, különösen pedig bizonyos követségekben teljesített szolgálatait*” elismerve neki és utódainak engedélyezte a vörös viasszal való pecsételési jogát – azaz a bárói rendhez való tartozásukat [Tringli, 2008, 345–346. o.]. A Perényiek az egyetlen olyan familia, amelynek egyelőre nem ismert olyan címadományozó, illetve rangemelő oklevele, amely az 1526 utáni időszakból származna. Ugyanakkor éppen a család nyalábi levéltárának köszönhetően (jelenleg a Magyar Országos Levéltár állományában található) igen jelentős címeres forrásanyaggal rendelkezünk. A család három ágának kiterjedt kapcsolatrendszere, illetve az általuk betöltött országos és udvari tisztségek fontossá tették a reprezentáció igényét, és ebben a családi címernek is kiemelt szerep jutott. Ebben az időszakban került a mindennapi használatba a család mindenki által ismert, kibővített, negyedelt címerábrázolása is.

A kárpátaljai köztudatban a Perényi család elsősorban Nagyszőlős városával kapcsolódik össze, azonban a család gyökereit az Abaúj vármegyei Perény községben kell keresni. A család, illetve annak első ismert képviselőjének, Orbánnak a származását a mai napig homály fedi. Komáromy András, a Perényi-levéltár egyik kutatója megjegyzi: „*Családtörténeti íróink (...) egyetértenek abban, hogy az Anjou-korszak elején feltűnő, Zsigmond uralkodása alatt magasra emelkedett és a mohácsi vész előtt három*

testvérágon virágzó Perényi nemzetség Dobosi Orbántól származik, a ki III. Endre királytól az Abauj vármegyében, Kassához közel fekvő Perény falut 1292 körül adományba kapta.” [Komáromy, 1899, 2–3. o.]. Mivel az eredeti oklevél nem maradt fenn, annak tartalmáról a szakembereknek csak feltételezéseik vannak. Ugyanakkor Komáromy szerint a Dobosi (de Dobos) nevet mindenképpen el kell vetni, mivel ez valószínűleg a későbbi genealógusok „betoldása”, ami egy Szatmár vármegyei birtok, Nagydobos tulajdonjoga kapcsán merült fel [Komáromy, 1899, 2–3. o.; Novák, 2018, 24. o.].

Orbán fiai 1316-tól kezdődően az oklevelekben következetesen Perényiként (de Purven, Pirin, Perweyn) szerepelnek, ezért valószínűsíthető, hogy az Abauj vármegyei település volt az a nemzetségi törzsbirtok, amelyet a későbbi leszármazottak közösen birtokoltak. Komáromy a Várad Regestrumban szereplő hasonló névanyag (Perven, Perrin, Perin/Perun) alapján azt feltételezi, hogy mint személy- és birtoknév – a Perényi – olyan területről származik, ahol vendégnépek (hospesek) telepedtek le. Hasonló nevű, megnevesített személlyel – Pirinnel – Szepes vármegyében találkozzunk. Hasonlóan számos feltételezés maradt fenn Orbán származásával kapcsolatban is, azaz a szakírók szerint az illető lehetett szász (német), illetve latin (itáliai) származású is [Komáromy, 1899, 4–6. old, Novák, 2018, 9, o.].

Tringli István, a Perényi-levéltár másik feldolgozója szerint [Tringli, 1992, 176. o.], bár az Orbán-fiak valamennyien a Perényi nevet viselték, sok közös dologgal nem rendelkeztek. A három ágra szakadt család tagjai más-más életpályáját futottak be, s a közös ős kivételével semmi nem kötötte őket össze. Ezért a középkor folyamán a Perényieket nem egységes, hanem három különálló családként kell vizsgálni. Ugyanezt az álláspontot osztja Novák Ádám is [Novák, 2018], aki a terebesi Perényi-ág történetét vizsgálja behatóbban.

A Perényiek birtokszerzése a kiskirályok (tartományurak) korában veszi kezdetét, első birtokuk földrajzilag az északkeleti országrész nagyura, Aba Amadé fennhatósága alá tartozott. Aba Amadé kassai meggyilkolása után, illetve a rozgonyi csatát (1312) követően a térség kis- és köznemessége Károly Róbert király mellé állt. „Perényi” Orbán fia János (*a bárói ág alapítója*) testvérel, Miklóssal együtt 1316-ban még Aba Amadé fia László szolgálatában állt, majd a Csák Máté elleni küzdelemben valamikor 1317 körül már királyi szolgálatban esett el. Az Orbán fia Jánostól származó bárói ág a történelmi szakirodalomban nyalábváriként, ifjabbként, illetve Kispe-

rényiként szerepel (ennek a képviselői élnek jelenleg is). Később szerzett birtokaik elsősorban Zemplén (Nagyida) és Ugocsa (Nyaláb és Nagyszőlős) vármegyékben feküdtek.

Orbán fia (I.) Miklós (*a rihnoi ág alapítója*) Drugeth Fülöp nádor familiárisaként futott be jelentősebb karriert mint szepesi és újvári alispán. Miklós 1319-ben a Sáros vármegyei Kabala birtokát kapta meg királyi adományba, amelyet több is követett Szepes, Sáros és Szabolcs vármegyékben. Az Északkelet-Magyarország több vármegyéjét felölelő Drugeth-tartományban Perényi Miklós igen jelentős karriert futott be: előbb udvarbíró (*iudex curie*), 1323–1327 között a nádori ítélőmesteri (*viceiudex palatini*) tisztséget is betöltötte [Zsoldos, 2017, 119–137. o.]. Később, 1329-től 1334-ig ugyanezt a tisztséget töltötte be Drugeth Vilmos nádorsága idején is. A különböző publikációk ispánként (*comes Nicolaus de Perwen*) írnak róla, sőt udvari méltóságot (étkefogó mester) is tulajdonítanak neki, azonban ez a címzés (*comes*) valószínűleg az általa betöltött ítélőmesteri tisztségnek szólt. Az oklevelek utoljára 1352-ben említik mint élő. Miklós fia Miklós már fejebb lépett a társadalmi ranglétrán, mivel bihari ispánként és sólyomkői várnagyként tűnik fel az oklevelekben. Drugeth Vilmos 1342-es halálát követően I. Lajos király felszámolja a korábbi Drugeth-tartományt, amelynek vármegyéi élére saját embereit ülteti. A Perényiek a királyné, majd a király birtokába kerülő Diósgyőr várnagyai lesznek.

Az Orbán fia (I.) Istvántól származó harmadik ágat nádori vagy idősebb ágként, illetve birtokközpontjukról terebesiként is említik. Befolyásban és vagyonban ez az ág emelkedett a legmagasabbra, a középkor végén az ország hetedik leggazdagabb családjá lett. Orbán fia Istvánnak 3 fia (Péter, Imre és András) és 1 lánya született. István fia Péter I. Lajos király udvarában futott be jelentős karriert: 1359-ben udvari lovag, később regéci és csejtei várnagy, Abaúj, Túróc és Bars vármegyék ispánja. Lajos király halálakor Árva várnagya és ispánja is egyben. Királyi szolgálata eredményeként közel 100 portányi birtokkal rendelkezett Abaúj és Zemplén vármegyékben.

A Perényiek vagyoni és társadalmi felemelkedése azonban I. (Luxemburgi) Zsigmond uralkodásának idejére tehető. A család mindhárom ágának képviselői fontos országos és udvari méltóságokat töltöttek be, illetve szolgálataik alapján jelentős birtokokat kaptak adományba. Az Engel Pál által összeállított 1301–1457 közötti világi archontológia [Engel, 2001] szerint a Perényi család tagjai közül legalább egyet mindig ott találunk az országbarók között, illetve a király közvetlen környezetében.

Sorszám:	Név:	Tisztség	Szolgálati évek	Egyéb tisztségek
Országos főméltóság				
1.	Perényi Imre	nádor (<i>palatinus, comes palatinus</i>)	(1504–1519)	Abaúj vm. ispánja
2.	Perényi Péter	macsói bán	1397, 1400–1401	Ung, Zemplén, Szatmár, Ugocsa vm. ispánja, a székelyek ispánja
		országbíró (<i>judex curiae regiae</i>)	1415–1423	
3.	Perényi Miklós	szőrényi bán	1390–1391	
4.	Perényi Imre	titkos kancellár	1405–1418	
5.	Perényi János	tárnokmester (<i>tavernicorum regalum magister</i>)	1438–1443, 1445–1458	Zemplén, Abaúj vm. ispánja
Udvari főméltóság				
6.	Perényi Miklós (rihnói)	főlovászmester (<i>agazonum regalum magistri</i>)	1417–1420	a kunok és jászok bírája
7.	Perényi Miklós (pataki)	főlovászmester (<i>agazonum regalum magistri</i>)	1420–1428	Máramaros, Trencsény, Zemplén, Nyitra vm. ispánja, a Vág folyó kapitánya
8.	Perényi Miklós	főpohárnok (<i>pincenarum regalum magister</i>)	1387–1390	diósgyőri várnagy, Abaúj és Zemplén vm. ispánja
9.	Perényi János	főpohárnok (<i>pincenarum regalum magister</i>)	1390–1396	Abaúj vm. ispánja
10.	Perényi Imre	főpohárnok (<i>pincenarum regalum magister</i>)	1397–1404	Abaúj, Borsod vm. ispánja
11.	Perényi István	étékfogómester (<i>dapifenorum regalum magistri</i>)	1431–1437	Zemplén vm. ispánja
12.	Perényi János (idősebb)	étékfogómester (<i>dapifenorum regalum magistri</i>)	1431–1437	Zemplén vm. ispánja
13.	Perényi Miklós (krompachi)	étékfogómester (<i>dapifenorum regalum magistri</i>)	1437	

A Perényiek országos és udvari tisztségeik mellett egyszerre több vármegye ispáni tisztségét is betöltötték, ugyanakkor folyamatossággal elsősorban Abaúj, Zemplén, Ugocsa és Máramaros esetében találkozhatunk. Ez valószínűleg azzal is magyarázható, hogy birtokaik nagy része is ezekben a vármegyékben feküdt. Emellett a család egyes tagjai ispáni tisztséget töltöttek be Szepes, Sáros, Szatmár, Trencsén, Ung megyékben, illetve a székely ispán feladatait is ellátták. A Perényiek közül többen is fontos szerepet játszottak a Zsigmond uralma elleni felkelések leverésében,

Magyarországi uralmának megszilárdítását követően I. Zsigmond figyelme a hagyományos Luxemburg-örökség megszerzése felé irányult – ennek érdekében 1410-ben római királynak választotta meg magát. A birodalmi ügyek intézése keretében Zsigmond (és szűkebb környezete) több alkalommal elhagyta Magyarországot. 1412 és 1419 között előbb Észak-Itáliában tartózkodott, ahol az egyházszakadás felszámolása érdekében folytatott tárgyalásokat, majd diplomáciai erőfeszítései eredményeként 1414 novemberére egyetemes zsinatot hívtak össze Konstanz birodalmi városába. A zsinatot megelőzően Aachenben megkoronázták római királlyá. A konstanzi zsinaton a király és kísérete 1414 decembere és 1415 júniusa között tartózkodott, majd 1415 nyarán az aragóniai Perpignanban folytatott tárgyalásokat. 1416 tavaszán VI. Károly francia király meghívására érkezett Párizsba, ahol közvetítő szerepet vállalt az angolok és franciák között kiújuló százéves háborúban, majd augusztus 16-án Canterburyben V. Henrik angol uralkodóval lépett egyezsége [Bárány, 2004, 1346–1361. o.]. 1417. január 27-én ért újra Konstanzba, ahol megválasztásra került a katolikus egyház új egyetemes pápája, V. Márton. Luxemburgi Zsigmond következő jelentős külföldi utazására 1430 nyarán került sor. Előbb birodalmi gyűlést tartott Nürnbergben, majd 1431 novemberében Milánóban Itália királyává koronázták. Császári koronázására 1433. május 31-én került sor a római Szent Péter székesegyházban. 1433 októbere és 1434 májusa között a bázeli zsinaton tartózkodott. A fennmaradt iratok tanúságai szerint az aacheni koronázáson (terebsi) Perényi Imre (Péter fia) titkos kancellár és (pataki) Perényi Miklós (Miklós fia) lovászmester vettek részt. A konstanzi zsinaton (terebsi) Perényi János (Imre fia), (terebsi) Perényi Imre (Péter fia) titkos kancellár, terebsi Perényi István (Imre fia), (pataki) Perényi Miklós, (rihnoi) Perényi Miklós lovászmester, (nyalábi) Perényi Péter országbíró. A római császári koronázásra (terebsi) Perényi István (Imre fia) asztalnokmester kísérte el a királyt.

A magyar arisztokrácia képviselői európai „körútjaik” során nem csupán megismerkedtek az ottani kulturális értékekkel és reprezentációs formákkal, de azok nagy részét át is vették. Ezek között fontos szerepet játszottak a címerek mint az udvari és lovagi kultúra elengedhetetlen kellékei. A magyarországi heraldika kialakulása és fejlődése az Anjou-királyok uralkodásához köthető, az első ismert oklevelet 1326-ban adta ki Károly Róbert. Azonban az első olyan oklevelet, amely teljes egészében ábrázolta is az adományozott címet, Zsigmond király kancelláriája állította ki 1398. október 16-án. A XIV. század végén a külföldi kancelláriák színes armálisokat kezdtek el kibocsátani, ezeket hamarosan Magyarországon is átvették. Az ilyen típusú oklevelek tömeges kibocsátása 1414-től kezdődött meg, amikor Zsigmond mint római király, magyar kísértével jelent meg a konstanzi zsinaton. A zsinat ülései között lovagi tornák folytak, s a magyar nemesség sem akart lemaradni a reprezentáció terén kortársaitól. A zsinaton jelen lévő magyar főurak címereit számos címeralbumban rögzítették. Az egyik ilyen a Richental-kronika [Jékely, 2014., 357–372. o.], amelyben több magyar főúri címer is helyet kapott. Ugyanezek a címerek láthatók Conrad Grüneberg címergyűjteményében is. A konstanzi zsinaton feltűnő címereket mutatja be a Livro de Arautos néven ismert portugál kódex is [Jékely, 2014., 357–372. o.]. Ebben a Perényi család tagjai közül négynek a címere is megtalálható.

A Perényi család címerének eredete mindmáig ismeretlen. A klasszikus címertani leírás szerint a címerkép egy képzeletbeli lényt, a sasembert ábrázolja. Bárczay Oszkár, a *Heraldika kézikönyve* című munkájában így ír: „*A Sasember (Adlermann) rendkívül ritka alak. A Pera-család két szárnyas láb közötti szakállas férfifejet ábrázoló címerét Seyler unicumnak mondja. Nálunk e címerkép a Perényiek címerében látható.*” [Bárczay, 1897., 152–153. o.]. Feltételhezhető – a jelentős hasonlóság miatt –, hogy a Perényiek őse, Orbán valamilyen rokonságban állhatott a karinthiai Pera családdal. Az eredeti címer „*kék mezőben, arany leveles koronában, két fölfelé álló, fekete tollas, vörös saskarom közt természetes emberfej, fekete hajjal, ferde, hosszú, hegyes szakállal és farkocsba font fekete hajjal. Sisakdísz az alak.*” Ez az címerábrázolás látható a kassai Szent Erzsébet-dóm szentségházán is, amelyet Csoma József írt le. Itt 17 címer, köztük a Perényi család jelképe is látható: „*Perényi címer, két pajzsban liliomos koronán, terpesztett lábbal álló, balra néző, kiterjesztett szárnyú, hosszú farkú, feketén fegyverzett fekete madár alak, hosszú szakállú emberfejjel.*” [Csoma, 1889., 22. o.]. Mint Csoma József megjegyzi, a címer leírásának eltorzítása annak köszönhető, hogy annak leírói nem ismerik/értik az

eredeti címeralak (esetünkben a sasember) jelentését. Ez a szakértői megjegyzés arra vezethető vissza, hogy Magyarország családörténetét és címereit bemutató munkájában Nagy Iván is hibás (torz) leírást közöl: „*Czímere – mint följebb a metszvény ábrázolja – négyfelé osztott paizs, az 1. és 4-ik vörös udvarban koronán koronás emberfejú és derekú, halfarkú szárnyas szirén vagy szörny áll; a 2. és 3-ik kék udvarban koronás oroszlán hátulsó lábain ágaskodik. A paizsra dölve – legalább Perényi Imre nádor korában – egy szárnyas nemtől találunk*”. [Nagy, 1862., 237. o.]. Ugyanerre az általános tévedésre utal a gyöngyösi címeres albumot bemutató tanulmányában Fejérpataky László is, aki megjegyzi: „*Alig van címer, melynek – igaz – sajátos és könnyen félreismerhető ősi alakja meg nem értés miatt annyi változatot, sőt merőben eltérő ábrázolást mutatna föl, mint a Perényieké. Az ősi alakból (kék mezőben arany leveles koronán, két aranykarmú, fekete, felfelé álló tollú sasszárny közt egy jobbra fordult hajfonatos emberfő, haránt, előre lecsüngő hegyes szakállal), a bárói címerben koronás szárnyas fűrén, a leírásban pedig vörös madár lett emberi arczczal*” [Fejérpataky, 1888, 177. o.].

A fentiekből kiindulva megállapíthatjuk, hogy az általunk leírt klasszikus (ősi), illetve bővített címer a két heraldikailag helytálló változat. A klasszikus ábrázolások köszönnek vissza a már említett, a konstanzi zsinaton készült címerkönyvekben, azzal a különbséggel, hogy azokban a címeralak (sasember) lebegő – azaz a pajzsban nincs nyitott aranykorona. A későbbiekben ez a címer a terebesi és a nyalábi (bárói) ágnál négyosztatúvá módosul: „*az ősi, jobbra forduló címer az 1. és 4. mezőben látható, amelyet a 2. és 3. vörös mezőben koronás (vagy korona nélküli) jobbra forduló, fegyverzett arany oroszlán egészít ki*”.

A Perényi család terebesi ágának történetét feldolgozó dolgozatában Novák Ádám megállapítja, hogy 1458-ig a címeralak a Perényiek esetében egységesnek tekinthető, az alapvető változás az oldalcserében (a címeralak fordulása) tapasztalható. A Perényi címer további módosulása Perényi Imre nádorhoz kapcsolódik, aki 1515-ben egyik előkészítője volt a Habsburg-Jagelló családi szerződésnek. A szerződés értelmében Lajos magyar és cseh trónörökös eljegyezte Habsburg (I.) Miksa császár unokáját, Máriát, míg Jagelló Annát az egyik fiúunoka feleségéül szánták. Egyes kutatók szerint Perényi csupán aláírását követően szerzett tudomást a szerződés titkos pontjairól, s Pozsonyban a rendek nevében tiltakozott a király előtt. A nádor „jósándékának” biztosítása érdekében II. Ulászló Siklós várát és uradalmát adományozta neki, míg Miksa császár 1517. szeptember 27-én Badenben

kelt oklevelével a Szent-Római Birodalom hercegi rangjára emelte. A császári oklevél tovább bővítette a Perényi-címet: „Az ősi családi címerkép a szív pajzsban került elhelyezésre, az 1. és 4. vörös mezőben jobbra forduló koronás, fegyverzett arany oroszlán látható, a 2. és 3. vörös mezőben koronát tartó arany hárpiák (griffek), amelyek nyakában átvett, ezüst színű szalagon – mindkét oldalon – az MCMM (Maximi caesaris Maximilitiani munus) felirat olvasható. Pajzstartó: angyal – drágakövekkel díszített arany köntösben. Sisakdíszek: jobboldali: balra forduló arany oroszlán; baloldali: jobbra forduló, koronát tartó arany griff. Címertakaró: mindkét oldalon vörös-kék színű foszlány. Ugyanakkor maga Perényi Imre ezt a címet hatalmi jelképein (nádori pecsétjében) soha nem használta.

A hatalmi reprezentáció egyik fontos eleme a címerek alkalmazása a pecséteken. A XIV. század második feléig olyan jelképekkel, amelyeket napjainkban is címernek tekinthetünk, kizárólag a főurak rendelkeztek, közülük is azok, akik magas közjogi méltóságot (nádor, országbíró, vajda, bán) viseltek, s mint ilyenek saját pecsétjükkel megerősített (bírói) oklevelet adhattak ki. Ezek a pecsétek három csoportra oszthatók:

- 1) a pecséteken saját nemzeti jelképüket vagy címerüket használták, s a betöltött hivatal csak a pecsét felirata jelölte;
- 2) egyesítették családi címereiket az államhatalom jelképeivel;
- 3) családi címereik helyett az államhatalom jelképeit alkalmazták.

Az országos tisztségeket betöltő Perényiek az első csoportba sorolható pecséteket használtak, ahol a pecsét a családi (egyszerű vagy bővített) címet ábrázolta, a tisztségre pedig a latin nyelvű felirat utalt. A Magyar Országos Levéltár állományában számos ilyen oklevél található, a jó állapotban fennmaradt pecsétek közül néhány:

– Perényi Péter macsói bán, székely ispán (később országbíró) pecsétje (1393-ban használt).

– Perényi János (Imre fia) tárnokmester (harmadik) pecsétje (1439-ben készült), leírása szerint: „Kör alakú mezőben külön folytonos vonallal elválasztott, háromkaréjos tükrös, benne jobbra néző csőrösisakon sisakdíszként álló, jobbra néző családi címeralak, a sisak két oldalán a sisaktakaró levélindás foszlányaival. A karéjok töréspontjaiban csillagdíszítés. A két oldalról folytonos vonallal határolt, gótikus minuszkulás körirat: [+] s(igillum) • iohannis • de • peren • magistri • tauarnicor(um)”.

– Perényi János (Imre fia) tárnokmester (negyedik) pecsétje (1452-ben használt), leírása szerint: „Kör alakú mezőben háromágú koronán álló,

jobbra néző, családi címeralak. A mindkét oldalon folytonos vonalkerettel határolt, gótikus minuszkulás körirat: s(igillum) • iohannis • de • peren • magistri tauarnicor(um).”

– Perényi Imre nádor pecsétje egy 1505-ös oklevelén, illetve gyűrűpecsétje egy 1517-es oklevelén. Mindkét pecsétlenyomaton a negyedelt, oroszlános címerábrázolást látjuk, címertartóként angyal szerepel kereszttel a fején. Körfelirat: „*S D EMERICI * DE PEREN * COMITIS ET PALA * RE VN*” (Perényi Imre ispán úr, a Magyar Királyság nádorának pecsétje).

A korábban is használt reprezentációs elemek (pecséthasználát) mellett valószínűleg európai hatásra jelennek meg Magyarországon a címerek a sírköveken, illetve az épületek különböző díszítő elemein. Ebből az időszakból számos vörösmárvány sírfedőlapot ismerünk, amelyek tulajdonai között jelen vannak a Perényi család tagjai is:

– Perényi (II.) Imre titkos kancellár sírköve. A sírkő egy nagyobb és egy kisebb töredéke 1969-ben került elő a felsőnyárádi pálos kolostor romjai közül. Anyaga vörösmárvány, jelenleg a miskolci Hermann Ottó Múzeum kőtárában található: betűtípusa gótikus minuszcula (egy nagy kezdőbetűvel).

– Perényi (II.) István asztalnok sírköve. Valószínűleg a felsőnyárádi kolostorban helyezték el, jelenleg a rudabányai református templom keleti falába beépítve látható. Alsó része a körirattal hiányzik. Anyaga vörösmárvány, betűtípusa gótikus minuszcula (három nagy kezdőbetűvel).

– Perényi (II.) János asztalnokmester 1438–39-ben készült sírköve. Anyaga vörösmárvány, betűtípusa gótikus minuszcula (11 db nagy kezdőbetűvel). Jelenleg a tőketerebesi római katolikus templomban található.

Mindhárom sírfedőlap a hagyományos Perényi-címert ábrázolja – ötágú, liliomos koronából kinövő, jobbra néző, karmos madárlábú sasszárnyakból kitekintő szakállas férfi profilja, hátranyúló hajfonattal. Perényi (II.) István asztalnokmester sírkövén a Sárkány-rend mellett az aragóniai Kanna-rend emblémája (kétfülvű kanna három szál virággal) látható, míg (II.) János esetében ezek egy újabb jelvénnel, a Lancaster-ház jelvényével, az ún. SS-lánccal vagy-gallérral egészülnek ki. Az utóbbiakat az udvari főméltóságok királyuk kíséretében Aragóniában, illetve Angliában kapták az ottani uralkodóktól.

Az elmúlt évek régészeti feltárásai során számos új lelet került napvilágra, amelyek között a Perényi család emlékei is jelen vannak.

Az abaújházi református templom 2008–2009-es feltárása során egy tufából készült, a Perényi-címert ábrázoló sírkő került elő, amely felirata

szerint Perényi Péternek állít emléket, aki 1403. június 26-án hunyt el. A feltárást végző régészek feltételezik, hogy a sírkő Perényi Péter országbíró, székely ispán sírjának megjelölésére utólag készülhetett, a 15. század második felében, s a kőfaragó tévedésből kihagyta róla az évtizedekre utaló számot. Szövege: „*hic est sepultus magnificus vir dominus petrus de pereen feria VI p(ro)xi(m)a ante festum visitat[i]o[n]is anno domi[ni] 14tercio.*” [Rácz, Héczey-Markó, 2013., 3. o.]

A másik hasonló lelet a királyházai Nyalábvár 2015. évi régészeti feltárása során került elő. Az Ihor Prohnenko és Zsilenko Mária által készített leírás szerint „*az I. horizont alatti rétegből származik egy nem túl nagy méretű, de masszív (60,02 kg) vörös márvány, valószínűleg egészalakos sírkő felső negyedének két részre hasadt töredéke*”. A különböző hasonló síremlékekkel összevetve a szakértők arra a feltételezésre jutottak, hogy a nyalábvári Perényi-sírkő valószínűleg a XV. század utolsó évtizedeiben készülhetett, amelynek mintái a királyi szobrászműhelyben készült darabok lehettek.

A Perényi-címer, mint hatalmi reprezentációs eszköz, visszatérő ábrázolás a család birtokközpontjainak épületein: a sárospataki várban, a siklósi várban, illetve a királyházi Nyalábvárban. Ezek elsősorban az épületek homlokzatain, faragott oszlopdíszeken, illetve kandallópárkányokon és kályhacsempéken köszönnek vissza. Többségükben az ősi, egyszerűbb címerábrázolást használják, Perényi Imre nádor négyesosztatú címerei az új birtokadományokon (Sárospatak és Siklós) tűnnek fel elsősorban. A siklósi várban a különböző átalakítások ellenére fennmaradt egy itáliai kőfaragók által készített címer, amely bőségszarvas göndör hajú ifjút ábrázol a Perényiek címerével és az 1515-ös évszámmal. A vésett feliratból ennyi maradt fenn: *EMERICUS DE PERE /// ABAWIVARIENSIS REG///*. Szövegkiegészítéssel: *Emericus de Perényi Comes Comitatus Abaujvariensis, Regnum Hungariae Palatinus. (Perényi Imre, Abauj vármegye örökös ispánja, Magyarország nádora)*. A siklósi vár másik fontos emléke a sötét mészkőből faragott címeres és vésett feliratú kandalló. A hagyományos Perényi-címer alatt az alábbi felirat található: *MILIT DEUS MISERICORDIAM SUAM SUPER ME ETORIPUIT ME DE MEDIOCATULI LEORUM DORMIVI CON TURBATUS. (ISTEN KÜLDÖTTE MEGMUTATTA IRGALMÁT IRÁNTAM. AZ OROSZLÁNOK KÖZÖTT ALUSZOM ZAVARTALANUL)*

FORRÁSOK

PUBLIKÁLATLAN:

Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО1). Сімейний фонд баронів Перені. Копія декрету короля Угорщини Максиміліана про дарування почесного звання і титулу барона королівському наміснику Емеріху Перені і його спадкоємця, Ф. 60. оп. 1. Спр. 7. 1 арк.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (a továbbiakban MNL OL 1), P 537. A Perényi család levéltára. A család egészét érintő iratok. Rokon családok (Szaniszlóffy, Báthory, Czobor, Kállay) iratai, 1553–1852.

MNL OL (2), P 1963. A Perényi család levéltára. Birtokjogi és birtokgazdálkodási iratok, 1541–1882.

MNL OL (3), P 1967. A Perényi család levéltára. Családtagok iratai, 1539–1863.

MNL OL (4), P 1968. A Perényi család levéltára. Országos jelentőségű iratok, 1633–1869.

MNL OL (5), P 1969. A Perényi család levéltára. Missilesek, 1612–1875.

MNL OL (6), P 1971. A Perényi család levéltára. Rokon és idegen családok (Báthory, Csáky, Czobor, Forgács, báró Horváth, gr. Károlyi, Kornis, Kosztruba, Maksay, báró Sztójka, Huszár, Thurzó) iratai, 1529–1845.

PUBLIKÁLT:

A Perényi család oklevéltára, 2008. Közzéteszi Tringli István. Budapest: Magyar Országos Levéltár – MTA Történettudományi Intézet, 509 o.

C. Tóth, Norbert, 2006. *Ugocsa megye hatóságának oklevelei 1290–1526*. Budapest: A MTA–MOL Zsigmondkori Oklevéltár Kutatócsoport kiadványa, 123 o.

SZAKIRODALOM:

Acsády, Ignác, 1897. *Régi magyar birtokviszonyok 1494–1598. Értekezések a Történelemtudományok Köréből* XVI. kötet. Budapest: MTA, 81–148. o.

Bárány, Attila, 2004. *Zsigmond király 1416-os angliai kísérete*. Aetas 19., 3–4. szám, 5–30. o.

Bárány, Attila, 2019. *Zsigmond „utazó” kísérete Aachentől Rómáig (1414–1433)*. A magyar arisztokrácia társadalmi-közéleti kapcsolatai és szerepvállalása. Debrecen: Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, 9–50. o.

Bárczay, Oszkár, 1897. *A heraldika kézikönyve*. Bp., 508 o.

Csatáry, György, 1993. *Levéltári kalászatok*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 215 o.

Csergheő, Géza, Csoma, József, 1888. *A Perényiek középkori síremlékei*. Archaeologiai Értesítő Új folyam 8., 4. füzet, 295–303. o.

Csoma, József, 1889. *A kassai dóm szentségében lévő címerek*. Turul 7., 21–26. o.

Engel, Pál, 2001. *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. Középkori magyar adattár. (PC CD–ROM). Bp.

Fallenbüchl, Zoltán, 1988. *Magyarország főméltóságai*. Budapest: Maecenas Kiadó, 159 o.

Horváth, Sándor, 1908. *Adatok a Perényi család történetéhez (1440–1450)*. Magyar Történelmi Tár, 1908., 1–11. o.

Jékely, Zsombor, 2014. *Címerkönyvek és címereslevelek: magyar nemesi címerek a konstanzi zsinat idején*. „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”. Tanulmányok

a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából (szerk.: Bárány Attila, Pósan László). Debrecen: Printart-Press Kft., 355–370 o.

Kobály, Ilona, 1999. *A Perényi család kézírathagyatéka a Kárpátaljai Honismereti Múzeumban*. Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 204 o.

Kobály, Ilona, 2001. *A Perényi család kézírathagyatéka a Kárpátaljai Honismereti Múzeumban*. Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv, Nyíregyháza, 15. évf., 199–204. o.

Komáromy, András, 1894. *Nyalábvár és uradalma*. Századok, 28. sz., 492–519 o.

Komáromy, András, 1895. *A báró Perényi család levéltárából (1603–1699)*. Magyar Történelmi Tár., 506–523., 677–699. o.

Komáromy, András, 1896. *A báró Perényi család levéltárából (1603–1699)*. Magyar Történelmi Tár. 63–84., 437–457., 689–717. o.

Komáromy, András, 1899. *A Perényiek a mohácsi vész előtt. Családtörténeti Értesítő*. 1., 2.o.

Komáromy, András, 1900. *A báró Perényi család levéltárából (1420–1571)*. Magyar Történelmi Tár., 119–134. o.

Komáromy, András, 1901. *Perényi-féle ingóságok leltára 1569-ből*. Magyar Történelmi Tár, 588–597. o.

Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén (szerk. Maksay Ferenc), 1990., Budapest: Akadémiai Kiadó, I. kötet, 571 o.

Magyarország főispánjainak története 1000–1903 (szerk.: Medgyesi Somogyi Zsigmond), 1902. Budapest, 256 o.

Nagy, Iván, 1862. *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. IX. kötet (P–R). Pest: kiadja Ráth Mór, 852 o.

Novák, Ádám, 2014. *A sasember fia. Egy főúri család és familiája Luxemburgi Zsigmond kíséretében*. „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”. Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából (szerk.: Bárány Attila, Pósan László). Debrecen: Printart-Press Kft., 385–400 o.

Novák, Ádám, 2015. *Egy felső-magyarországi bárói család birtoklástörténete 1465-ig. A terebesi Perényiek*. Agrártörténeti Szemle. 56., 1–49. o.

Novák, Ádám, 2018. *A terebesi Perényi család familiárisi hálózata: különös tekintettel a Zsigmond-korra*. Középkortörténeti tanulmányok 10.: A X. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2017. június 7–9.) előadásai. Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 183–208. o.

Novák, Ádám, 2019. *Gondolatok a magyar arisztokrácia reprezentációjáról: pecséthasználat és rezidencia a késő középkorban*. Honismeret, 66–71. o.

Novák, Ádám, 2020. *A terebesi Perényi család története a 15. század közepéig*. Debrecen: DE–FIK „Magyarország a középkori Európában” Kutatócsoport (NKFIH-1150-6/2019) és a Printart-Press Kft, 289 o.

Prohnenko I., Mojszesz V., Zsilenko M., 2013. *Kárpátalja középkori és kora újkori várainak kutatása*. A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve LV. Nyíregyháza, 203–250. o.

Prohnenko, Ihor, Zsilenko, Mária, Buzás, Gergely, 2016. *A nyalábvári Perényi-sírkő*. Archaeologia-Altum Castrum Online. Visegrád: Mátyás király Múzeum. 25 o.

Rácz, Miklós, Hécey-Markó, Ágnes, 2013. *Egy különös középkori sírkő Abaujváron*. Archaeologia-Altum Castrum Online. Visegrád: Mátyás király Múzeum. 6 o.

Szabó, István, 1994. *Ugocsa megye*. Budapest–Beregszász: Hatodik Síp Alapítvány–Új Mandátum Kiadó, 271 o.

Tringli, István, 1992. *Hunyadi Mátyás és a Perényiek*. Levéltári Közlemények, 63. (1-2.), 175–192. old.

Ur és paraszt a magyar élet egységében (szerk.: Eckhardt Sándor), 1941. Budapest: Budapesti Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegylete, Bölcsészeti Karának Magyarágtudományi Intézete, 222 o.

Zubánics, László, 2010. „Perli-e még ezt a hont más?” *Ezer évig tényleg nem volt itt semmi? Vagy mégis?! Honismereti tanulmányok.* Ungvár: Intermix Kiadó, 260 o.

Zubánics, László, 2015. *Világok végein. Északkelet-Magyarország a XVI–XVIII. században: politika, gazdaság, kultúra.* Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 156 o.

Zubánics, László, 2016. *Vitézi végek dicsérete. A nemesség szerepe a XVI–XVIII. századi Északkelet-Magyarország társadalmi fejlődésében.* Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 292 o.

Zubánics, László, 2020. *Múlt tükrében elmerengve... Északkelet-Magyarország mindennapjai a XVI–XVIII. század fordulóján.* Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 357 o.

Zsoldos, Attila, 2017. *A Druget-tartomány története 1315–1342.* Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete, 306 o.

Міговк, Р., 2013. *Королівський замок «Ньолаб» у дзеркалі джерел (1262 – 1515).* Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Історія. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», Вип. 1 (30), С. 159–162.

Міговк, Р., Зубанич, Л. (2023). *Розвиток міст Лампертсас і Севлюш у Середньовіччі.* Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія, (2 (49)), С. 66–77.

Однороженко, О., 2011. „*Marchia Ruthenorum*” *Угорського королівства.* Українська (руська) еліта доби Середньовіччя і раннього модерну. Київ: Темпора, С. 417.

Прохненко, І., Жиленко, М., Мойжес, В., 2016. *Королівський замок Нялаб.* Вісник Інституту археології, Львів, Вип. 11, С. 123–154.

Прохненко, І., Жиленко, М., 2018. *Дослідження замків Закарпаття археологічною експедицією Ужгородського національного університету.* Археологія, № 3, С. 107–125.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

(2025. JANUÁR)

ELISMERÉSEK

* A 2024. évi *Magyarság Háza-díjat* **Gál Natália**, a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház társulatának tagja vehette át. Az elismerést **dr. Szilágyi Péter** nemzetpolitikáért felelős helyettes államtitkár és **dr. Csibi Krisztina**, a Magyarság Háza igazgatója adta át.

* Ünnepeles keretek között adták át a *Kultúra Lovagja* címeket január 18-án Budapesten a Stefánia Palotában. A Falvak Kultúrájáért Alapítvány és a civilszervezetek nemzetközi közössége által szervezett 29. Magyar Kultúra Napja Gálán két kárpátaljinak is odaadományozták a címet. A kitüntetésben **Nagy Béla**, a Kárpátaljai Református Egyház világi főjegyzője és **dr. Zubánics László** történész, az UMDSZ és a KMMI elnöke, az UNE UMOTI Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék vezetője részesült.

* A magyar kultúra napján a beregszászi Európa–Magyar Házban

megrendezett Értelmiségi Fórumon oklevelek és díjak átadására került sor.

* *Együtt Nívódíjban* részesült **Kovács Sándor** Magyar Örökség díjas honismereti szakíró. Laudációt mondott: **Vári Fábián László** Kossuth- és József Attila-díjas költő, a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának vezetője, az *Együtt* szerkesztőbizottságának elnöke.

* Az *Anyanyelvápolók Szövetségének oklevelét* **dr. Pomozi Péter** nyelvtörténész, író, a Magyarságkutató Intézet Magyar Nyelvtörténeti Kutatóközpont igazgatója, az Anyanyelvápolók Szövetségének alelnöke, a NKE NITK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék tanszékvezetője a következő személyeknek nyújtotta át:

Maha László pedagógus, a Csapi 2. Számú Széchenyi István Líceum igazgatója;

Mihalovics Attila pedagógus, a Munkácsi Szent István Római Katolikus Líceum igazgatója;

Schink István pedagógus, a Munkácsi 3. Számú II. Rákóczi Ferenc Középiszkola igazgatója;

Sz. Kárpáthy Kata író, költő, újságíró, a Kárpátalja.ma hírportál munkatársa;

Becske Adrienn zenepedagógus, kultúraszervező, a Viski Fricskák zenekar művészeti vezetője.

* A *Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet oklevelét* **dr. Zubánics László**, a KMMI elnökétől átvette:

Magyar Árpád István festőművész (Kijev), a Modus Coloris Nemzetközi Civil Akadémia vezetője;

Babják Edit, a Beregszászi Városi Tanács Oktatási és Kulturális Főosztályának vezetője;

Marosi Anita, a Bendász István Görögkatolikus Könyvtár és Levéltár vezetője;

Gál Natália, a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház társulatának tagja.

* **Ljah Sándor**, a Kárpátaljai Megyei Katonai Közigazgatás nemzetiségi kérdésekkel és vallásügyekkel foglalkozó főigazgatóságának vezetője az Ukrajnai Etnopolitikai és Vallásszabadság Állami Szolgálatának oklevelét **Viktor Jelenszkij** elnök nevében adta át a magyar közösség három képviselőjének: **dr. Dupka György** történésznek, a MÉKK elnökének és a KMMI igazgatójának, **dr. Tóth Mihály** alkotmányjogásznak, **dr. Tarpai Józsefnek**, a

Kárpátaljai Magyar Nagycsaládosok Egyesülete elnökének.

* Az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség 2025-ben új díjat alapított azok munkájának elismerésére, akik sokat tettek vagy tesznek a kárpátaljai magyar közösség megmaradásáért. A díj egy oklevélből és egy bronzszoborból áll. A szobor tervezője **Igor Bródi** építészmérnök. A magyar Kultúra napja alkalmából került átadásra az első *Drugeth Fülöp-díj* Ungváron, amelyet **dr. Grezsa István**, a Kárpátaljai Szövetség elnöke, a Miniszterelnökség korábbi miniszteri biztosa vehetett át a kárpátaljai magyarság szülőföldjén való boldogulásának elősegítése és intézményhálózatának bővítése terén kifejtett köztevékenysége elismeréseként.

A díjat **dr. Zubánics László**, az UMDSZ elnöke és **dr. Spenik Sándor**, az UMDSZ UMNT elnöke nyújtotta át a kitüntetettnek.

* Kihirdették a *Média a Csáládért-díj* győzteseit január 23-án Budapesten. A díjra jelölt online és nyomtatott cikkekre a korábbi évekhez hasonlóan a közönség is szavazhatott. A magyarországi megjelenések közül **Nyíri Kata** *Esélyt adók* című, a Magyar Katolikus Rádióban elhangzott összeállítását, a határon túli jelöltek sorából **Varga Brigitta** *Holtomiglan, holtodiglan* című, a *Kárpáti Igaz Szó* online felületén

megjelent írását és videóriportját tartották közönségdíjra érdemesnek az olvasók.

* A pécsi Német Kör a 80. évforduló alkalmából a Kárpátaljáról lágerekbe hurcolt civilekre emlékezett. A rendezvény befejező részében **Burján István** főmuzeológus **dr. Bokor Béla** kuratóriumi elnök nevében a pécsi székhelyű Határonkon Túli Magyarorsáért Alapítvány megalakulásának 30. évfordulója alkalmából díszoklevelet nyújtott át **Dupka György** írónak, a MMI szerkesztőjének „a több évtizedes barátságért, az egymás iránt vállalt felelősségből fakadó és az összetartást erősítő közös célok megvalósításáért, a magas színvonalú együttműködésért.”

* A közéletben, a kultúrában, valamint a közösségért végzett aktív tevékenységéért Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye *Civil Díjával* tüntették ki **Váradi Enikő** néptáncost, néptáncpedagógust, újságírót, aki a Sodró együttes vezetőjeként, a Rezeda Folkműhely igazgatójaként, a Kárpátalja Néptáncegyüttes ügyvivőjeként, a Hagyományok Háza Hálózat kárpátaljai munkatársaként, a Visk Jótékonyági Alapítvány ügyvezető igazgatójaként, valamint a *Kárpátalja* hetilap újságírójaként is tevékenykedik.

Gratulálunk a díjazottaknak!

FONTOSABB ESEMÉNYEK, RENDEZVÉNYEK

JANUÁR

* Petőfi Sándor, a magyar nép lánglelkű költője születésének 202. évfordulója alkalmából Magyarország Ungvári Főkonzulátusa szervezésében szűk körű, csöndes koszorúzásra került sor az ungvári Petőfi-emlékhelyeken. A Petőfi-szobornál ezúttal **Bacsikai József** ungvári főkonzul és **Csismadia Alexandra** konzul, **dr. Dupka György** történész, MÉKK-elnök és **Dupka Nándor**, MÉKK elnökségi tagja, **Meskó János** helytörténész, **dr. Spenik Sándor**, az UNE UMOTI igazgatója, az UMDSZ UMNT elnöke, **Tóth Miklós** Bereg-vidéki képviselő, valamint **Ivaskovics József**, a Credo Verséneklő Együttes vezetője koszorúzott.

* A több évtizedes hagyományoknak megfelelően gyülekezeti közösségben méltatták az új esztendő beköszöntét és Petőfi Sándor születésének emléknapját Badalóban. Alkalomhoz illő ígét hirdetett **Sápi Zsolt** lelkipásztor. Ezt követően köszöntőbeszédet mondott **Jakab Lajos** családorvos, a KMKSZ Badalói Alapszervezetének elnöke, **Buczko István** beregszászi magyar konzul. Az esemény a *Himnusz* eléneklésével

és a Petőfi-emléktábla megkoszorúzásával ért véget.

* 2024. december közepén jelent meg és ez év januárjában került az olvasókhöz a *Magyar Múzsza* kulturális folyóirat *Megrostált betűk* című antológiája, amely a folyóirat hétféves működése során közölt versekből ad átfogó válogatást. A kötetben százhusz költő versei szerepelnek, amelyeket harminc képzőművész illusztrált. Az antológiába kárpátaljai költők is bekerültek: **Vári Fábian László, Finta Éva, Füzesi Magda, Kenyeres Mária, Marcsák Gergely, Csornij Dávid, Sz. Kárpáthy Kata, Lengyel János.** Az illusztrátorok közül munkáival jelen van az ungvári születésű **Kron Zsuzsa** Budapesten élő festőművész is.

* A Munkácsi 3. Számú II. Rákóczi Ferenc Középiskola Csillagfény nevű betlehemes csapata idén immár harmadik alkalommal vett részt az Európai Magyar Fiatalokért Alapítvány által meghirdetett *SzékelyKapuk – ZöldKapuk* elnevezésű nemzetközi ökoturizációs vetélkedőben.

* Felavatták *Fedor Manajlo* művész miniszobrát Kárpátalja megyeközpontjában. A szobrot a LISZ (Erdő) művészeti tér közelében, a Fedinec utcában állították fel. A műalkotója **Roman Murnik.**

* A Beregszászi Keresztény Értelmiségiek Szövetsége érdekes

rendezvényrel méltatta a magyar kultúra napját. Ez alkalommal (*el*) *Viselni* címmel nyílt viseletkiállítás a Pásztor Ferenc Községi Házban.

* Badalóban, a gyülekezeti közösségben imádsággal, történelmi visszatekintéssel, verssel és énekszóval ünnepelték nemzeti imánk születésének évfordulóját. Igét hirdetett **Sápi Zolt** lelkipásztor. Az igehirdetést követően ünnepi beszédet mondott **dr. Jakab Lajos**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) Badalói Alapszervezetének elnöke, **dr. Trieb Gergely** beregszászi magyar konzul, **Hnatik-Riskó Márta**, a Beregszászi Bethlen Gábor Líceum magyarnyelv- és irodalomtanára, **Matl Péter** szobrászművész, a badalói Kölcsény Ferenc bronz dombormű megalkotója. A BorzsaVári népi zenekar (**Kovács Sándor** és **Kovács Erika**) az alkalomhoz illő dalokkal színesítette a programot.

* Első alkalommal vettek részt szervezett formában kárpátaljai fiatalok a Virtuózok előválogatóján. Eddig összesen két kárpátaljai jutott tovább. Egyikük **Paládi Máté** Péterfalváról, aki jelenleg a Liszt Ferenc Egyetemen tanul. Ő zongorán játszott. A másik továbbjutó **Szülek Dániel-Miklós**, a Beregszászi Kodály Zoltán Művészeti Iskola trombitása. Emellett három különdíjas is lett: **Bíró Ágnes, Kláriková Zsófia** és **Pallagi Fanni.**

* 79 éves korában váratlanul elhunyt Soltész Péter (1945.10.14.–

2025.01.20.) Magyar Ezüst Érdemkeresztrel kitüntetett, Hollósy Simon-díjas ungvári festőművész, a MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesületének alapító-társelnöke. Grafikáival az Együtt c. folyóirat több számát illusztrálta.

* *A teremtő szeme* címmel jelent meg **Finta Éva** beregszászi születésű József Attila- és Ratkó József-díjas költő legújabb verseskötete a Magyar Napló Kiadó gondozásában. „A sok-sok kisebb létbeli terep rajza öt-hat nagyobb tematikai territóriumra áll össze így alkotásában, ezek összerakott mozaikjaiból pedig egy 21. századi – egyszerre kisebbségi, anyaországi s európai kitekintésű – magyar költőné életművének alapvonásai szövődnek egységes tájképpé” – írta a kötetről **Jánosi Zoltán** irodalomtörténész. A kötet tartalmaz képverset, elégiát, tájverset is.

* A KMMI, a MÉKK, a KMKSZ hívó szavára ebben az évben a beregszászi Kölcsey Ferenc-emléktáblánál először tartottak közös megemlékezést a magyar kultúra napján a civil szervezetek, oktatási intézmények, Beregszász vezetősége, képviselők, egyházi méltóságok közreműködésével. Köszöntő beszédet mondott **dr. Zubánics László**, az UMDSZ és a KMMI elnöke, **dr. Molnár D. István**, a KMKSZ Beregszászi Városi Szervezetének vezetője.

Az emléktáblánál koszorút helyeztek el: **Bacsikai József**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának főkonzulja, **dr. Gyebnár István**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának misszióvezetője, **Babják Zoltán**, Beregszász polgármestere és munkatársai, **dr. Orosz Ildikó**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elnöke, **dr. habil. Csernicskó István**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektora, **Sín József**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség alelnöke, **dr. Molnár D. István**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség beregszászi szervezetének elnöke, **dr. Zubánics László**, az UMDSZ és a KMMI elnöke, **dr. Tóth Mihály**, a Szolyvai Emlékparkbizottság elnöke, **dr. Dupka György**, a MÉKK elnöke, **Benza György**, a Kárpátaljai Szövetség elnökségi tagja, **dr. Tarpai József**, a Kárpátaljai Magyar Nagycsaládosok Egyesületének elnöke, **Marosi István** atya, az Ortutay Elemér Görögkatolikus Szakkollégium igazgatója és mások.

A rendezvényt megtisztelte jelenlétével többek között **dr. Pomozi Péter** nyelvtörténész, író, a Magyarságkutató Intézet Magyar Nyelvtörténeti Kutatóközpont igazgatója, az Anyanyelvápolók Szövetségének alelnöke, az NKE NITK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék tanszékvezetője, **Molnár János**

atya, Beregszász római katolikus plébánosa, püspöki helynök, **Vári Fábian László** Kossuth-díjas költő, **Kovács Sándor** honismereti szakíró. Az ünnepi főhajtás a *Himnusz* eléneklésével ért véget.

* A beregszászi Európa–Magyar Házban a nemrég elhunyt **Turák Angéla** ungvári festőművész alkotásaiból nyílt emlékkiállítás. A Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozatban, az Intermix Kiadó gondozásában megjelent *Szégyenpiac-antológia* és **Shrek Tímea** *Ördögszeg* című mesekötetének illusztrációit is kiállították, amelyek Kutasi Csaba fiatal tiszapéterfalvai képzőművész grafikái.

* A Beregszászi Európa–Magyar Házban a kulturális program után díjak, kitüntetések (Együtt Nívódíj, a KMMI díszoklevele, az Anyanyelvápolók Szövetségének oklevele) átadására, kiadványok bemutatására került sor (lásd a kitüntetettek névsorát a krónika elején). Ezt követően megtartották a Beregszászi Értelmiségi Fórum 2025 elnevezésű tanácskozást. Előadást tartott **Bacsikai József**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának főkonzulja a magyar kultúra napjának keletkezéséről. Egyedi örökségünk ápolásának fontosságára **dr. Pomozi Péter** *Egyetemes felelősségünk a Kárpát-medencei magyarság anyanyelvi kultúrájáért* című vitaindító

előadásában aláhúzta: az egyetemes felelősségnek legalább három szintje van. „Egyetemes felelősség az is, ha legszűkebb kárpátaljai pátriámban vagyok” – jelentette ki. „Alapvető kérdés, hogy a saját, helyi kis közösségemért (...) tényleg tudok-e példamutatónan tenni, mert a magyar helyi közösségért végzett munkám, annak jelenéért és jövőjéért végzett munkám is valahol a magyarság egyetemes felelőssége” – fejtette ki. **Dr. Zubánics László** történész, kisebbségi politikus a közel három éve a túlélésért küzdő, egyre fogyatkozó kárpátaljai magyarság helyzetét értékelte. **Dr. Dupka György** történész, a MÉKK elnöke összefoglalta a kárpátaljai oktatási, kulturális és politikai élet alakulását két szakaszra osztva: a független Ukrajna megalakulásától 2014-ig, illetve 2014-től napjainkig, főleg az orosz–ukrán háború kitörése óta tapasztalható változásokat. (Az előadás szövegét lapunk 71-75. oldalán olvashatják.)

* A Pro Cultura Subcarpathica (PCS) civil szervezet rajz- és fotópályázatot hirdetett a magyar kultúra napjának tiszteletére. Az eredményhirdetést Beregszászban, a Perényi Kultúrkúriában tartották meg. A két-kategóriás pályázatra összesen több mint 150 pályamű érkezett. A rajz és festmény kategória keretein belül érkezett pályázatokat **Kulin Ágnes**, a Kárpátaljai Magyar Képző- és Ipar-

művészek Révész Imre Társaságának elnöke értékelte.

* A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetségnek (KMKSZ) a magyar kultúra napja alkalmából tartott központi rendezvényére idén is Ungváron került sor. Az ünnepségre a Bavka Kárpátaljai Megyei Akadémiai Bábszínház adott otthont. Beszédet mondott **Bacsikai József** ungvári főkonzul, **Balogh Lívia**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség ungvári járási középszintű szervezetének elnöke. Ezt követően a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház *Papírsárkány* című előadását láthatták a nézők **Gyevi-Bíró Eszter** rendezésében.

* A Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet József Attila-estet rendezett a magyar kultúra napján a Perényi Kultúrkúriában. Az eseményre a *Mondjad, Atikám!* című előadással érkezett **Vecsei H. Miklós** Junior Prima-díjas magyar színész és **Tempfli Erik** magyar Artisjus-díjas zongorista. Az előadás kezdetén köszöntő beszédet mondott **Gyebnár István**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának ügyvivője, **Cserniczkó István**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektora.

* A magyar kultúra napja alkalmából nyílt tárlat *Ilku Marion* ungvári születésű festőművész, grafikus alkotásaiból Magyarországra

Ungvári Főkonzulátusának aulájában. A kárpátaljai művészekről, közéleti személyiségekről készített karikatúrák bemutatása a Lembergi Magyarok Kulturális Szövetsége közreműködésével jött létre, amelynek *Ilku Marion* alapító elnöke volt. 2023-ban, a művész születésének 90., halálának 20. évfordulója kapcsán az ungvári főkonzulátus támogatásával felújították síremlékét a lembergi Licsakivi sírkertben – tudatta **Bacsikai József** ungvári főkonzul.

* Az Ung-parti városban, az Ungvári Magyar Ház falán felavatták az Ung-vidékhez is kötődő Ungvári (Kubiczka) Lajos (Perecseny, 1902. 03. 13. – Budapest, 1984. 10. 15.) Kossuth-díjas magyar szobrász emléktábláját, valamint megnyitották a művész munkásságát bemutató fotókiállítást.

Avatóbeszédet mondott **dr. Zubánics László** történész, **dr. Grezsa István**, a Kárpátaljai Szövetség elnöke, **Benza György**, a Kárpátaljai Szövetség elnökségi tagja. A Kárpátaljai Szövetség által adományozott emléktábla többek között tudatja, a neves művész az Ung-parti városban járt iskolába, és később a város iránti szeretetből megváltoztatta családi nevét. Az emléktáblán lévő domborművet a művész hagyatékát gondozó Mihály Gábor lánya, Mihály Anna készítette.

Az emléktábla leleplezése és megkoszorúzása után fejet hajtottunk Kölcsey Ferenc miniszobra előtt is. A Magyar Ház kiállítótermében **Kovács Sándor** Magyar Örökség díjas szakíró megnyitotta az Ungvári Lajos műveit bemutató fotókiállítását, ismertette a szobrász életét és munkásságát. A jelenlévők támogatták a javaslatát, miszerint a magyar szobrász tiszteletére Ungváron emlékszobát kell nyitni.

Meskó János helyörténész, idegenvezető bejelentette, hogy Percsenyben a városi vezetés jóvoltából a település legidősebb, gondozott, 300 éves tölgyfája ezentúl a percsenyi születésű Ungvári Lajos nevét viseli, erről információs táblát helyeztek el.

* A magyar kultúra napja alkalmából **Kutlán István** (1894–1969) fansikái festőművész képeiből rendeztek kiállítást Magyarország Beregszászi Konzulátusának Munkácsy Mihály kiállítótermében. A gyűjtemény tulajdonosa **Kovács László** beregszászi műgyűjtő. **Kutlán István** nevét ma már méltatlanul kevesen ismerik. **Dr. Gyebnár István**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának ideiglenes ügyvivője köszöntőjében többek között kiemelte: „*a Kutlán-kiállítással arra hívják fel a figyelmet, hogy a kárpátaljai magyar képzőművészek kiemelkedő teljesítménnyel járultak*

hozzá a magyar kultúra fejlődéséhez”. Az eseményen mutatták be a beregszászi konzulátus nemrég érkezett új munkatársát, **Balogh Györgyöt**.

* Pécssett, a Néprajzi Múzeumban a helyi Német Kör a 80. évfordulóra emlékezve „*Németek és magyarok szovjet fogságba hurcolása a Kárpát-medence régióiban*” címmel programsorozatot indított, amelyben ezúttal kiemelten Kárpátalja tragédiájára emlékeztek. Az eseményen beszédet mondott **Matkovits-Kretz Eleonóra** elnök asszony, **Burján István** főmuzeológus. Ezután filmvetítés következett. A nézők megtekintették *Az emlékezés és a szív kegyhelye* (<https://www.youtube.com/watch?v=Plu2vrJDwww>) és a *Szolyvai megemlékezés a sztálini terror áldozatairól* (<https://www.youtube.com/watch?v=8Wm74cbro9o>) című kisfilmeket. **Dr. Dupka György**, a Szolyvai Emlékparkbizottság felelős titkára, író, lágerkutató a filmekhez kapcsolódóan *A kárpátaljai németek és a magyarok kollektív büntetése* címmel tartott vetítéssel egybekötött előadást.

* A XIV. Hollósy Simon Alkotótábor résztvevőinek festményeiből nyílt kiállítás Beregszászban, a Na'Conxypan Galériában. A kiállításon **Berecz Margit**, **Boreckij Jarosláv**, **Hrabár Natália**, **Dikun György**, **Erfán Ferenc**, **Kalitics**

Erika, Kulin Ágnes, Klisza János és **Réti János** alkotásai láthatóak. **Kutasi Csaba** festő, grafikus a kiállításmegnyitón elmondta, hogy a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága (RIT) évtizedek óta szervez alkotótáborokat, ahol a „Ki a szabadba!” impresszionista eszmét követve – Hollósy Simon emléke előtt is tisztelegve – alkotnak. **Kulin Ágnes**, a RIT elnöke, a Na’Conxypan Galéria kurátora a táborról tartott beszámolót. A 2025-ös tervek kapcsán elmondta, hogy idén fogják megszervezni a XV. Hollósy Simon Alkotótáborot Hárspatakon.

* A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Eötvös utcai könyvtárában mutatták be **Stók Lajos** viski vadász-író legújabb kötetét. *A Kárpátaljai vadászemlékek* című könyv már a harmadik a sorban, az első még 2019-ben jelent meg Kárpátalján, a második pedig tavaly látott napvilágot Budapesten, a Bíró Family Nyomda és Könyvkiadó jóvoltából. A kötet szerkesztője **Lengyel János**. A szerzővel **Szepesi Zsuzsanna** költő beszélgetett. **Stók Lajos** elmondta, hogy a mostani kötete abban különbözik a korábbiaktól, hogy ebben kizárólag a saját élményeit és eseteit írta le.

* A Békés Megyei Könyvtár és a Munkácsy Mihály Múzeum jóvoltából újabb kiadványokkal bő-

vült a Fegyir Potusnyák Kárpátaljai Megyei Tudományos Könyvtár Idegennyelvű Osztályának állománya. A BMK támogatása a Kőlcsey Ferenc Alapítvány Testvérkönyvtár-Támogató Pályázatán keresztül valósult meg.

* 2025 elején egy új nemzetközi együttműködési projekt indult a magyar–ukrán–román határ mentén. *A Határokon átnyúló nyelvi akadálymentesítés a közéletben* nevet viselő egyéves projekt célja a régió nyelvi sokszínűségének támogatása és fejlesztése. A kezdeményezés főpartnere a Tisza Korlátolt Felelősségű Európai Területi Társulás (Tisza ETT), társ partnerei pedig a Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Jótékonyági Alapítvány (KMF JA) és a partiumi Identitás Alapítvány. A szervezők bíznak abban, hogy a kezdeményezés hosszú távon elősegíti a magyar, ukrán és román közösségek közötti nyelvi és kulturális kapcsolatokat megerősítését.

KÖNYVESPOLC – 2025

Az *Együtt* című irodalmi-művészeti-kulturális-humán tudományi folyóirat 2002–2025 között megjelent számai itt tekinthetők meg:

<http://kmmi.org.ua/konyvtar/folyoiratok/egyutt>

<https://epa.oszk.hu/html/vgi/boritolapuj.phtml?id=595>

**KÁRPÁTALJAI MAGYAR
KÖNYVEK**

(Sorozatszerkesztő és felelős
kiadó: **Dupka György**)
MEGJELENT

* **Dupka Nándor:** *Pásztor Ferenc vértanú. „Hitét nem tagadta meg, inkább a halált választotta”. A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház hitvallói (1945–1991).* Monográfia. KMMI-füzetek XXXII. A kiadványhoz ajánló sorokat **Molnár János**, Beregszász római katolikus plébánosa, püspöki helynök írt, aki egyben felhívja a tisztelt olvasók figyelmét, hogy „Imádkozzunk

boldoggá avatásáért!” Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet–Intermix Kiadó Ungvár–Budapest, 2024.

ELŐKÉSZÜLETBEN

Szöllősy Tibor: *Őszi rajzás.* Tollel mentett tanulságos események, történetek (folytatás). Kárpátaljai Magyar Könyvek 306. MÉKK–Intermix, Ungvár–Budapest, 2025.

Dupka György: *Magyar hadifoglyok, civil rabok a Baltikumban, 1944–1953.* Szolyvai Emlékpark–MÉKK, Ungvár–Budapest, 2025.

Összeállította: Dupka György

SZERZŐINK

ÁMORTH ANGELIKA – 1995 (Nagyszőlős–Nótinics)
BÍRÓ JÓZSEF – 1951 (Budapest)
DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény–Budapest)
FINTA ÉVA – 1954 (Beregszász–Sárospatak)
HRABÁR NATÁLIA – 1965 (Ungvár)
KOPASZ GYULA – 1991 (Gát)
KOVÁCS SÁNDOR – 1954 (Eszeny–Budapest)
MARCSÁK GERGELY – 1990 (Beregszász)
MEGYERI EDIT TÜNDE – 1972 (Nagyszőlős–Rábaszentandrás)
NAGY LÁSZLÓ – (1925–1978)
SZ. KÁRPÁTHY KATA – 1999 (Beregújfalu)
SZÖRÉNYI LÁSZLÓ – 1945 (Budapest)
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári–Nyíregyháza)
ZUBÁNICS LÁSZLÓ – 1971 (Gut)

Lapszámunkat Hrabár Natália ungvári képzőművész alkotásaival illusztráltuk.